

Kertomuksen rakenne, evaluaatio ja kompleksisuus
aikuisten käännekohtakertomuksissa

Iida Petälä
Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2018

PETÄLÄ, IIDA: Kertomuksen rakenne, evaluaatio ja kompleksisuus aikuisten käännöskertomuksissa

Pro gradu -tutkielma, 83 sivua + liitteet 2 kpl
Toukokuu 2018

Tämän tutkielman tarkoituksena on kuvata yli 40-vuotiaiden aikuisten kirjoittamista ja verrata sitä lasten, nuorten ja nuorten aikuisten kirjoitelmiin. Tutkielmassa selvitetään, millaisia aikuisten käännöskertomukset ovat tekstityypiltään ja rakenteeltaan, kuinka paljon niissä on evaluaatiota ja millaista niiden sisältämä evaluaatio on. Lisäksi aikuisten tekstejä tarkastellaan kvantitatiivisesti niiden kompleksisuusarvojen avulla ja selvitetään, kuinka kompleksisia tekstit ovat T-yksikön keskipituuden ja kompleksisuusindeksin osalta ja mistä kompleksisuus johtuu. Kompleksisuutta verrataan nuorempien kirjoittajien teksteistä laskettuihin vastaaviin lukuihin.

Tutkimusaineistona ovat aikuisten käännöskertomukset, jotka on kerätty 2016–2017 internetissä kyselylomakkeen avulla. Tekstien keruun lisäksi on kysytty joitakin taustatietoja. Kertomuksia on yhteensä 25, joista 21 on naisten, 4 miesten kirjoittamia. Tekstejä on analysoitu ensin Labovin ja Waletzky (1967) kertomuksen analyysimallin mukaan, ja evaluaatiota on kuvattu aineiston pohjalta muodostuvien kategorioiden avulla. Lisäksi on määritetty, onko evaluaatio upotettua vai ulkoista. Kompleksisuusarvot on laskettu Edmonton Narrative Norms Instrumentin (ENNI:n) laskentaohjeilla, joita on käytetty myös Pajusen ja Vainion (tulossa a) vertailuaineiston analyysissa.

Tutkimuksen keskeisimmät tulokset ovat ensinnäkin, että aikuisten käännöskertomukset eivät noudata Labovin ja Waletzky (1967) kertomuksen rakennemallia, vaan rakennneosat ovat monessa tekstissä hajaantuneet. Tekstit jakautuvat evaluaatiopainotteisiin ja rakenteeltaan tasapainoisiin teksteihin. Toiseksi, evaluaatiota on kaikissa teksteissä runsaasti. Evaluaatiokategorioista suurimmaksi muodostuvat pohdinta, kuvaus ja arvio. Muita kategorioita ovat mm. emotio, kognitio, tila ja erilaiset ajatuksia tai puhetta referoivat kategoriat. Evaluaatio on pääosin ulkoista ja 1. tason upotettua evaluaatiota. Kolmanneksi, aikuisten käännöskertomusten kompleksisuus vaihtelee. Sivulauseiden määrä vähenee ja infiniittisten rakenteiden määrä kasvaa, kun kompleksisuusindeksi kasvaa. Neljänneksi, aikuisten tekstit osoittautuvat vertailussa kompleksisemmiksi kuin nuorempien tekstit. Niin nuorten kuin yli 40-vuotiaidenkin aineistossa miehet kirjoittavat keskimäärin kompleksisemmin kuin naiset. Tämä tutkielma antaa viitteitä siitä, että kielellinen kehitys jatkuu mahdollisesti vielä pitkään aikuisuudessa.

Avainsanat: aikuisten kirjoittamistaidot, narratiivi, kertomusrakenne, evaluaatio, kompleksisuus

Kaaviot

Kaavio 1. Viiden eri tekstin kokonaisrakenne	41
Kaavio 2. Naisten ja miesten tekstien CER-arvot ja kompleksisuusindeksi.....	42
Kaavio 3. Evaluaatiotyyppien jakautuminen korkeimman suoritettun koulutustason mukaan	65
Kaavio 4. T-yksikön keskipituus ja kompleksisuusindeksi aikuisten käännekohtakertomuksissa.....	68
Kaavio 5. Kompleksisuutta lisäävien rakenteiden pääkategorioiden suhteellinen osuus suhteessa kompleksisuusindeksiin	69
Kaavio 6. Kompleksisuutta lisäävien rakenteiden suhteellinen osuus suhteessa kompleksisuusindeksiin	70
Kaavio 7. Kompleksisuutta lisäävät rakenteet teksteittäin kompleksisuusjärjestyksessä	70
Kaavio 8. T-yksiköiden määrät ikäryhmittäin ja sukupuolittain.....	74
Kaavio 9. T-yksiköiden keskipituudet ikäryhmittäin ja sukupuolittain	75
Kaavio 10. Kompleksisuusindeksit ikäryhmittäin ja sukupuolittain.....	76

Taulukot

Taulukko 1. Aikuisten käännekohtakertomusten evaluaatiokategoriat.....	44
Taulukko 2. Evaluaation upottamisen aste aikuisten käännekohtakertomuksissa	57
Taulukko 3. Evaluaatiokategorioiden osuus eri upotusasteissa	58
Taulukko 4. Evaluaation upottaminen eri evaluaatiokategorioissa.....	58
Taulukko 5. Aikuisten käännekohtakertomusten kompleksisuusarvoja	66
Taulukko 6. Aikuisten käännekohtakertomusten kompleksisuus miehillä ja naisilla.....	67
Taulukko 7. Kompleksisuutta lisäävät rakenteet aikuisten käännekohtakertomuksissa	68
Taulukko 8. MLTU:n keskipituudet naisilla ja miehillä eri ikäryhmissä	74
Taulukko 9. Kompleksisuusindeksit naisilla ja miehillä eri ikäryhmissä	76
Taulukko 10. Esimerkkitaulukko	88

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	3
1.1 Taustaa	3
1.2 Aineisto ja menetelmät.....	6
1.3 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	8
1.4 Tutkielman rakenne.....	10
2 TEORIAA	11
2.1 Kirjoittaminen	11
2.2 Narratiivi	12
2.3 Evaluaatio.....	18
2.4 Rakenteellinen kompleksisuus, MLTU ja kompleksisuusindeksi.....	22
3 AIKUISTEN KÄÄNNEKOHTAKERTOMUSTEN RAKENNE.....	27
3.1 Käännekohtakertomusten rakenteelliset osat	27
3.1.1 Abstrakti	27
3.1.2 Orientaatio	28
3.1.3 Komplikaatio ja evaluaatio.....	31
3.1.4 Ratkaisu	33
3.1.5 Lopuke.....	35
3.2 Käännekohtakertomusten kokonaisrakenne	36
3.3 Taustamuuttujat: Sukupuoli ja komplikaation ja evaluaation suhde.....	42
4 EVALUAATIO AIKUISTEN KÄÄNNEKOHTAKERTOMUKSISSA	43
4.1 Evaluaation laatu aikuisten käännekohtakertomuksissa	43
4.1.1 Arvio, kuvaus ja pohdinta	44
4.1.2 Tunteet ja ajattelu	47
4.1.3 Orientaatiomaiset evaluaatiokategoriat	49
4.1.4 Rakenteeseen ja muotoon perustuva evaluaatio.....	50
4.1.5 Ulkoinen evaluaatio.....	51
4.1.6 Siteeraaminen ja toiminta.....	52
4.2 Evaluaation upottamisen aste aikuisten käännekohtakertomuksissa	56

4.3 Taustamuuttajat: Koulutus ja evaluaatiotyypit	63
5 AIKUISTEN KÄÄNNEKOHTAKERTOMUSTEN KOMPLEKSISUUS	66
5.1 Kompleksisuutta lisäävät rakenteet	68
5.2 Kompleksisuuden kehitys lapsuudesta aikuisuuteen.....	72
6 PÄÄTÄNTÖ	77
6.1 Tutkimustulosten yhteenvetoa.....	77
6.2 Pohdintaa.....	80
LÄHTEET	82
LIITE 1: KYSELYLOMAKE	84
LIITE 2: TAULUKOIDEN LUKUOHJE	88

1 JOHDANTO

1.1 Taustaa

Suuntautuessani suomen kielen opinnoissani äidinkielen ja kirjallisuuden aineenopettajuutta kohti olen ollut tekemisissä nuorten äidinkielen hallinnan realismin sekä äidinkielen hallintaa käsittelevän kirjallisuuden kanssa. Lasten ja nuorten luku- ja kirjoitustaitoa seurataan jatkuvasti. Äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat tekevät väitöstutkimuksia suomalaisnuorten osaamisesta (ks. esim. Murto-rinne 2005; Ranta 2007), Opetushallitus tarkkailee peruskoulunsa päättävien oppilaiden luku- ja kirjoitustaidon tasoa (ks. esim. Lappalainen 2011) ja OECD tutkii PISA-ohjelmassa 15-vuotiaiden lukutaitoa kansainvälisesti. Opetushallituksen seurantatutkimusten raporteista käy ilmi, että osalla peruskoulunsa päättävistä nuorista, erityisesti ammatilliseen koulutukseen suuntautuvista pojista, on riittämättömät luku- ja kirjoitustaidot yhteiskunnassa toimimiseen (ks. esim. Lappalainen 2011).

Lasten ja nuorten äidinkielen taidoista ollaan huolestuneita ja aiheesta kirjoitetaan paljon, joskin kattavaa tutkimusta ei ole tämän päivän kysymyksiin vastaamiseksi tehty tarpeeksi. Opetushallituksen raportit valottavat aihetta jonkin verran. Sen sijaan aikuisten kielitaitoa koskeva tieto ja tutkimus on hyvin vähäistä – kansallisella tasolla sitä tehdään tuskin lainkaan, ja tätä aukkoa tutkimukseni pyrkii täyttämään. Kansainvälistä vertailututkimusta edustaa vuosina 2011–2012 toteutettu PIAAC (Programme for the International Assessment of Adult Competencies), jossa on testattu ja vertailtu OECD-maiden 16–65-vuotiaiden aikuisten lukutaitoa, numerotaitoa ja tietotekniikkaa soveltavaa ongelmanratkaisutaitoa tietoyhteiskunnan arjesta selviytymisen näkökulmasta.

PIAAC:n tulosten mukaan (Malin ym. 2013: 18–20) suomalaisten aikuisten lukutaito on keskimäärin hyvä, mutta hajontaa on verrattain paljon. Kahden kolmasosan testeihin osallistuneen suomalaisen lukutaito on hyvä tai erinomainen, mutta 11 prosentin lukutaidossa on suuria puutteita. Heikoimmat lukijat pystyvät lukemaan vain lyhyitä, aihepiiriltään tuttuja tekstejä. Lukutaidon vaihtelua selittävät ikä, koulutustausta, ammatti, kieli ja sukupuoli. 30–35-vuotiailla on paras lukutaito, 55–65-vuotiailla heikoin; korkeimmin koulutetuilla on parempi lukutaito kuin muilla. Verrattuna vuosina 1994–1998 tehtyyn lukutaitotutkimukseen, IALS:hin, voidaan todeta, että alle 25-vuotiaiden lukutaito on huomattavasti heikentynyt, mikä on yhdenmukaista PISA-tutkimustulosten kanssa. (Mts. 28–35). PIAAC:n suomalaisraportin mukaan suomalaisesta aikuisväestöstä noin 370 000:lla on

heikko lukutaito, joista noin 280 000:lla on lisäksi myös heikot numerotaidot ja noin 100 000:lla edellisten lisäksi myös heikot ongelmanratkaisutaidot, ja näitä ryhmiä kutsutaan suomalaisraportissa riskiryhmiksi, sillä ne ovat vaarassa syrjäytyä (mts. 78). Aikuisten luku- ja kirjoitustaito on siten tärkeä tutkimuskohde.

Koska lukutaitoa on PIAAC:ssa testattu funktionaalisesta näkökulmasta käsin, voidaan olettaa, että myös kirjoitustaidot noudattelevat tutkimustuloksia – kuuluuhan funktionaaliseen lukutaitokäsitykseen myös tekstien käyttäminen ja yhteiskunnan toimintaan osallistuminen, jotka välttämättä sisältävät myös tekstin tuottamista. Tekstien kirjo suomalaisessa yhteiskunnassa on moninaisen, ja erilaisia tekstejä hallitaan eri tavoin. Oletan, että tekstityyppien ja -lajien hallinta on hierarkista: lähes kaikki hallitsevat yksinkertaisimmat tai yleisimmät tekstityypit ja -lajit ja yhä harvempi pystyy sujuvasti tuottamaan ja tulkitsemaan harvinaisempia tai monimutkaisempia tekstejä, kuten multimodaalisia populaariartikkeleja, tieteellisiä julkaisuja tai erityisalojen ammattitekstejä.

Kertomus eli narratiivi on yleinen ja kaikille tuttu tekstilaji. Käytämme narratiiveja, kun kerromme tuttavillemme viimeaikaisista tapahtumista: jännittävästä hammaslääkärikäynnistä, erikoisesta kohtaamisesta, konfliktista kotona. Koska kertomus on jokapäiväinen arjen tekstilaji ja prototyyppi hyvin järjestetystä puheaktista (Labov 1997), se soveltuu aineistoksi tutkimukseeni, jossa pyrin selvittämään aikuisten äidinkielen hallintaa kertomusrakenteen ja lausekompleksisuuden osa-alueilla: jokainen aikuinen, joka tutkimukseen osallistuu, osaa kirjoittaa jonkinlaisen kertomuksen – heikoimmin kirjoittavat aikuiset eivät osallistu vapaaehtoisin kirjoittamista tutkiviin tutkimuksiin.

Kertomus on myös koulun tekstilaji. Luultavasti moni peruskoulun käynyt muistaa, kuinka alakoulussa kirjoitettiin useimmiten juuri kertomuksia ja tarinoita. Kertovat tekstit ovat nykyäänkin ensimmäisiä koulussa luettavia ja tuotettavia tekstejä: suomen kielen ja kirjallisuuden oppimäärän keskeisiin sisältöihin kuuluu 1.–2. luokilla kertomusten käsittelyä, kertovien tekstien ajan, järjestyksen ja paikan ilmaisutapoihin tutustumista sekä tarinoiden kertomista (Opetushallitus 2014: 107). Kertovat tekstit ovat esillä myös 3.–6. luokkien suomen kielen ja kirjallisuuden oppimäärän tavoitteissa ja keskeisissä sisällöissä (mts. 163–164). Toisaalta vaikka kertomus on yleinen koulun ja arjen tekstilaji, sen tuottaminen ei ole kaikilla hallussa: Pajunen (2012) osoittaa, että pojista puolet osaa tuottaa kertomuksen 3. luokalla, tytöistä puolet jo vuotta aikaisemmin 2. luokalla – 6. luokalla kertomusskeeman mukaisesti kirjoittaa noin 80 % tytöistä ja noin 60 % pojista. Myös Vesalan pro gradu -tutkielman (2012) tulokset osoittavat, että kertovan tekstin hallinta kasvaa alakoululaisten teksteissä luokka-asteelta toiselle. Oletettavasti tutkimukseen vapaaehtoisesti osallistuvat aikuiskirjoittajat kykenevät muodostamaan kertomuksen tai muun koherentin tekstin.

Mäkisen ja Kunnarin (2009: 103) mukaan kerronnan taidoista on runsaasti tietoa englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa, mutta suomenkielistä tutkimusta on varsin vähän. Huomio on kohdistunut erityisesti lasten kerrontataitoihin, sillä kerronnan kautta päästään käsiksi myös lapsen kehittyvään kognitioon (Pajunen 2012: 4). Aikuisten suullisia kertomuksia ovat tutkineet sosiolingvistikulttuurista näkökulmasta William Labov, Paul Cohen, Clarence Robins ja John Lewis, ja tutkimuksista ovat raportoineet muun muassa Labov ja Waletzky (1967). Tutkimukseni kertomusten rakennetta käsittelevä osa pohjautuu pitkälti Labovin ja Waletzky (mt.) narratiiviseen analyysiin, jossa narratiivi jaetaan viiteen osaan: orientaatioon, jossa esitellään kertomuksen henkilöt, tapahtumapaikka, -aika ja -tilanne; komplikaatioon, jossa referoidaan tapahtumia kronologisesti; evaluaatioon, jossa kerrottua arvioidaan ja arvotetaan; ratkaisuun ja lopukkeeseen, jolla kertomus osoitetaan päättyneeksi. Labov (1972: 363) lisää kerronnan rakenteeseen vielä kuudennen osan, abstraktin, joka toimii johdattelvana narratiivin tiivistelmänä.

Kertomuksen rakenteesta tarkastelen erityisesti aikuisten kirjoittajien evaluaatiota, jonka merkitystä kertomuksen onnistumiseksi Labov ja Waletzky (1967: 33) painottavat. Labov (1972) havainnollistaa evaluaation yhteyttä englannin kielen lausesyntaksiin ja osoittaa, että aikuiset käyttävät suullisissa omakohtaisissa kertomuksissaan lapsia ja nuoria enemmän evaluaatiota. Lisäksi aikuiset käyttävät lapsia ja nuoria kompleksisempia tapoja ilmaista evaluaatiota. Myös Pajunen (2012) on tarkastellut evaluaatiota eli tapahtumien arviointia lasten unelmakirjoitelmissa, tosin evaluaatio perustuu hänellä verbien luokitteluun. Siinä missä kertomusrakenteen hallinta myös evaluaatio pelkän tapahtumien selostamisen sijaan paranee iän karttuessa: esimerkiksi emotiivista kuvaavien verbien määrä kasvaa niin, että alaluokilta yläluokille siirryttäessä niiden määrä kolminkertaistuu (mts. 23). On siis odotettavissa, että aikuisten teksteissä on evaluaatiota, kenties runsaastikin.

Tutkimusaineistokseni olen kerännyt yli 40-vuotiaiden aikuisten kirjoittamia käännekohtakertomuksia: kirjoitettuja tekstejä, joissa kirjoittajat kertovat jostakin tärkeästä asiasta elämässään. (Aineistosta tarkemmin ks. luku 1.2.) Kertomusrakenteen ja evaluaation lisäksi tarkastelen aikuisten kirjoittamistaitoja tekstien kompleksisuuden avulla lauseen informaatiitiiveyden ja lauserakenteen kompleksisuuden kautta. Lisäksi vertaan aikuisten tekstien kompleksisuutta lasten, nuorten ja nuorten aikuisten kirjoittamistaitoihin, joista ovat raportoineet Suomessa Pajunen ja Vainio (tulossa a, b). Näkökulma aikuisten kirjoittamistaitoihin on tässä tutkimuksessa siis kahtalainen: toisaalta tarkastellaan tekstin tasoa kertomusrakenteen ja evaluaation kautta, toisaalta tarkastellaan lauseen tasoa sen pintarakenteen kompleksisuuden kautta.

1.2 Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen varsinainen aineisto koostuu 29:stä aikuisten kirjoittamasta käännekohtakertomuksesta. Tekstien määrä on valitettavan pieni, sillä on hyvin hankalaa saada aikuisia kirjoittamaan vapaaehtoisesti, vieläpä muutamaa lausetta pidempiä tekstejä. Tekstit on kerätty vuonna 2016 ja vuoden 2017 alussa nettilomakkeen kautta (ks. LIITE 1). Vastaajia on etsitty sekä internetissä jakamalla linkkiä sosiaalisessa mediassa että kasvokkain erään länsisuomalaisen kirjaston aulassa. Käännekohtakertomuksien ohessa on pyydetty joitakin taustatietoja, joiden avulla tekstejä voi ryhmitellä ja näin havaita esimerkiksi koulutuksen tai sukupuolen vaikutusta kertomusrakenteeseen, evaluaation laatuun tai tekstin kompleksisuuteen – joskin aineiston jäätyä pieneksi erot eivät välttämättä ole nähtävissä.

Käännekohtakertomusten kirjoittajista suurin osa, 20 henkilöä, on 40–59-vuotiaita. 60-vuotiaita tai vanhempia on 5. Tutkimukseen osallistuneista 4 on alle 40-vuotiaita, joten olen rajannut heidän tekstinsä tutkimuksen ulkopuolelle: havaintoja aikuisten kirjoittamista teksteistä on mielekkäämpää verrata esimerkiksi nuorten aikuisten kirjoittamistuloksiin, kun ikäeroa on vähintään kaksikymmentä vuotta. Tarkastelemieni tekstien yhteislukumäärä on siten 25. Kertomusten kirjoittajista 4 on miehiä, 21 naisia. Korkein suoritettu tutkinto on 8:lla ammattitutkinto, 6:lla ylioppilastutkinto, 3:lla ammattikorkeakoulututkinto ja 8:lla yliopistotason tutkinto. Vain peruskoulutuksen, kuten kansakoulun tai peruskoulun suorittaneita ei kirjoittajissa ole lainkaan, mikä vahvistaa käsitystä siitä, että kirjoittamistutkimuksiin osallistuvat aikuiset ovat jossakin määrin hyviä kirjoittajia – peruskoulutuksensa päättävät henkilöt, joiden luku- ja kirjoitustaidot eivät ole kummoiset, eivät yleensä jatka toisen asteen koulutukseen. Käännekohtakertomukset vaihtelevat pituudeltaan hyvin paljon: lyhimmissä tekstissä on 38 sanaa, pisimmässä 516. Kun laskelmista jätetään pois alle 50 sanan hyvin lyhyet tekstit, keskimääräinen tekstin pituus on 269 sanaa. Muutoin tekstien pituuden keskiarvo on 251 sanaa. Noin puolet (13/25) teksteistä on 189–332 sanan mittaisia.

Olen kerännyt tutkimusaineistoni nimittään tekstejä eksplisiittisesti käännekohtakertomuksiksi. Kirjoitusohjeessa on kehoitus kirjoittaa ”jostakin tärkeästä päivästä tai ajanjaksosta, jolla on ollut merkitystä” juuri kirjoittajalle itselleen. Kaikki aineiston tekstit luonnollisesti käsittelevät kirjoittajan elämän yhtä tai useampaa merkittävää tapahtumaa: lapsen syntymää, vakavaa onnettomuutta, läheisen kuolemaa, uskoontuloa, eroa, sairastumista, asuin- tai työpaikan vaihtoa. Kaikkia tekstejä ei voi nimittää narratiiveiksi, mutta yhteistä niille on omakohtaisuus. Labovin (1997) mukaan omakohtaiset kertomukset eroavat sivustakatsojan kertomuksesta siten, että ne ovat emotionaalisesti ja sosiaalisesti evaluoituja ja siten jalostettuja ja jalostuneita raa’asta, konkreettisesta kokemuksesta.

Suurin osa teksteistä sisältää kertomista, mutta erittely on aineistossa pääosassa: teksteissä kyllä kerrotaan tapahtumista, mutta pääpaino on elämän käännekohtan merkityksen pohdinnassa. Lyhyissäkin teksteissä on aikuisilta kirjoittajilta odotettavaa kypsyyttä, mikä näkyy kyvyssä kirjoittaa erittelevä teksti. Aikuisten tekstit edustavat loppupäätä kehityksellisessä kaareissa, jonka alussa kirjoittaja alkaa pikkuhiljaa siirtyä skriptistä kertomukseen, johon kielellisen kehityksen myötä tulee lisää erittelyä ja kuvausta. Pajunen (2012) jakaa 8–12-vuotiaiden lasten unelmakirjoitelmat niiden rakenteen mukaan listoihin, skeemattomiin, skripteihin, ja kertomuksiin. Kertomusrakennetta aletaan hallita peruskoulun alaluokilla (mt.), ja suurimmassa osassa nuorten aikuisten tekstejä on erittelyä ja kuvailua (Pajunen & Vainio tulossa a). Myös käännekohtakertomuksissa on paljon erittelyä ja kuvausta, ja joissakin teksteissä erittely on hallitsevaa. Niinpä vain osa teksteistä asettuu tutkielmassa hyödynnettyyn Labovin ja Waletzky (1967) narratiivin mallirakenteeseen. Mikäli tehtävänannossa olisi kehoitettu nimenomaan *kertomaan* tai kysytty, *mitä tapahtui*, teksteissä saattaisi olla enemmän kertovaa aineista ja ne saattaisivat noudattaa paremmin mallirakennetta – Labovin ja Waletzky (1967) haastatteluaineistossa informanteilta on kysytty, ”What happened?”, ”Mitä tapahtui?”, mikä todennäköisesti on lisännyt vastauksen muodostumista tietyn mallin mukaiseksi.

Analysoin jokaisen kirjoitelman kerrontarakennetta Labovin ja Waletzky (1967) ja Labovin (1972) jaotteluiden mukaan. Mallina ovat teoksissa käytetyt analyysimallit: narratiivista erotellaan narratiiviset ja vapaat lauseyksiköt¹, joiden perusteella hahmotetaan kertomusrakenne ja löydetään evaluaatiokohdat. Ryhmittelen evaluaatiolauseet aineiston pohjalta syntyviin evaluaatiokategorioihin. Lisäksi analysoin evaluaation upottamisen astetta: onko evaluaatio upotettu kerronnan sekaan – ja kuinka syvälle – vai arvioidaanko kertomusta narraation ulkopuolella. Avaan evaluaation luokittelua teorialuvussa 2.3.

Tekstit on viety laskentataulukko-ohjelmaan ja jaettu riveille niin, että yhdellä rivillä on päälause ja sen sivulauseet. Jaottelu perustuu kompleksisuuden määrittelemisessä tarvittavaan T-yksikköön: T-yksiköksi käsitetään päälause alisteisine lauserakenteineen, jotka voivat olla sivulauseita tai infiniittiverbisä lauseita. Kirjoitelmien lauseiden kompleksisuutta arvioidaan T-yksikön keskipituuden eli keskimääräisen sanamäärän sekä kompleksisuusindeksin avulla. Lisäksi vertaillaan tekstien pituutta T-yksiköiden määrällä ilmaistuna. Kompleksisuusindeksi saadaan selville jakamalla teksti T-yksiköihin ja laskemalla alisteiset rakenteet kutakin T-yksikköä kohti. Lisäksi kompleksisuusanalyysissa tarkastellaan määrittelemällä kompleksisuuden tyyppi: onko kyseessä konjunktio-,

---

¹ Tässä tutkimuksessa *lausetta* käytetään perinteisen kieliopin määritelmää laajemmassa merkityksessä. *Lause*, *lauseyksikkö* tai (kompleksisuutta käsittelevissä osioissa) *T-yksikkö* käsittää päälauseen ja sille alisteiset sivulauseet.

relatiivi- vai kysyvä sivulause, lauseenvastike, moniosainen predikaatti, jokin muu infinitiivityyppi, rinnastus vai sitaatista johtuva kompleksisuus. Kompleksisuutta ja kompleksisuuden tekijöitä avaan tarkemmin teorialuvussa 2.4.

1.3 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tutkimuskysymykset koskevat aikuisten kirjoittamien tekstien rakennetta, evaluaatiota ja kompleksisuutta. Ensinnäkin pyrin selvittämään, mitä tekstityyppiä aikuisten kirjoittamat tekstit edustavat ja millainen niiden rakenne on – ovatko ne kertomuksia vai jotakin muuta. Pajusen (2012: 10–11) aineistossa 8–12-vuotiaiden tekstit luokitellaan tasoluokkiin: kertomuksiin, skripteihin, skeemattomiin tai muuttuvaskeemaisiin sekä listoihin. Näistä kertomukset ovat taitavimpien kirjoittajien kirjoittamia, kun taas taidoiltaan heikoimmat kirjoittavat kykenevät tuottamaan vain listan asioista, jotka sisältyvät heidän unelmiensa päivään. Tutkimukseen osallistuvat aikuiset eivät ole poikkeuksellisen kehoja kirjoittajia siinä määrin, että heidän tekstinsä olisivat listoja – kirjoitustaidoiltaan heikoimmat aikuiset eivät yksinkertaisesti halua ottaa osaa kirjoittamista vaativaan tutkimukseen. Aikuisten kirjoittamia tekstejä voinee luokitella esimerkiksi kertova–pohdiskeleva- ja komplikaatiopainotteiset–evaluaatiopainotteiset-akseleille. Rakennetta analysoidaan Labovin ja Waletzky (1967) mukaisesti.

Toiseksi tarkastelen aikuisten kirjoittamien tekstien evaluaation määrää ja laatua. Evaluaation luokittelu on aineistolähtöistä, joten esitän sitä koskevan kysymyksen varsin laajasti: Millaista evaluaatio on? Kolmanneksi tutkin, mistä tekstien kompleksisuus johtuu ja minkälaisille teksteille tietynlainen kompleksisuus on tyypillistä, ja neljänneksi vertaan aikuisten tekstien kompleksisuusindeksejä lasten ja nuorten aikuisten unelmakirjoitelmista laskettuihin kompleksisuusindekseihin, joista ovat raportoineet Pajunen ja Vainio (tulossa a). Indeksit on laskettu samoja ohjeita noudattaen, joten ne ovat vertailukelpoisia.

Tutkimuskysymykseni ovat siis seuraavat:

1. Millaisia aikuisten kirjoitelmat ovat tekstityypiltään ja rakenteeltaan? Noudattavatko ne Labovin ja Waletzky (1967) kertomusrakennetta?
2. Millaista aikuisten kirjoitelmien evaluaatio on ja kuinka paljon sitä on?
3. Mistä aikuisten tekstien kompleksisuus johtuu ja mihin se on yhteydessä?
4. Kuinka kompleksisia aikuisten kertomukset ovat verrattuna lasten ja nuorten kertomuksiin?

Esitän hypoteesit vastauksina tutkimuskysymyksiini:

1. Aikuisten kirjoitelmat ovat todennäköisesti pääosin kertomuksia, sillä heillä on kognitiiviset valmiudet tuottaa kertomus. Niissä on sekä kerrontaa että kuvausta. Koska kyseessä on käännekohtakertomus, teksteissä on oletettavasti peräkkäisiä tapahtumia kuvaava komplikaatio-osa. Toisaalta käännekohtakertomukset vetävät puoleensa myös evaluaatiota, sillä kirjoittajalla on sosiaalinen vastuu perustella, miksi tapahtumat ovat niin merkittäviä, että hän voi sanoa niiden vaikuttaneen elämäänsä käänteentekevällä tavalla.
2. Evaluaatiossa keskitytään kuvailemaan, miten elämän käännekohta on vaikuttanut kirjoittajan elämään, elämäntapoihin, ajatusmaailmaan tai suhtautumiseen joihinkin asioihin. Evaluaation määrä vaihtelee. Todennäköisesti se on upotettua evaluaatiotyyppiä. Kirjoitettu narratiivi tuskin vetää puoleensa ulkoista evaluaatiota yhtä vahvasti kuin puhuttu narratiivi, koska puhutussa ympäristössä kuuntelija on läsnä, joten narratiivin kertomisesta on helppo kääntyä kuuntelijan puoleen selittämään asioita, jos hän vaikuttaa siltä, ettei ole aivan vakuuttunut kertomuksen merkittävydestä.
3. Suomalaisilla kirjoittajilla muun muassa lauseiden kompleksisuus ja T-yksikön keskipituus kasvavat kirjoittajan kypsyysikä kasvaessa (Pajunen & Vainio, tulossa a: 38–39) ja esimerkiksi hepreankielisillä lapsilla erityisesti syntaktisten passiivimuotojen hallinta kasvaa iän myötä (Ravid 2004). Täten voidaan olettaa, että suomen kielessä vähemmän kompleksisia tekstejä hallitsevat etupäässä sivulauseet ja että infinitiivimuodot, erityisesti lauseenvastikkeet, lisääntyvät kompleksisuuden kasvaessa. Sivulauseiden muodostaminen on oletettavasti yksinkertaisempaa – usein riittää esimerkiksi yhden konjunktion lisääminen – kuin esimerkiksi harvinaisempien *e*-infinitiiveille perustuvien lauseenvastikkeiden muodostaminen, mikä vaatii ensinnäkin verbin infinitiivimuodon hakemista leksikosta, löydetyn verbinmuodon ja mahdollisesti muidenkin lauseessa esiintyvien sanojen taivutusta ja muuttamista.
4. Rakenteellinen kompleksisuus lisääntyy Unelmieni päivä -aineistossa kirjoittajien iän mukaan. (Mt.) Näin ollen aikuisten kertomukset ovat odotuksenmukaisesti kompleksisempia kuin lasten tai nuorten. Nuorten aikuisten ja yli 40-vuotiaiden aikuisten väliset erot kompleksisuusarvoissa jäävät nähtäväksi – ei ole aivan selvää, miten paljon kielen kompleksisuus kehittyy aikuisuudessa. Nuorten aikuisten teksteissä on selkeä kahtiajako: miehet kirjoittavat kompleksisempia tekstejä kuin naiset (Pajunen & Vainio tulossa a: 41–42). Aikuistenkin teksteissä voi ilmetä vastaavaa tendenssiä.

1.4 Tutkielman rakenne

Johdantoluvussa olen esitellyt tutkimuksen taustaa, luonnehtinut tutkimuksen aineistoa, eritellyt tutkimusmenetelmiä ja esittänyt tutkimuskysymykset sekä hypoteesit. Toisessa luvussa taustoitan tutkimustani teoreettisesti: Alaluvussa 2.1 käsittelen kirjoittamisen teoriaa. Alaluvussa 2.2 käsittelen narratiivia lähinnä Labovin ja Waletzky (1967) ja Labovin (1972, 1997) viitoittamana ja alaluvussa 2.3 evaluaatiota niin ikään Labovin ja Waletzky (mt.) ja Labovin (mt.) mukaan. Alaluvussa 2.4 selvitän kirjoitetun kielen kompleksisuutta tämän tutkimuksen ja aineiston kohdalla. Lähimpinä lähteinä ja vertailukohtinani ovat Pajusen (2012) ja Pajusen ja Vainion (tulossa a, b) artikkelit, joissa raportoidaan kirjoitetun kielen kompleksisuutta koskevista tutkimuksista nimenomaan suomenkielisessä ympäristössä.

Teoriaosuuden jälkeen avaan tutkimukseni analyysivaihetta kolmessa luvussa. Luvussa 3 käsittelen kertomusten rakennetta sekä rakenteellisten osien että kokonaisrakenteen näkökulmasta. Luvussa 4 esittelen evaluaatioanalyysin tuloksia: pääasiassa analyysin kautta muodostettuja evaluaatiokategorioita, mutta myös Labovin ja Waletzky (1967) kehittämien luokittelujen mukaisesti evaluaation upottamista. Luvussa 5 avaan sitä, mitä tekstien kompleksisuuden tutkiminen on teksteistä paljastanut ja miten aikuisten tekstit suhteutuvat kompleksisuudeltaan nuorempien kirjoittajien teksteihin. Päättönluvussa 6 esitän yhteenvedon tuloksista ja pohdin niitä ja aikuisten kirjoittamisen tutkimusta laajemmin. Lähteissä on luonnollisesti listattuna käyttämäni lähteet, ja raportin loppuun olen liittänyt kyselylomakkeen, jolla olen hankkinut tutkimusaineiston, sekä esimerkkitaulukoiden lukemista helpottavan ohjeen.

2 TEORIAA

2.1 Kirjoittaminen

Kirjoittaminen on kielellisesti, kognitiivisesti ja pragmaattisesti haastavaa toimintaa. Hyvän tekstin aikaansaamiseksi on kerättävä tarpeeksi tietoa omasta muistista tai muista tietolähteistä ja järjesteltävä se ymmärrettävään muotoon. Muotoiltaessa tiedosta uutta tekstiä on tekstin ymmärrettävyyttä peilattava moneen eri tekijään: kulttuurillisiin, kontekstuaalisiin ja tekstilajiin liittyviin konventioihin, lukijan tai lukijoiden esitietoihin ja ilman muuta myös siihen, miten asiansa esittää mahdollisimman loogisessa järjestyksessä ja miten osoittaa tekstissä esitettävien asiaintilojen suhteita toisiinsa. Pidempi teksti, joka ei ole osa vastavuoroista kommunikaatiota kuten puheenomainen kirjallinen chat-viestintä, on sinänsä haasteellisempaa tuottaa, sillä vastaanottajalla ei ole mahdollisuutta neuvotella merkityksistä, pyytää lisätietoa tai ylipäänsä antaa palautetta tekstistä. Siksi tällaisen tekstin, tässä yhteydessä kertomuksen, kirjoittaminen vaatii erityisiä valikoinnin ja jäsentelyn taitoja, toisin sanoen taitoa poimia tapahtumista ja ominaisuuksista olennaiset ja taitoa esittää asiat loogisessa järjestyksessä ja vielä mieluiten niin, että tekstin lukija kiinnostuu tarinasta, joka kirjoittajalla on kerrottavanaan. (Kirjoittamisesta ja kirjoittamisprosessista suomenkielisessä kontekstissa ks. esim. Murto-rinne 2005, Ranta 2007.)

Taitava kirjoittaja osaa rakentaa tekstinsä niin, että lukija ymmärtää, mitä tapahtuu, mutta myös, miksi juuri kyseisestä asiasta kirjoitetaan. Tämä pätee kaikkiin tekstityyppeihin kertovista teksteistä eritteleviin ja kuvailevista kanta-aottaviin ja ohjaaviin. Teksti syntyy maailmaan aina jotakin tarkoitusta varten, ja ellei tämä tarkoitus ole lukijalle ennestään selvä, sen on selvittävä tekstistä. Labovin (1997) mukaan puhutun kielen narraatiot vaativat onnistuakseen – vangitakseen kuulijoiden huomion ja kiinnostuksen – kerrottavuutta (*reportability*) ja uskottavuutta (*credibility*). Kerrottavuus määräytyy uutisarvoltaan suurimman tapahtuman mukaan: mitä enemmän se poikkeaa tavallisesta ja totutusta, sitä korkeampi uutisarvo sillä on. Uskottavuus on kääntäen verrannollista kerrottavuuteen: mitä suurempi uutisarvo tapahtumalla on, sitä vaikeampi sitä voi olla uskoa. Niinpä puhujan on luotava uskottavuutta esimerkiksi syy-seuraussuhteiden esittämisen tai objektiivisen kerro-
nnan avulla. Vaikka puhuttuja ja kirjoitettuja narratiiveja ohjannevat osittain toisistaan poikkeavat periaatteet, lienee varmaa, että kerrottavuuden ja uskottavuuden sääntöä voi sovittaa myös kirjoitetuihin kertomuksiin. Siinä missä puhutun narratiivin suuri kerrottavuus oikeuttaa puhujan puhumaan pidempään kuin muiden, kirjoitetussa kertomuksessa se pitää yllä lukijan mielenkiintoa eikä aiheuta turhautumista hukkaan heitetystä ajasta.

Edellä olen lähestynyt kirjoittamista prosessina ja sosiaalisena tapahtumana. Seuraavaksi tarkastelen kirjoittamista kielenkehityksellisestä näkökulmasta. Kirjoittamistaitoa ja kielellisen kehittymisen ilmenemistä kirjoittamisessa ovat Suomessa tutkineet mm. Pajunen (2012) ja Pajunen ja Vainio (tulossa a, b). Suomessa kirjoittamaan opitaan yleensä lapsena myöhemmän kielen kehittymisen vaiheessa kouluikäisenä tai hieman aiemmin. Vaikka kouluikäinen osaakin koodata puhutun kielen äänneitä kirjoitukseksi, kokonaisten tekstien kirjoittaminen voi olla hankalaa. Esimerkiksi kertomuksen kirjoittaminen onnistuu 1. luokalla hieman yli 30 %:lla tytöistä ja noin 20 %:lla pojista. Tytöistä yli puolet hallitsee kertomusskeeman 2. luokalla, pojista yli puolet 3. luokalla. (Pajunen 2012, ks. myös Vesala 2012.) Koska alakouluikäisenä esimerkiksi sanavarasto laajenee ja kirjoitettu ja puhuttu kieli alkavat erkaantua toisistaan, eri-ikäisten koululaisten tekstit saattavat erota valtavasti toisistaan. Myös samanikäisten koululaisten teksteissä on yksilöllisen kielenkehityksen vuoksi huomattaviakin eroja. 8–12-vuotiaiden sanarakenne on puhekielelle tyypillistä, mutta vähittäinen muutos kohti kirjakieltä etenee iän myötä. (Mts. 27.)

Kielellistä kypsyyttä voidaan mitata tarkoillakin mittareilla, kuten kirjoitelmien sanamäärillä, sanapituuksilla, erilaisilla sanaluokkaindekseillä sekä syntaktisen tiiveyden ja kompleksisuuden indekseillä. Kirjoitelmatutkimuksissa on havaittu, että Suomessa suomenkielisillä kirjoittajilla kielen ja kirjoittamistaitojen kehittyminen näkyy muun muassa käytettyjen sanojen pituuden kasvamisessa, johdettujen sanojen yleistymisessä ja johtamattomien sanojen määrän vähentymisessä. Samoin tekstien lauserakenteiden kompleksisuus kasvaa iän myötä. (Pajunen & Vainio tulossa a, b.) Kielen kompleksisuutta käsitellen tarkemmin alaluvussa 2.4.

2.2 Narratiivi

Narratiivi, kertomus, on monella tieteenalalla käytetty ja monella eri tavalla määritelty termi erityisesti kerronnallisen käänteän jälkeisessä ajassa. Kirjallisuustieteessä luonnollinen narratologia pitää kertomuksia ihmiselle luonnollisena tapana jäsentää maailmaa (Fludernik 1996, 2003; ks. myös Hatavara, Lehtimäki, Tammi 2010.) Psykologiassa narratiivia pidetään keinona rakentaa identiteettiä (ks. esim. Habermas & de Silveira 2008); se on myös yleismaailmallinen perusmuoto kokemusten muistamiselle, jakamiselle ja ymmärtämiselle, ja sen ymmärtämisen kyky alkaa kehittyä jo lapsuudessa (mts. 708). Yhteiskuntatieteissä narratiivit ovat tapa kerätä tietoa yhteiskunnallisista ja sosiaalisista ilmiöistä (ks. esim. Riessman 1990, Hänninen 2000). Tässä tutkimuksessa nojaan pääasiassa Labovin ja Waletzky (1967) (sosio-)lingvistiseen määritelmään Labovin (1972, 1997) täydennyksillä.

Vaikka käyttämäni teoreettinen kehys nojautuu huomioihin puhutun kielen kertomuksista, se on sovellettavissa myös kirjoitetun kielen kertomuksiin: Labov (1997) toteaa Labovin ja Waletzky teoreettisen kehyksen sopivan hyvin muunkinlaisten tekstien analyysiin, muun muassa avantgardististen romaanien, jokapäiväisten, banaalienkin kertomusten sekä pseudo-narratiivien kuten reseptien rakenteiden tutkimiseen. Huomionarvoista on, että tämän tutkimuksen aineiston tekstit on kerätty internetissä, missä sosiaalisen median ja keskustelufoorumien tekstit ovat usein puhutun kielen kaltaisia, kirjoitettua puhetta. Toisaalta huomioin tutkimuksessani aineistojen huomattavan eroavaisuuden kommunikatiivisuudessa – jota Labov ja Waletzky (1967) eivät kylläkään artikkelissaan juuri korosta. Puhutun kielen kertomuksissa kuuliija on aina läsnä ja rakentaa kertomusta kertojan kanssa: hän kysyy, kommentoi ja pyytää tarkennuksia joko kielellisesti tai elehtien. Omassa aineistossani kertomuksen kuuliija on passiivinen vastaanottaja, joka vaikuttaa tekstin rakentumiseen vain siinä määrin, missä kirjoittaja huomioi vastaanottajan kirjoittaessaan.

Labovin ja Waletzky (1967: 13) mukaan narratiivi on tapa kerrata sanallisesti aikaisempia tapahtumia niin, että kerronnassa käytetyt lauseet noudattavat järjestykseltään tapahtumien aikajärjestyttä. Ollakseen narratiivi tekstissä tulee olla vähintään kaksi narratiivista lausetta, joiden välillä on temporaalinen liitoskohta (*temporal juncture*) eli joita ei voi järjestää keskenään toisin päin muuttamatta käsitystä tapahtumien järjestyksestä. Miniminarratiivi on siis kahden lauseen pituinen, esimerkiksi ”Vauva rupesi itkemään. Otin sen syliini.” (Labov & Waletzky 1967.) Narratiivin rakennetta tutkitaan seuraavaksi luokittelemalla sen lauseet temporaalisiin ja rakenteellisiin tyypeihin.

Labov ja Waletzky (1967: 27) jakavat narratiivin lauseet neljään ryhmään: narratiivisiin lauseisiin (*narrative clauses*) ja vapaisiin lauseisiin (*free clauses*) sekä näiden välimuotoihin, rinnasteisiin (*coordinated*) ja rajoitettuihin (*restricted*) lauseisiin. Lauseita, jotka kuvaavat tapahtumia ja ovat aikajärjestyksessä, kutsutaan **narratiivisiksi lauseiksi**. Vain päälauseet voivat toimia narratiivisina lauseina (mts. 21). Ne ovat usein imperfektimuotoisia ja muodostavat narratiivin selkärangan (Labov 1997). Esimerkiksi henkilöiden kuvailemiseksi tai tapahtumien taustoittamiseksi taas hyödynnetään ajallisesti riippumattomia **vapaita lauseita** (Labov & Waletzky 1967: 27). Narratiivissa on siis lauseita, joiden paikkaa ei voi vaihtaa vaikuttamatta mielikuvaan tapahtumien järjestyksestä, ja toisaalta lauseita, jotka voivat vapaasti liikkua narratiivissa ilman, että käsitys tapahtumien järjestyksestä muuttuu.

Lisäksi narratiivissa voi olla lauseita, joiden paikka ei ole täysin sidottu, mutta jotka eivät toisaalta ole täysin vapaasti liikuteltavissa. **Rinnasteiset lauseet** ovat peräkkäisiä narratiivisia lauseita, jotka voivat olla toistensa kanssa ajallisesti päällekkäiset ja ne voidaan ilmaista missä järjes-

tyksessä tahansa, esimerkiksi ”Vauva itki pää punaisena ja potki jaloillaan vimmatusti. Se ei rauhoittunut millään” tai kääntäen ”Vauva ei rauhoittunut millään. Se potki jaloillaan vimmatusti ja itki pää punaisena.” **Rajoitetut lauseet** puolestaan ovat vapaita lauseita, joita ei kuitenkaan voi täysin vapaasti sijoittaa narratiiviin. Niissä kuvataan esimerkiksi jatkuvaa tekemistä, joka motivoituu vasta tietyn tapahtuman jälkeen – esimerkiksi narratiivissa ”Kävelin bussipysäkille ja hyppäsin seuraavaan bussiin. Vauva parahti itkuun unestaan kesken bussimatkan. Ihmiset tuijottivat minua. Annoin vauvalle tutin, mutta se ei auttanut. Heiluttelin vaunuja, kunnes vauva nukahti” lauseen *Ihmiset tuijottivat minua* kuvaama toiminta alkaa vasta, kun jotakin tuijotettavaa ilmaantuu eli kun vauva alkaa itkeä bussissa. (Mts. 23.) Labov (1997) yhdistää rinnasteisten ja rajoitettujen lauseiden luokat yhteen rajoitettujen lauseiden luokkaan narratiivisten lauseiden alaluokaksi. Käytän itse analyysissäni samaa jaottelua ja nimeän lauseet joko sidotuiksi (*bound*), rajoitetuiksi (*restricted*) tai vapaiksi (*free*) lauseiksi. Narratiivisia lauseita ovat siis sekä sidotut että rajoitetut lauseet.

Labov ja Waletzky (1967: 32–41) jakavat narratiivin analysoimiensa suullisten kertomusten perusteella viiteen rakenteelliseen luokkaan: orientaatioon, komplikaatioon, evaluaatioon, ratkaisuun ja lopukkeeseen. Labov (1972: 363) lisää näihin vielä alun johdanto-osan eli abstraktin. Esittelen nämä rakenteelliset luokat yhden aineistoni tekstin avulla (ks. esimerkki (1) ja taulukoiden lukuohje liitteessä 2). **Abstraktissa** (*abstract*) tiivistetään kertomus muutamaan lauseeseen ja ilmaistaan myös kertomuksen tarkoitus. Abstrakti tiivistää narratiivin kolme seuraavaa osaa: orientaation, komplikaation ja evaluaation. (Mts. 363–364, 370.) Esimerkkinarratiivistani abstraktio-osa puuttuu, mutta se voisi kuulua vaikkapa näin: ”Elämäni suurin käännekohta oli varmaankin se, kun vuosia sitten työkoulutuksessa tapasin miehen ja ihastuin häneen. Hän sai minut näkemään, mitä elämältäni halusin.”

Orientaatiossa (*orientation*) esitellään henkilöt, aika, paikka ja tilanne. Orientaation lauseet ovat vapaita lauseita eivätkä siis viittaa tapahtumien järjestykseen. Usein lasten ja verbaalisesti vähemmän lahjakkaiden aikuisten narratiiveista puuttuu orientoiva osa. Esimerkkitekstissä (1) orientaatiolauseita ovat kaksi ensimmäistä. Niissä määritellään ajankohta (*15 vuotta sitten*), tilanne (*pääsin koulutukseen uusien työtehtävieni vuoksi*) ja henkilöt (*tutun kollegan kanssa*). Orientaatiota seuraa **komplikaatio** (*complication*), narratiivin perusosa, joka rakentuu narratiivisista lauseista ja jossa siis kerrotaan tapahtumista aikajärjestyksessä. (Labov & Waletzky 1967: 32.) Esimerkissä (1) komplikaatio painottuu kertomuksen alkuun. Siinä kerrotaan koulutukseen lähtemisestä ja sinne saapumisesta sekä illanvietosta. Sen jälkeen evaluaatio hallitsee narratiivia ja hidastaa kerrontaa niin, että narratiivisia lauseita on evaluaation lomassa yksittäin.

(1)	07 :	1	15 vuotta sitten pääsin koulutukseen uusien työtehtävieni vuoksi.	F	ORI, COM
		0 2 0	Lähdin matkaan tutun kollegan kanssa.	B	ORI, COM
		0 3 0	Hän ehdotteli, että olisimme kysyneet, josko matkanvarrelta olisi tu- lossa samaan kyytiin muita kurssilaisia.	B	COM, EVA
		0 4 0	En kannattanut ajatusta.	B	COM, EVA
		0 5 0	Pääsimme perillä vähän myöhässä	B	COM
		0 6 0	ja hyppäsimme mukaan esittelykierrokselle.	B	COM
		0 7 0	Kierroksen jälkeen totesin ystävälleni, että onneksi ei kysely ko. mie- hen perään, koskapa ei tuntunut kovain miellyttävältä kaverilta.	B	COM, EVA
		0 8 0	Illan tullen tämä koulutettavien ryhmämme suunnisti yhteisiin iltarien- toihin.	B	COM
		9	Muistan miten tuo jo aiemmin merkille panemani mies esitteli henkilö- kohtaisemmin elämäänsä.	F	EVA
		0 10 0	Se osui suoraan sydämeeni.	B	COM
		11	Olin tuolloin aika varautunut ja arkakin, varsinkin kaikessa kanssakäymi- sessä miesten kanssa.	F	EVA
		12	Olin naimisissa	F	EVA
		13	ja kolme alle 10-vuotiasta lasta veivät elämää eteenpäin.	F	EVA
		14	Kaksi iltaa tuon kurssiporukan kesken muutti koko tulevan elämäni.	F	EVA
		0 15 0	Ei tarvitse olla suuria ennustajan lahjoja, kun voi jo yhdistää asiat yh- teen.	R	EVA
		0 16 2	Ihastuin ja rakastuin.	R	COM
		1 17 1	Tajusin, ensimmäistä kertaa lähemmäs nelikymppisenä, mitä voi toista ihmistä kohtaan tuntea.	R	EVA
		2 18 0	Miten toiseen saattoi luottaa ihan ensihetkestä lähtien, tuntea turvalli- suutta ja uskallusta.	R	EVA
		0 19 2	Onnekseni mies koki samanlaisia tuntemuksia, vaikka hänelläkin oli omat ihmissuhteensa.	B	EVA
		0 20 0	Minä lähetin hänelle ensimmäisen tekstiviestin, jossa kerroin miten mi- nulle jäi kohtaamisestamme lämmin ja hyvä olo.	B	COM, EVA
		0 21 0	Hän kertoi puolestaan etsineeni netistä yhteystietojani.	B	COM, EVA
		12 22 0	Onneksi koulutusta oli edessä vielä kaksi jaksoa.	R	EVA
		0 23 0	Näiden jaksojen jälkeen olimme yhteydessä tiivistä vuosikausia,	B	COM
		0 24 10	harvemmin kuitenkaan näimme.	R	EVA
		14 25 5	Tiesin, ettei meistä koskaan tule paria, vaikka joskus sitä toivoin.	R	EVA
		1 26 2	Tuolloin kuitenkin päätin, etten tule viettämään eläkevuosia lasteni isän kanssa.	R	COM, EVA
		2 27 1	Lapset kuitenkin olivat pieniä,	R	EVA
		3 28 0	enkä halunnut mullistaa heidän elämäänsä.	R	EVA
		0 29 0	Vihdoin kymmenen vuoden kuluttua erosin lasteni isästä.	B	COM, RES
		0 30 4	Päivääkään en ole katunut.	R	EVA
		0 31 3	Edelleen olemme satunnaisesti yhteydessä kyseisen miehen kanssa.	B	CODA
		1 32 2	Hänenkin elämänsä on tahollaan kulkenut uusia polkuja.	R	CODA
		2 33 1	Hänen ystävyytensä kantoi vaikeina aikoina, antoi elämäniloa ja uskal- lustakin.	R	EVA
		3 34 0	Tästä olen hänelle ikuisesti kiitollinen, nytkin kun olen uudelleen naimi- sissa ja erittäin onnellinen.	R	EVA, CODA

Evaluaatio (*evaluation*) on Labovin ja Waletzky (1967: 33) mukaan narratiivin olennainen osa. Vaikka narratiivissa olisikin esittelevä ja kertova osa sekä loppuratkaisu, se ei ole täydellinen narratiivi, jos siinä ei ole evaluaatiota. Labov ja Waletzky (mts. 37) määrittelevät evaluaation siksi osaksi narratiivia, joka korostaa jonkin narratiivisen yksikön tärkeyttä verrattuna muihin ja paljastaa kertojan (puhujan/kirjoittajan) asennoitumisen kerrottuun. Evaluaatiossa kerrottua siis arvioidaan ja kertomuksen kertomista perustellaan. Ilman arviointia kertomus jää vaille tarkoitusta. Varsinkin, kun narratiivi syntyy autenttisessa vuorovaikutustilanteessa, sille on usein jonkinlaisia odotuksia: vähintäänkin, että kerrottu liittyy puheenaiheeseen ja antaa keskusteluun kenties havainnollistavan esimerkin tai uuden näkökulman. (Mts. 33.)

Ratkaisu (*resolution*) määritellään rakenteellisesti: se sijoittuu kertomuksen loppuun evaluaation jälkeen tai sen yhteyteen. (Labov & Waletzky 1967: 39). **Lopuke** (*coda*) on valinnainen osa narratiivia. Siinä ilmaistaan, että kertomus on päättynyt ja palataan puheena olevasta tilanteesta kerrontahetkeen. Se voidaan osoittaa eksplisiittisesti (”Siinäpä se.”) tai siinä voidaan kertoa esimerkiksi kertomuksen seurauksista kertojan tai jonkun muun narratiivissa esiintyneen henkilön elämässä (”En koskaan enää tavannut häntä, mikä on ollut helpottavaa. Voin elää vapaasti ilman ongelmia.”). (Labov & Waletzky 1967: 39–40). Ansioituneimmat lopukkeet sitovat ajallisesti kaukaisetkin tapahtumat nykyhetkeen (Labov 1972: 365).

Esimerkissä (1) evaluaatiota on jo komplikaatio-osassa, mutta selkeä, yhtenäinen evaluointiosuus ulottuu narratiivin keskivaiheilta sen loppuun saakka. Komplikaatio-osassa evaluaatiota ovat itsensä ja toisen siteeraaminen lauseissa 3–4: *Hän ehdotteli, että olisimme kysyneet, josko matkanvarrelta olisi tulossa samaan kyytiin muita kurssilaisia. En kannattanut ajatusta.* Seuraava evaluaatio-osa keskeyttää kerronnan ihastumisen hetkeen lauseiden 10 ja 16 välillä: *Se osui suoraan sydämeeni.* [EVALUAATIO] *Ihastuin ja rakastuin.*) Evaluaatiossa kertoja taustoittaa tilannetta lisää lauseissa 11–12: *Olin tuolloin aika varautunut ja arkakin, varsinkin kaikessa kanssakäymisessä miesten kanssa. Olin naimisissa [—] ja arvioi kohtaamisen vaikutusta loppuelämänsä kannalta lauseessa 14: Kaksi iltaa tuon kurssiporukan kesken muutti koko tulevan elämäni.* Lisäksi hän muistelee ja kuvailee ihastumisen tunnetta lauseessa 17: *Tajusin, ensimmäistä kertaa lähemmäs nelikymppisenä, mitä voi toista ihmistä kohtaan tuntea.* Tämän jälkeen palataan vielä komplikaatioon, jossa kerrotaan henkilöiden välisestä viestinnästä ja yhteydenpidosta lauseissa 20–21 ja 23 ja evaluoidaan päätöstä erosta refleктоimalla omia ajatuksia ja tunteita. Lähes lopuksi esitetään ratkaisu lauseessa 29: *Vihdoin kymmenen vuoden kuluttua erosin lasteni isästä.* Lopussa vielä evaluoidaan käännekohtaa ja esitetään coda, joka palauttaa kertomuksen kerrontahetkeen lauseissa 31–32: *Edelleen olemme satunnaisesti yhteydessä kyseisen miehen kanssa. Hänenkin elämänsä on tahollaan kulkenut uusia polkuja.*

Esimerkin (1) narratiivi noudattaa rakenteeltaan kutakuinkin Labovin ja Waletzky (1967) narratiivin mallia. Monet tekstit poikkeavat orientaatio–komplikaatio–evaluaatio–ratkaisumallista siten, että niiden komplikaatio-osuus saattaa olla hyvin hajanainen ja suppea ja evaluaatio hallitsee tekstiä. Tästä hyvä esimerkki on kertomus aivoaneurysman puhkeamisesta ja siitä selviämisestä esimerkissä (2). Tapahtumia on kuvattu vain kahdessa narratiivisessa yksikössä komplikaation avulla eli lauseilla, joiden pääverbi on imperfekti- ja myöntömuotoinen. Muuten tapahtumista kerrotaan kerrontahetken kautta. Kirjoittaja käyttää staattisia muistikuvia dynaamisemman kerronnan sijaan. Toisaalta, jos Labovin ja Waletzky (mt.) määritelmää hieman lavennettaisiin, rivit 2 ja 3 voitaisiin tulkita komplikaatioksi, kerrotaanhan niissä varsin selkeästi tapahtumista niiden tapahtumisjärjestyksessä, joskin vain sivulauseissa (*kun pysähdyin kuselle Alaskylän levähdysalueelle; kun heräilen TAYSin osastolla 6A*), jotka eivät Labovin ja Waletzky (mts. 21) mukaan voi toimia narratiivisen lauseen päälauseina ja jotka eivät siten määritä lauseen rakennetyyppeä.

(2)	21 :	1	9 kesäkuuta 2006 töiden jälkeen lähdin ajelemaan kotoa perjantai-iltana Kyröskoskelta kohti Parkanoa syystä jota en vielääkään tiedä.	ORI, COM
		2	Viimeinen muistikuva on kun pysähdyin kuselle Alaskylän levähdysalueelle.	EVA
		3	Seuraava muistikuva mulla on juhannuksen jälkeisestä maanantaista kun heräilen TAYSin osastolla 6A.	EVA
		4	Olin tuon väliajan ollut tehohoidossa puhjenneen aneurysman takia.	EVA
		5	Tuo kolmen viikon jakso on täysin kadonnut elämästäni ja muistoista.	EVA
		6	Ainoa mitä mulla on tuolta aikaväliltä tiedossa, on maailmanympärimatka Kanadaa ja varsinkin Australiaa myöten.	EVA
		7	Passissa tosin ei ollut minkäänlaista merkintää maahantulosta kumpaankaan maahan,	EVA
		8	mutta muistikuvat ovat hyvin eläviä.	EVA
		9	Neurologit yrittivät vakuuttaa mulle, että tuo matka on tullut tehtyä lääketokurassa,	COM, EVA
		10	tiedä häntä.	EVA
		11	Mustan huumorin miehenä, tuolla sattumalla on luonnetta kasvattanut vaikutus;	EVA, RES
		12	tiedän että pikkuvastoinkäymisistä ei kannata lannistua kun isommatkaan vaikeudet ei lannista.	EVA, RES
		13	Samoin oon huomannut kuinka tärkeää on kun ympärillä on rakkaita ihmisiä. Siskot, äiti, ja lapset lapsineen unohtamatta kavereita.	EVA, RES
		14	Huumorimielellä ottanut tapauksen myöhemmin;	RES
		15	harvoin tulee vastaan ihmisiä, jolla on terveen paperit päästä	RES

Labovin ja Waletzky (1967) käsitystä narratiivista onkin kritisoitu narratiivin ja faktuaalisten tapahtumien kronologian liian tiukasta vaatimuksesta (ks. esim. Herman 2002, Riessman 1993). Esimerkin (2) kertomus on hädin tuskin narratiivi – narratiivisia lauseita ovat vain 1 ja 9 (9 kesäkuuta 2006 töiden jälkeen lähdin ajelemaan kotoa perjantai-iltana Kyröskoskelta kohti Parkanoa

syystä jota en vieläkään tiedä. [– –] Neurologit yrittivät vakuuttaa mulle, että tuo matka on tullut tehtyä lääketokkurassa). Mikäli alisteiset lauseet voisivat toimia itsenäisinä narratiivisina yksiköinä, esimerkin (2) tekstin komplikaatio-osuus voitaisiin nähdä laajempaan ja se kenties vastaisi paremmin lukijan mieleen syntyvää kuvaa tapahtumasarjasta.

Riessman (1993: 18) esittää kronologisesti etenevän narratiivin rinnalle muita narratiivin genrejä: tavan narratiiveja (*habitual narratives*), joissa samat tapahtumat toistuvat, eikä toiminnassa ole havaittavista jännittävää huippukohtaa; hypoteettisia narratiiveja (*hypothetical narratives*), joissa tapahtumat eivät tapahtuneet, sekä aihepiirinarratiiveja (*topic-centered narratives*), joissa tapahtumat eivät liity toisiinsa välttämättä ajallisesti, vaan pikemminkin temaattisesti. Tekstit, joissa kerrottaisiin esimerkiksi unelmien päivästä konditionaalissa tai joissa muisteltaisiin lapsuuden samanlaisina toistuvia kesäpäiviä, näyttäytyisivät Labovin ja Waletzky (1967) mallin mukaisesti analysoituina pelkiltä evaluaatiotörähdyksiltä, vaikka lukija ymmärtäisikin ne selkeinakin kertomuksina. Labovin ja Waletzky (mt.) malli ei siis välttämättä vastaa lukijan intuitiivista käsitystä narratiivista.

Labovin ja Waletzky (1967) aineisto koostuu haastattelemalla kerätyistä puhutun kielien kertomuksista, joiden aiheena on vaarallinen tilanne. Näissä kertomuksissa tapahtumat ovat yleensä pisteittäisiä (ampua, hakata, lyödä jne.) ja ne on helppo tunnistaa ja järjestää aikajanelle. Oma aineistoni koostuu käännekohtakertomuksista, joissa yhdessä narratiivisessa (tai narratiivisessa) lauseessa esitetään pitkän aikavälin käsittäviä tapahtumia, kuten *Tuon viikon jälkeen, kyseisen syksyn keskityin pikkusisareeni joka sairastui syöpään ja hänen perheeseensä*. Herman (2002) tuokin pelkien pisteittäisten tapahtumien rinnalle myös tilan, prosessin suorituksen ja saavutuksen. Hermanin laajempi näkökulma narratiivisuuteen on helpottanut narratiivisten ja ei-narratiivisten lauseiden erotelua omassa työssäni. Monet prosessinomaiset lauseet on luokiteltu komplikaatioksi, sillä ne asettuvat aikajanelle kiinteään järjestykseen, vaikka eivät vastaakaan selkeästi kysymykseen ”Mitä sitten tapahtui?”

2.3 Evaluaatio

Keskityn tutkimukseni narratiivisessa analyysissä tarkemmin tekstien evaluaatioon, jota Labov (1972: 366) kuvaa narratiivin tärkeimmäksi elementiksi. Labovin ja Waletzky (1967: 37) mukaan evaluaatio on se narratiivin osa, joka korostaa narratiivisen yksikön tärkeyttä verrattuna muihin ja siten paljastaa kertojan asennoitumisen kerrottuun. Evaluaatiossa kertoja osoittaa, että narratiivi on kertomisen arvoinen – että tapahtumat olivat pelottavia, vaarallisia, outoja, viljejä, hauskoja tai uskomattomia. Jos evaluaatio on onnistunut, kuulijan ei tarvitse jäädä pohtimaan, miksi tapahtumista

ylipäänsä kerrottiin – hänen ei tarvitse implisiittisesti tai eksplisiittisesti kysyä, ”entäs sitten”. (Labov 1972: 366, 371.)

Nykyfennistiikassa suosittu tapa tutkia evaluaatiota on systeemis-funktionaaliseen kielenteoriaan pohjautuva Martinin ja Whiten (2005) kehittämä suhtautumisen teoria (*appraisal theory*), jonka peruseriaattena on, että kaikkea kielenkäyttöä voidaan pitää asenteellisena (ks. esim. Mikkonen 2010; pro graduista mm. Heiskanen 2013, Pasuri 2012, Romppanen 2015, Saarenpää 2015). Suhtautumisen teoriaa hyödyntävät tutkimukset kiinnittävät huomionsa siihen, miten kirjoittaja osoittaa suhtautumistaan omiin ja muiden esittämiin väitteisiin ja niiden perusteluihin, miten hän arvioi henkilöiden toimintaa, arvottaa tunteita ja asioita ja miten hän ilmaisee intensiteettiä (mt.). Analyysi perustuu kielipillisiin ja leksikaalisiin huomioihin siinä missä labovilainen evaluaatioanalyysi perustuu lähinnä tekstin rakenteeseen: jos lause ei ole komplikaatiota tai osa jotakin muuta kertomuksen osaa, se on evaluaatiota. Hyödynnän omassa työssäni Labovin ja Waletzky ja Labovin mallia, koska se luonnollisesti sopii yhteen heidän kehittämänsä kertomuksen rakenteen teorian kanssa. Lisäksi pyrkimyksenäni on kuvata evaluaatiota tekstilähtöisesti, ei niinkään sovittaa sitä valmiiseen, yksityiskohtaiseen muottiin. Evaluaatioanalyysia olisi tuki mielenkiintoista laajentaa esimerkiksi juuri Martinin ja Whiten (mt.) suhtautumisen teorian mukaan, mutta se ei ole tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista.

Labovin ja Waletzky (1967) artikkeli perustuu tutkimukseen, jossa on kysytty ihmisiltä, ovatko he ikinä joutuneet hengenvaaraan. Vastattuaan myöntävästi kertojalla on sosiaalinen vastuu todistaa, että tilanne todella oli vaarallinen. Tämä perustelu on evaluaatiota. Vastaavasti tässä tutkimuksessa on pyydetty kirjoittamaan elämän käännekohdasta tai muusta tärkeästä tapahtumasta, jolloin kirjoittajalla on periaatteessa vastuu – vaikkakin sosiaalisessa mielessä paljon pienempi – osoittaa, miksi tapahtumat olivat merkittäviä. Labov (1997) korostaa kasvokkaisessa viestinnässä narratiivin esittäjän vastuuta perustella narratiivin kertominen, sillä keskustelussa narratiivi vaatii huomattavasti pidemmän ajan kuin yksittäinen puheenvuoro keskimäärin.

Kerrottujen tapahtumien tai kokemusten arvioimisen lisäksi evaluaation tarkoituksena on korostaa niiden erityislaatuisuutta tai outoutta, mikä selventää kuulijoille kertomuksen kertomisen merkitystä yleisesti tai tietyssä tilanteessa. Evaluaation avulla kertoja voi myös esittää itsensä mahdollisimman hyvässä valossa. Lisäksi evaluaatiolla on rakenteellinen tehtävä jäsentää narratiivia: se erottaa komplikaation ratkaisusta. (Labov & Waletzky 1967: 34.) Labov (1997) tiivistää evaluaation

teoreemaksi: ”Kertoja evaluoi tapahtumia vertaamalla niitä vaihtoehtoisiin tapahtumiin todellisuudessa, joka ei realisoitunut.”² Niinpä kieltomuotoiset, modaaliset ja futuuriset lauseet, jotka ilmaisevat, mitä *ei* tapahtunut, mitä *ehkä* tapahtui tai mitä *tulisi* tapahtumaan, ovat evaluoivia.

Labov ja Waletzky (1967: 37–38) esittelevät kolme tapaa määritellä evaluaatiota. Semanttisesti määriteltynä evaluaatiota ovat suorat toteamukset, kuten ”Sanoin itselleni: ’Tämä on uskomatonta’” sekä leksikaaliset korostukset ja ilmaukset, kuten *todella*, *todella* tai *sairaalakuntoon*. Muodollisesti määriteltynä evaluaatio on toiminnan hidastamista niin, että narratiivisten lauseiden keskelle sijoitetaan rajoitettuja tai vapaita lauseita. Toiminnan viivästyttäminen viestii kuulijalle, että ollaan narratiivin tärkeimmässä kohdassa, ja hyvä kertoja saa tällöin myös kuulijan tarkkaavaisuuden viivästyttämään, mikä vahvistaa loppuratkaisun dramaattista tehoa (Labov 1972: 374). Esimerkissä (3), joka on katkelma esimerkin (1) narratiivista, kertoja evaluoi ihastumistaan ja samalla korostaa sen merkitystä narratiivissaan ja elämässään. Evaluaatiokohta ja toiminnan hidastaminen näkyy oikeanpuoleisessa sarakkeessa komplikaatio-osuuden katkeamisella. Toimintaa voi hidastaa myös sanoja tai lauseita toistamalla. Kulttuurisesti määräytyvää evaluaatiota ovat symboliset teot, kuten ”tein ristimerkin”, sekä kolmannen osapuolen – yleensä kertomuksen vastaanottajan – arvio tapahtumista (Labov & Waletzky 1967: 38).

(3)	07 : 16	lhastuin ja rakastuin.	COM
	17	Tajusin, ensimmäistä kertaa lähemmäs nelikymppisenä, mitä voi toista ihmistä kohtaan tuntea.	EVA
	18	Miten toiseen saattoi luottaa ihan ensihetkestä lähtien, tuntea turvallisuutta ja uskallusta.	EVA
	19	Onnekseni mies koki samanlaisia tuntemuksia, vaikka hänelläkin oli omat ihmissuhteensa.	EVA
	20	Minä lähetin hänelle ensimmäisen tekstiviestin, jossa kerroin miten minulle jäi kohtaamisestamme lämmin ja hyvä olo.	COM
	21	Hän kertoi puolestaan etsineeni netistä yhteystietojani.	COM

Evaluaatio on määritelmällisesti semanttinen ilmiö, vaikkakin se voidaan havaita parhaiten rakenteen avulla (Labov & Waletzky 1967: 37). Evaluaation semanttisuus ilmiönä tekee siitä haastavan mutta monipuolisen tutkimuskohteen: yksittäinen sana voi olla kulttuurisesti tai sosiaalisesti hyvin latautunut, jolloin se saa evaluoivan roolin. Erilaisissa sosiaalisissa ryhmissä evaluoivat ainekset voidaan kokea eri vahvuisina. Esimerkiksi lapsettomuudesta kärsivän positiivinen raskaus-testi voi saada toisen lapsettoman liikuttumaan hyvin syvästi, kun taas henkilö, jonka elämää lapsen

² Käännös on omani.

saaminen tai tahaton lapsettomuus eivät ole koskettaneet, voi kokea vastaavan kertomuksen paljon vähemmän merkityksellisenä.

Evaluaatiota ei voi paikallistaa yleensä vain yhteen lauseeseen, vaan sitä esiintyy hyvissä narratiiveissa usein läpi kerronnan (Labov 1972: 366). Aineistossani on hyvin paljon leksikaalista evaluaatiota, kuten *Itku kurkussa soitin miehelle* tai *silloin tuli kristallinkirkas tulevaisuus mieleeni*, mutta käsittelen vain rakenteellista evaluaatiota, joka voi tietysti sisältää myös semanttisesti tai kulttuurisesti määrittyvää evaluaatiota. Joskus rakenneosat ovat päällekkäisiä, jolloin lause kuuluu useampaan rakennetyyppiin. Siinä voi olla esimerkiksi sekä orientaatiota että evaluaatiota.

Evaluaatio toimii erilaisilla mekanismeilla. Evaluaatio voi olla ensinnäkin ulkoista (*external*), toisaalta enemmän tai vähemmän upotettua (*embedding*). Kolmas evaluaatiomekanismi on evaluoiva toiminta (*evaluative action*). Neljäs mekanismi on evaluaatio toiminnan viivästyttämisellä (*evaluation by suspension of the action*), jota hyödynnetään niin ulkoisessa kuin upotetussakin evaluaatiossa, joissakin tapauksissa myös evaluoivassa toiminnassa. **Ulkoisessa evaluaatiossa** on kyse tarinan keskeyttämistä ja eksplisiittisestä selittämisestä, narratiivista ulos astumisesta ja kuulijan puhuttelemisesta suoraan, tarinan ohi. Kertoja saattaa esimerkiksi selittää omia tunnetilojaan, esimerkiksi: ”Sovimme ystäväni kanssa tapaavamme illalla hänen luonaan. Ajoin pihaan. Kun kävelin ovelle, huomasin, että valot olivat pois päältä. Se oli todella outoa ja olin ihmeissäni, sillä ystäväni olisi pitänyt olla kotona, koska olimme sopineet tapaamisesta.” Toiset kertojat pelaavat varman päälle ja käyttävät paljon ulkoista evaluaatiota, toiset taas luottavat tapahtumien erikoislaatuisuuteen ja vastaanottajan maailmantietoon tai tekstuaaliseen päättelykykyyn. (Labov 1972: 370–372.) Esimerkissä (4) kertoja kertoo lapsensa ennenaikaisesta syntymästä. Hän kertoo lapsen mitat ja sitten vielä täsmentää asiaa vertaamalla lasta Baby Born -vauvanukkeeseen. Tällainen täsmennys voi olla hyvinkin tarpeen, jos kuulijalla ei ole tietoa täysiaikaisina syntyneiden lasten keskimääräisestä koosta.

- (4) 17 : 23 Poika painoi 1600g ja oli 43 cm pitkä.
24 Voisi kuvailla, että melkein pä pienempi, kuin "baby born" -nuket.

EVA

EVA

Upotettu evaluaatio kiinnittyy ulkoista evaluaatiota paremmin kertomukseen ja pitää yllä draamallista jatkuvuutta. Kertoja voi ikään kuin lainata ajatuksiaan tai tunteitaan ja sijoittaa ne narratiiviin sen sijaan, että siirtyisi kertomuksensa ulkopuolelle selittämään asioita kuulijalle. Sen sijaan, että hän sanoisi ”Muistan, kuinka peloissani olin”, hän ilmaisee tunteensa kerrontatilanteessa: ”Minua pelotti” tai ”Ajattelin: ’Tästä en kyllä selviä ehjänä’.” Toiseksi kertoja voi viitata omiin puheenvuoroihinsa kuin siteeraisi jotakuta muuta. Tässä näkyy kaunokirjallisen kertojan käsitteen piir-

teitä: minäkertojasta on erotettavissa sekä tarinan sisäinen henkilöhahmo että kertojan, kaunokirjallisen välineen, konstruktio. Kolmanneksi kertoja saattaa siteerata kolmannen osapuolen puhetta. Toisen siteeraaminen lisää dramaattisuutta, sillä kertoja ei arvioikaan itse tapahtumia, vaan sen tekee joku toinen, objektiivisempi, joskus auktoriteettihahmo kuten lääkäri. Vielä dramaattisempaa Labovin mukaan on **evaluoiva toiminta**, millä tarkoitetaan sitä, että kertoja referoi henkilöiden sanojen tai tunteiden sijaan heidän toimintaansa. (Labov 1972: 372–373.) Seuraavat, Labovia ja Waletzkyä (1967: 39) mukailevat esimerkit kuvaavat upottamisen eri asteita niin, että ylimpänä oleva lause on ulkoista evaluaatiota, alimpana oleva taas upotetuinta.

0. Yleensä sellaisessa tilanteessa kuolema on aika todennäköistä.
1. Luulen, että hän kävi lähellä kuolemaa.
2. Myöhemmin lääkäri kertoi meille, että hän oli vähällä kuolla.
3. Kun saavuimme paikalle, ajattelin, että hän on kuollut.
4. Kun saavuimme paikalle, ajattelin: ”Hän on kuollut!”
5. Kun saavuimme paikalle, sanoin hiljaa: ”Voi ei, hän on kuollut!”
6. Kun saavuimme paikalle, hänen veljensä kääntyi puoleeni ja sanoi minulle: ”Luulen, että hän on kuollut.”

Kun evaluaatio katkaisee kerronnan, puhutaan evaluaation **toimintaa viivästyttävästä** mekanismista. Kun evaluaatiolauseet katkaisevat komplikaation eli toimintaa kuvaavan kerronnan, narratiivin vastaanottaja yleensä odottaa, että pysähtymisellä on jokin yhteys evaluaatioon. Taitavasti käytettynä toimintaa viivästyttävä evaluaatio tekee narratiivin ratkaisusta vaikuttavamman. (Labov 1972: 374.) Tässä tutkimuksessa keskityn lähinnä evaluaatiolauseisiin, en evaluaatiota mahdollisesti sisältäviin yksittäisiin sanoihin komplikaatiossa tai muualla. Tästä syystä suurin osa aineiston käsittelystä evaluaatiosta on toimintaa viivästyttävää, pois lukien muun muassa henkilöiden puheen referointi ja usein myös evaluoiva toiminta, jotka ovat osa kerrontaa. Toimintaa viivästyttävä kerronta tässä tutkimuksessa esillä vain implisiittisesti, eikä sitä ole erikseen analysoitu.

2.4 Rakenteellinen kompleksisuus, MLTU ja kompleksisuusindeksi

Kompleksisuudella tarkoitetaan jonkin systeemin, esimerkiksi kielen, järjestäytymistä ja osien linkittymistä toisiinsa siinä missä yksinkertainen systeemi on sisäisesti järjestäytymätön: sen osien välillä ei ole yhteyttä toisiinsa. (Ks. esim. Givón 2009: 3.) Kompleksisuudella voidaan tarkoittaa esimerkiksi lauseiden suhteiden osoittamista erilaisten konjunktoiden ja partikkeleiden avulla (*Kun kuopukseni*

muutti omilleen, hän päätti hankkia koiran.), kun taas yksinkertaisessa tekstissä lauseiden suhteet on pääteltävä itse (*Kuopukseni muutti omilleen. Hän päätti hankkia koiran.*) – onko kontekstiin sopivin tulkinta esimerkiksi ajallinen järjestys (*kun*), syy-seuraussuhde (*koska*) vai odotuksenvastaisuus (*vaikka*).

Kielen rakenteellinen kompleksisuus, vastakohtanaan yksinkertaisuus, on kielellistä kehittymistä osoittava piirre. Yksinkertaisiin rakenteisiin voidaan lukea muun muassa taivuttamattomat sanat, johtamattomat sanat, vain pääsanasta koostuvat lausekkeet ja vain yksiosaisesta finiittiverbistä ja sen pakollisista argumenteista koostuvat lauseet. Vastaavasti kompleksisuutta lisäävät sijataivutus, johdinainekset, lausekkeen pääsanana täydennykset ja infiniittiset verbinmuodot tai moniosaiset predikaatit. (Ks. esim. Pajunen & Vainio, tulossa a.) Rakenteellista kompleksisuutta voidaan tarkastella siis eri tasoilla, ja yleisesti voidaan sanoa, että tekstien kompleksisuus nousee iän myötä (ks. esim. Nippold ym. 2005; Pajunen & Vainio, tulossa a, b; Pajunen 2012).

Käännepäätelmien kompleksisuutta on tässä tutkimuksessa tarkasteltu lauseen tiiveyden näkökulmasta: mitä enemmän informaatiota on pakattu yhteen T-yksikköön ja mitä enemmän peruslauseita on tiivistetty yhden päälauseen yhteyteen, sitä kompleksisempi lause on. **T-yksikkö** (*terminal unit*) on lausemainen yksikkö, joka koostuu päälauseesta ja sille alisteisista lauseista sekä lauseenvastikkeista, joita nimitän yhteisesti alisteisiksi rakenteiksi. Rinnasteiset lauseet on siis erotettu toisistaan kahdeksi eri T-yksiköksi, vaikka ne kuuluisivatkin kielenhuollollisesti tarkasteltuna samaan virkkeeseen. Lauseen informaatiotiiveyttä ilmaistaan **T-yksikön keskipituudella, MLTU:lla** (*mean length of terminal unit*), joka saadaan jakamalla tekstin sanamäärä T-yksikköjen määrällä. MLTU kertoo, kuinka paljon informaatiota kirjoittaja kykenee yhdistämään yhteen syntaktiseen kokonaisuuteen. MLTU:n on havaittu nousevan iän myötä (Pajunen & Vainio, tulossa a). Aineistotekstien sanamäärä on laskettu korjattuna yhdyssanavirheiden osalta. Esimerkiksi yhteen kirjoitettu *matkanvarrelta* on laskettu kahdeksi eri sanaksi. Sanamäärä ei varsinaisesti kerro tekstin kompleksisuudesta, mutta sen on osoitettu olevan yhteydessä kypsytyksen alakoululaisilla, joskaan ei enää vanhemmilla kirjoittajilla (Pajunen 2012: 11).

Lauseen tiiveydestä päälauseen yhteyteen alistettujen lauseiden osalta kertoo **kompleksisuusindeksi (CI)**. Kompleksisuusindeksi on laskettu kullekin tekstille käyttämällä Edmonton Narrative Norms Instrumentin (ENNI:n) laskentaohjeita³. Vertailuaineiston tekstit (Pajunen & Vainio, tulossa a, b) on analysoitu samoin kriteerein. Kompleksisuusindeksi kertoo, kuinka paljon alisteisia

---

³ Ohjeet saatavilla: <http://www.rehabmed.ualberta.ca/spa/enni/transcription.htm> ja http://www.rehabmed.ualberta.ca/spa/enni/syntactic_complexity.htm.

verbirakenteita on sisällytetty yhteen T-yksikköön eli kuinka paljon infiniittisiä rakenteita ja alisteisia sivulauseita on käytetty suhteessa finiittisiin. Matalan kompleksisuusindeksin teksti sisältää lähinnä peräkkäisiä päälauseita, kun taas korkeamman kompleksisuusindeksin tekstissä kirjoittaja yhdistelee lauseita toisiinsa tuoden esiin niiden ajallisia, kausaalisia ja muita suhteita. Kompleksisuusindeksi on laskettu seuraavalla kaavalla:

$$CI = (\text{päälauseiden määrä} + \text{alisteisten rakenteiden määrä}) \div \text{päälauseiden määrä}$$

Kompleksisuusindeksiä nostavat ensinnäkin erilaiset sivulauseet, joissa päälauseeseen yhdistetään alisteinen lause konjunktion, kysymyssanan tai relatiivipronominin avulla. Myös sitaattit lisäävät kompleksisuutta, mikäli lainattu osa on kokonainen, finiittimuotoisen verbin sisältävä lause: *"En ehdi", vastasin hänelle.* Jos lainaus sisältää useampia päälauseita, vain ensimmäinen lasketaan johtolauseen yhteyteen alisteiseksi rakenteeksi; muut päälauseet ovat itsenäisiä.

Joskus myös rinnasteiset lauseet analysoidaan yhdeksi T-yksiköksi. Kun kaksi lausetta, joiden verbi on yksikön kolmannessa persoonassa, on yhdistetty rinnastuskonjunktioilla, ja niillä on sama subjekti, joka on jätetty elliptisesti pois jälkimmäisessä lauseessa, kyseessä on yksi kompleksinen T-yksikkö. Näin esimerkiksi virke *Aluksi kroppa oli kovilla, mutta vähitellen kuitenkin tottui liikuntaan* lasketaan yhdeksi T-yksiköksi, jossa on kompleksinen rinnastus. Rinnasteisiksi lauseiksi analysoidaan myös liittomuotoiset rinnastetut lauseet, joissa liittomuodon taivutettu *olla*-verbi on jätetty pois: *Olen 39, asunut Kreetalla n. 10 vuotta, elänyt elämäni parikymppisestä alkaen luullen etten voi tulla raskaaksi.* Kompleksiseksi rinnastukseksi ei kuitenkaan lasketa rinnastettuja lauseita, joiden predikaatit ovat jossakin muussa kuin yksikön kolmannessa persoonassa, sillä persoonapäätte ilmaisee myös subjektia eli ei voi täysin kadota lauseesta: *Olin rasittunut, mutta vähitellen totuin kiireisempään rytmiin.* Kuitenkin joissakin tapauksissa persoonapäätteen saavat verbit kuuluvat samaan T-yksikköön. Tällaisissa tapauksissa verbit kuuluvat samaan predikaattiin: *itkin, surin menetettyä suhdetta tai minua arvosteltiin ja nöyryytettiin aina toisten ihmisten edessä.* Kahden verbin predikaatit on analysoitu moniosaisiin predikaatteihin, joihin kuuluu myös seuraavaksi esiteltäviä infinitiivimuotoja sisältäviä predikaatteja.

Kompleksisuutta lisäävät siis myös verbien infinitiivimuodot – partisiippiattribuutteja tosin käsitellään adjektiivisina eli ne eivät analyysissa nosta tekstin kompleksisuutta. Infinitiivimuodot voivat sisältyä joko predikaattiin muodostaen finiittimuotoisen verbin kanssa moniosaisia predikaatteja, yleensä verbiliittoja ja -ketjuja: *olin perustamassa omaa firmaa, asiat on hoidettavissa, rupesin katsomaan, pitäisi mennä, opin riemuitsemaan pienistä onnistumisista.* Verbiketjujen joukkoon

on laskettu myös verbiketjujen kaltaisia rakenteita, kuten en *halunnut mullistaa heidän elämänsä* tai *päätin soittaa*. (Moniosaisista predikaateista ks. esim. VISK § 450–456, Verbiliitoista ja -ketjuista VISK § 490–550.) Verbin infinitiivi- tai partisiippimuoto voi kuulua myös lauseenvastikkeeseen: *tunsin olevani, ollessani pieni, höyryjä päästelläkseni*. Lauseenvastikkeiksi lasketaan Ison suomen kieliofin finaalityrakenne (*päästääkseni*, VISK § 513), *en*-rakenne sekä sen kielteinen vastine *mAttA*-rakenne (*ilta sujui mukavasti rupertellen; kenestäkään välittämättä* § 515), referatiivirakenne (*näyttivät olevan*, § 538), sekä temporaalityrakenne (*ollessani pieni, jäätyni työttömäksi* § 543). Moniosaisien predikaattien ja lauseenvastikkeiden lisäksi aineistossa on myös *A*- ja *mA*-infinitiivejä, jotka esiintyvät muun muassa substantiivilausekkeen määritteinä (*tarve tutustua*, § 506), verbin subjektina (*miltä tuntuu ajaa* § 503) tai lauseen adverbially (i) (*haasteita vaikka muille jakaa*, § 511). Nämä ja näiden kaltaiset infinitiivimuodot on analyysissa luokiteltu ”muiksi infinitiiveiksi”.

Joissakin kirjoitelmissa on lauseita, joista puuttuu pääverbi. Verbittömyys on selvästi-kin kirjoittajien käyttämä tyylikeino, ei niinkään osoitus vaikeudesta muodostaa kokonainen lause. Osa verbittömistä lauseista on analysoitu itsenäisiksi T-yksiköiksi, osa taas on analysoitu viereiseen T-yksikköön kuuluvaksi. Joissakin tapauksissa puuttuva pääverbi on kopula. Tällaisia lauseita ovat muun muassa *16.1.2014 raskaustestissä kaksi viivaa ja Toivomuksena vain, että hänelle järjestyisi paikka, jossa pestä vaatteen ja itsensä*. Koska kopula on hyvin vähämerkityksinen ja semanttisesti melko tarpeeton, lauseet, joista kopula on pudotettu pois, on analysoitu itsenäisiksi T-yksiköiksi. Aikuisten teksteissä olevissa verbittömissä lauseissa ei siis ole kyse lauseen muodostamisen vaikeudesta, josta Pajunen ja Vainio (tulossa a) mainitsevat alakoululaisten kohdalla, vaan pikemminkin tyylihalinnoista.

Toisentyyppejä verbittömiä lauseita ovat tapaukset, joissa esimerkiksi irrallinen lisäys on erotettu päälauseesta omaksi virkkeekseen, kuten *vaisto sanoi että muutoksia tulee. Eikä vain vauvan muodossa*. Kyseisessä tapauksessa vaillinaisen lause *Eikä vain vauvan muodossa* on analysoitu kuuluvaksi edelliseen lauseeseen – oikeakielisyyden näkökulmasta tällainen irrallinen lisä tulisikin erottaa pilkulla, ei pisteellä – vaikka kyseessä lienee tässäkin kohtaa rytmiä luova tyylikeino, ei niinkään puhdas virhe. Kyseessä ei kuitenkaan ole kopulan pois pudottamiseen verrattavissa oleva tapaus, vaan lauseesta puuttuu semanttisesti merkittävämpiä lauseenjäseniä – esimerkiksi subjekti tai predikaatti.

Myös evaluaatiolla on kompleksistava vaikutus: Labov (1972) tutkii oman aineistonsa lauseita ja analysoi niiden poikkeamia englannin kielen perussyntaksista. Syntaksipoikkeamat ovat evaluaation indikaattoreita, ja monet niistä mutkistavat lauserakenteita. Esimerkiksi eksplikatiiveiksi

nimetyt poikkeamat mutkistavat virkettä, sillä ne ilmenevät sivulauseina ja tekevät siten pääauseestaan kompleksisen. Vaikka syntaksipoikkeamiin perustuva evaluaation analyysi voisi antaa tutkittavista tekstien kompleksisuudesta kiinnostavaa tietoa nimenoman suhteessa evaluaatioon, en paneudu siihen tässä tutkimuksessa. Analyysia ei voi suoraan sovittaa suomenkieliseen aineistoon kielten eroavaisuuksien vuoksi, joten huolellinen analyysi ei ole mahdollista tämän tutkimuksen puitteissa.

3 AIKUISTEN KÄÄNNEKOHTAKERTOMUSTEN RAKENNE

Käännekohtakertomusten rakenne- ja evaluaatioanalyysissä aineistotekstit on jaoteltu T-yksiköiksi. Yhteen yksikköön kuuluu päälause ja sille alisteiset lauseet. Lauseyksiköt on jaoteltu temporaalisiin tyyppeihin (sidottu, rajoitettu, vapaa) ja rakenteellisiin tyyppeihin (abstrakti, orientaatio, komplikaatio, evaluaatio, ratkaisu, coda). Rakenteelliset tyypit eivät sulje toisiaan pois, eli yhdessä lauseyksikössä saattaa olla useampia rakenteellisia tyyppejä. Temporaaliset tyypit ovat palvelleet lähinnä välivaiheena analyysityössä, mutta rakenteellisen analyysin kautta voidaan havaita erilaisia rakenneyksiköitä.

Erittelen aluksi aineistotekstien rakenteellisia osia, minkä jälkeen tutkin tekstien kokonaisrakennetta. Lopuksi pohdin sukupuolen ja evaluaation ja komplikaation suhteen välistä yhteyttä. Käännekohtakertomusaineiston kaikille teksteille yhteistä on, että niissä on evaluaatiota, suurimassa osassa runsaasti. Komplikaatiota ja orientaatiota on lähes jokaisessa tekstissä, mutta abstrakti ja coda ovat harvinaisempia rakenneosia: abstrakti on kymmenessä tekstissä ja coda kuudessa tekstissä. Osa teksteistä on otsikoitu, osaa alustetaan tietynlaisella lukuohjeella. Tällaiset lauseet toimivat kertomusten parateksteinä ja ovat olennainen osa kertomisen vuorovaikutusta. Ne eivät kuitenkaan ole tämän tutkimuksen kannalta relevantteja, joten en ole nimittänyt otsikoille tai ohjelauseille mitään rakenneosaa.

3.1 Käännekohtakertomusten rakenteelliset osat

3.1.1 Abstrakti

Labov (1972: 363–364, 370) määrittelee abstraktin yhdeksi tai useammaksi tiivistelmäauseeksi, jossa ilmaistaan kertomuksen tilanne (esimerkiksi ajankohta tai aika tai henkilöt), sisältö ja kertomuksen tarkoitus, eli orientaatio, komplikaatio ja evaluaatio. Abstraktin malliesimerkki löytyy tekstistä 14 (ks. esimerkki (5)). Abstraktin orientoivassa osassa mainitaan tapahtuma-aika (vuodet 1999 ja 2009) ja tapahtumaan liittyvät henkilöt (pitkäaikainen miesystävä, nykyinen mies). Komplikaatio on tiivistetty lauseisiin ”miesystäväni kuoli liikenneonnettomuudessa” ja ”tapasin nykyisen mieheni”. Tapahtumat evaluoidaan kertojan elämän suurimmiksi käännekohdiksi.

(5)	14 : 1	Kaksi elämäni suurinta käännekohtaa liittyvät parisuhteisiin.	ABS
	2	Ensimmäinen tapahtui vuonna 1999, kun pitkäaikainen miesystäväni kuoli liikenneonnettomuudessa.	ABS, ORI
	3–11	[– –]	
	12	Toinen käännekohta olikin kun tapasin nykyisen mieheni 2009.	ABS

Abstrakti on aineistossa yhdeksässä tekstissä. Suurin osa niistä poikkeaa Labovin (1972) määritelmästä enemmän tai vähemmän. Jotkin abstraktit ovat määritelmällisesti vajaita. Esimerkkien (6a–b) abstrakteista puuttuu orientoiva osa, ja niistä on häivytetty myös komplikaatio. Kaikissa abstrakteissa evaluaatio on usein mukana vähintään leksikaalisesti, kun jokin tapahtuma nimitään ”merkittävaksi käännekohtaksi” tai ”tärkeäksi päiväksi”.

(6a)	11 : 1	Mun elämän käännekohta on hevoset.	ABS
(6b)	3 : 40	Se toinen käänne elämässä olivat pojat.	ABS

Joissakin narratiiveissa abstrakti ei sijoitu heti kertomuksen alkuun. Esimerkissä (7) sitä edeltää lyhyt evaluaatiojakso, jossa kertoja evaluoi kertomuksensa aiheen valintaa. Evaluaatiossa voi havaita jopa puolustelua: evaluaation tehtävänä on esittää kertoja mahdollisimman positiivisessa valossa. Kertoja osoittaa olevansa rakastava vanhempi, vaikka onkin valinnut henkilökohtaisemman tapahtuman kerrottavakseen kyselyssä, jossa pyydetään kertomaan elämän käännekohtasta. Abstraktia edeltävä evaluaatio on tässä yhteydessä perusteltua, eikä sitä voi pitää pelkästään kertomusrakenteellisena anomaliana.

(7)	27 : 1	Minulle merkittävä päivä.	
	2	Voisi ajatella, että minulle merkittäviä päiviä olisi esim lapsen syntymä tai muu vastaava.	EVA
	3	Ja tärkeitä ne ovatkin, kaikki kolme.	EVA
	4	Mutta jos pitää yksi valita, valitsen sen kun sairastuin.	ABS
	5	Sairastuin ensin burn-outtiin, joka eskaloitui melko nopeasti keskivaikeaksi masennukseksi.	ABS

3.1.2 Orientaatio

Orientaatiossa esitellään Labovin ja Waletzky (1967: 32) mukaan henkilöt, aika, paikka ja tilanne tai vain osa näistä. Orientaatio on aina ensimmäisenä kertomuksen alussa mahdollisen abstraktin jälkeen, ja mikäli orientoivia osia löytyy tekstistä jäljempänä, on kyse evaluaatiosta. Aineistossani orien-

taatio puuttuu neljästä tekstistä, eli se on mukana 21 tekstissä. Teksteissä orientoidutaan kertomukseen usein ajan ja tilanteen avulla. Henkilöitä ei välttämättä mainita, paikka vain harvoin. Aikaa ilmaistaan joko selkeinä vuosilukuina tai jopa päivämäärinä tai vähemmän tarkasti iän avulla tai esittämällä tapahtumien aikaväli, kuten esimerkeissä (8a–c).

(8a)	01 : 1	38 vuotiaana tein elämäni ensimmäisen raskaustestin.	ORI, COM
(8b)	02 : 1	16.1.2014 raskaustestissä kaksi viivaa.	ORI, COM
(8c)	28 : 1	Elin parikymmentä vuotta narsistisen miehen kanssa.	ORI

Hyvin tavallista on myös tilanteen taustoittaminen jopa jo aivan lapsuudesta asti narratiivin kannalta oleellisilla asioilla. Esimerkissä (9) kirjoittaja pohjustaa huonoa itsetuntoaan kertomalla lapsuudestaan ja kuvaillessaan perheolojaan. Komplikaatiossa päästään viimein siihen pisteeseen, että kertoja pääsee opiskelemaan, löytää itseään miellyttävän, haasteellisen työn opettajana ja lopulta kirjoittaa kirjan.

(9)	29 : 1	Olin lapsena ja nuorena selkeä alisuoriutuja.	ORI
	2	Olin varmaankin syntynyt vääränlaiseen perheeseen, koska voin niin huonosti.	ORI

Kuten abstraktikaan, aineistossani orientaatio ei aina ole selkeä, tarinaan johdatteleva osa kertomuksen alussa. 13 tekstissä orientaatiota on sille epätavallisella paikalla kertomuksen keskellä. Labov ja Waletzky (1967: 32) tulkitsevat tällaiset poikkeamat usein evaluaatioksi. Aineistossani on toki myös tällaisia tapauksia – orientaatiomainen evaluaatio on luokiteltu usein *taustoitukseksi* tai *kuvaukseksi*. Kaikista epätavallisella paikalla olevista orientaatiolauseista ei kuitenkaan ole löydettävissä mitään evaluoivaa ainesta, joten olen nimennyt ne orientaatioksi. Toisaalta orientaatio, joka on keskellä tekstiä, voidaan tulkita myös uuden narratiivin aluksi (Labov & Waletzky 1967). Osassa aineistoni tapauksista tämä on mahdollinen tulkinta.

Orientaatio, joka jakautuu narratiivissa selkeästi kahteen tai kolmeen osaan, vaikuttaa usein luontevalta, sillä myöhempi orientaatio taustoittaa juuri kyseessä olevia tapahtumia tai paikkoja. Kuvailtaan esimerkiksi vastasyntyneiden osastoa, mitä ei tietenkään voida tehdä ennen kuin lapsi on syntynyt. Narratiivin keskelle sijoitettu orientaatio toimii myös ajallisten siirtymien ja siis uuden ajallisen ympäristön ilmaisemisessa. Esimerkiksi teksti 8 on narratiivi, joka kattaa pitkän ajanjakson. Esimerkissä (10) on katkelma tästä tekstistä. Alussa on orientaatio, jossa kirjoittaja taustoittaa kertomustaan kertomalla tanssijanurastaan ja nimeämällä tapahtumapaikan (lauseet 1–7) sekä esittelemällä narratiivin toisen henkilön, afrikkalaisen ystävänsä (6–8). Kertomuksen edetessä kirjoittaja

välillä pysäyttää kerronnan osoittaakseen ajan kulumista orientaatiolauseissa 13, 18, 19 ja 23. Ne eivät evaluoi tarinaa, vaan yksinkertaisesti auttavat lukijaa hahmottamaan ajan kulumista.

(10)	08 :	1	Olin tanssinopiskelija Amsterdamissa.	ORI
		2	Olin työskennellyt ammattitanssijana jo aikaisemmin useamman vuoden ajan, joten se oli minun työni.	ORI
		3	Uravalinnan olin tehnyt jo alle 12-vuotiaana	ORI
		4	ja työskennellyt ammattiteatterissa jo ennen ammattiopintoja,	ORI
		5	nyt olin opiskelemassa siis Alankomaissa.	ORI
		6	Minulla oli ystävä seurakunnassa,	ORI
		7	hän oli Afrikasta kotoisin.	ORI
		8	Hän oli ensimmäinen ihminen, johon tutustuin muutettuani Amsterdamiin ja oli siksi minulle tärkeä.	ORI, EVA
		9	Syksyllä hän sairastui johonkin tunnistamattomaan sairauteen.	COM, ORI
		10	Hänen kuntonsa heikkeni,	COM
		11	eikä oikein tiedetty, mistä oli kyse.	EVA
		12	Lopulta hän joutui sairaalaan.	COM
		13	Tässä vaiheessa oltiin jo lähellä joulua.	ORI
		14	Hän sai tulla sairaalasta kotiin joksikin aikaa,	COM
		15	mutta oli jo pyörätuolissa, koska ei pystynyt eikä jaksanut enää liikkua.	COM, EVA
		16	Vieläkään ei tiedetty, missä oli vika.	EVA
		17	Hän joutui uudestaan sairaalaan.	COM
		18	Oli tammikuu	ORI
		19	ja tuli helmikuu.	ORI
		20	Hän lähetti minulle koko ajan viestejä, että tule katsomaan minua tänne.	COM, EVA
		21	Minulla oli todella tiukka aikataulu, koska toimin tanssijana useammassa koreografiassa sekä ohjasin omaa teostani.	EVA
		22	"En ehdi", vastasin hänelle.	COM, EVA
		22	Tulen myöhemmin, kun saan nämä hommat tehtyä ja on hieman helpompi aikataulu.	EVA
		23	Tuli maaliskuun alku ja odottamaton uutinen.	ORI, COM
		24	Ystäväni kuoli,	COM
		25	enkä ollut mennyt hänen luokseen.	EVA

Epätavallinen orientaatio ei kuitenkaan aina ole perusteltua. Tarinankerronta voi osittain epäonnistua, kun orientaatio on pirstaleista, kuten esimerkin (11) tekstissä. Tekstin orientaatiolauseet voisivat aivan yhtä hyvin sijoittua kaikki kertomuksen alkuun, jolloin sekä orientaatio että narratiivinen osuus olisivat eheämmät ja kertomus kenties vaikuttavampi.

(11)	19 :	1	Ruusun päivä. Vuosi oli 2003.	ORI
		2	Tiesin hänestä vain silmien värin.	EVA
		3	Meillä oli treffit Paapan Kapakassa Tampereella.	ORI
		4	Hän tiesi myös, että minun silmäni ovat vihreät.	EVA
		5	Odotin baaritiskillä ruskeasilmäistä miestä.	COM
		6	Ovesta lappasi porukkaa sisälle	ORI
		7	ja aina kun joku mies tuli, toivoin, että se ei olisi hän.	EVA

3.1.3 Komplikaatio ja evaluaatio

Komplikaatio on Labovin ja Waletzky (1967) mukaan narratiivin perusedellytys. Vain yhdestä aineistoni tekstistä ei löydy lainkaan komplikaatiota, ja muissakin teksteissä sitä on suhteellisen vähän: evaluaatiota sisältäviä lauseita on lähes kaikissa teksteissä vähintään yhtä paljon kuin komplikaatiota sisältäviä, ja vain kahdessa tekstissä komplikaatiota on enemmän. Nämä kaksi tekstiä ovatkin lähimpänä Labovin ja Waletzky (mt.) implisiittisesti esittämää narratiivin mallia: ne ovat kertomiseen keskittyviä narratiiveja, joissa evaluaatio on maltillista ja ohjaa lukijan huomion kertomuksen kannalta tärkeimpiin asioihin.

Labovin ja Waletzky (1967) tiukat määritelmät ja heidän antamansa esimerkit tekevät käännekohtakertomusaineiston analyysistä hieman hankalaa, mikä osoittaa, että tekstit Labovin ja Waletzky (mt.) aineistossa ja tämän tutkimuksen aineistossa ovat keskenään erilaisia – olkoonkin, että Labov ja Waletzky (mt.) huomauttavat, etteivät heidänkään aineistonsa kertomukset ole keskenään rakenteellisesti samanlaisia. Kertomusten aiheet poikkeavat toisistaan melko paljon, vaikka käännekohtakertomuksissakin on vähältä piti -tilanteita. Kertomusta hakeva kysymys on kuitenkin ollut hyvin erilainen, joten vähältä piti -tilanteistakin kertovat tekstit keskittyvät jännittäviä tapahtumia enemmän niistä selviämisen merkityksen erittelemiseen. Komplikaation havaitseminen aikuisten käännekohtakertomuksissa ei voi keskittyä punktuaalisten verbien (kuten *ampua* tai *lyödä*) etsimiseen, eikä sitä aina löydy edes ”Mitä sitten tapahtui?” -kysymyksen avulla, vaan tekstistä on löydetävä lauseet, jotka ilmaisevat myös prosesseja tai staattiseksi tehtyä toimintaa, kuten esimerkissä (12). Sisareen ja hänen perheeseensä keskittyminen on varmaankin ilmennyt käytännön toimintana – vierailuina, siivoamisena, lasten kanssa leikkimisenä jne. – mutta aineiston käännekohtakertomuksille hyvin tyypilliseen tapaan moninaiset tapahtumat tiivistetään yhteen, usein abstraktiin verbiin, joka ilmaisee esimerkiksi syytä tai intentiota konkreettisen toiminnan taustalla.

(12)	15 :	8	Tuon viikon jälkeen, kyseisen syksyn keskityin pikkusisareeni joka sairastui syöpään ja hänen perheeseensä.	COM
		9	Pyrin parhaani mukaan olemaan sisareni perheen tukena ja apuna.	COM

Kuten sanottu, komplikaatio ei ole läheskään aina käännekohtakertomuksen keskiössä. Esimerkissä (13) on katkelma tekstistä 10, jossa kirjoittaja muistelee muuttoaan maaseudulta Helsinkiin ja elämää suuressa kaupungissa. Katkelmassa on näkyvillä narratiivin ainoa komplikaatio-osuus, joka alkaa lauseesta 8 ja jatkuu lauseeseen 22 – välissä on muutama evaluaatiolause. Katkelman jälkeen teksti on lähes pelkkää evaluaatiota: 35 lauseesta vain 2 on jotain muuta kuin evaluaatiota. Evaluaatiokeskeisyys vaikuttaisi olevan käännekohtakertomuksille tyypillistä, joskin kirjoitustehtävän tehtävänanto vaikuttanee myös siihen, kuinka paljon kirjoittajat keskittyvät tapahtumien merkitysten erittelyyn.

(13)	10 :	1	Se oli vuonna 1969, kun muutin maalaisympäristöstä Helsinkiin.	ORI
		2	Muuton syy oli opiskelun alkaminen Helsingissä.	ORI
		3	Sitä tuli kestämään kuusi vuotta.	ORI
		4	En ollut koskaan aikaisemmin käynyt Helsingissä.	ORI
		5	Pienemmässä kaupungissa, omalla murrealueellani, olin asunut kahtena kesänä muutaman viikon.	ORI
		6	Ihmiset ja elämänmeno eivät tuntuneet poikkeavan mahdottomasti kotipaikkakuntani elämästä.	EVA
		7	Mutta tämä oli muutto Helsinkiin, suurkaupunkiin.	EVA
		8	Kun astuin junasta ja ajauin ihmisvirran mukana sisään rautatieasemarakennukseen, olin aivan pyöröksissä.	COM, EVA
		9	Ihmisvirrat liikkuvat massana joka suuntaan.	EVA
		10	Menetin suuntavaistoni,	COM, EVA
		11	en yhtään tiennyt, mihin suuntaan minun pitäisi pyrkiä.	EVA
		12	Näin sentään oven jollakin seinällä,	COM
		13	ja pyrin pikimmiten sitä kohti - ulos täältä.	COM
		14	Ulkona rauhoituin.	COM
		15	Katselin näkymiä piha-alueilla.	COM
		16	Seisoin jonkin aikaa.	COM
		17	Sitten otin karttani,	COM
		18	ja rupesin hahmottamaan sijaintiani.	COM
		19	Siitä se lähti.	EVA
		20	Tulevat viikot auttoivat hahmottamaan kaupunkia, kun jouduin käymään viidessätoista osoitteessa eri puolilla kaupunkia, ennen kuin löysin ensimmäisen alivuokralaisasunnon, jossa sitten asuin vuoden.	COM
		21	Minulla oli yksi tuttava Helsingissä.	EVA
		22	Hänen luonaan sain yöpyä asunnon etsimisen ajan.	COM
		23	Se oli kyllä pelastus ylipäätään.	EVA
		24	Kyllä hän neuvoi yhtä sun toista Helsingissä asumisesta.	EVA

Aikuisten käännekohtakertomuksissa evaluaatio on tärkeämmässä osassa kuin komplikaatio, jolloin tapahtumien yksityiskohtaiseen referoimiseen ei keskitytä. Toimintaa voidaan tiivistää

esimerkin (12) mukaisesti muutamalla abstraktilla verbillä. Pitkiä ajanjaksoja saatetaan ohittaa muutamalla lauseella, kuten esimerkeissä (12) ja (14). Esimerkissä (12) tapahtumat tiivistetään yhden teeman alle, esimerkissä (14) puolestaan esitetään vain elämänvaiheiden pääkohdat. Esimerkissä (14) komplikaatio koostuu narratiivisista lauseista 17–19 ja 23–24: ”Avoliitto päättyi ja muutin omilleni. Ensimmäisen kerran yksin. Loppuelämän uusi alku. Muutin uudelle paikkakunnalle, aloitin opiskelun. [– –] Sitten tapasin tulevan mieheni ja sain lapset.” Monessa kertomuksessa on lauseen 22 kaltaisia geneerisiä lauseita, joiden esittämät tapahtumat ovat toistuneet usein, eli niille ei voida osoittaa ajallista kiinnikekohtaa: ”Välillä mentiin aamulla samoilla silmillä kouluun, koska ilta oli venynyt aamuyöhön, muutamasta happy hour -juomasta johtuen.”

(14)	9 : 17	Avoliitto päättyi ja muutin omilleni. Ensimmäisen kerran yksin. Loppuelämän uusi alku.	COM
	18	Muutin uudelle paikkakunnalle,	COM
	19	aloitin opiskelun.	COM
	20	Nämä vuodet olivat aika kivoja ja hauskoja, sinkkuvuusia.	EVA
	21	Vietin sellaista opiskelijaelämää.	EVA
	22	Välillä mentiin aamulla samoilla silmillä kouluun, koska ilta oli venynyt aamuyöhön, muutamasta happy hour -juomasta johtuen.	EVA
	23	Sitten tapasin tulevan mieheni	COM
	24	ja sain lapset.	COM
	25	Tästä alkoi ihan uudenlainen elämä.	EVA

Siinä missä komplikaatiota on käännekohtakertomuksissa odotettua vähemmän, evaluaatio on käännekohtakertomuksissa runsasta. 22 tekstissä evaluaatiota on yli puolissa lauseista. Vain kolmessa aineiston tekstissä alle puolet lauseista sisältää evaluaatiota. Ensimmäisessä, tekstissä 14, evaluaatiota sisältäviä lauseita on kuitenkin enemmän kuin muita rakennetyyppejä sisältäviä lauseita (40%, komplikaation osuus 30%). Tekstissä 19 evaluaatiota ja komplikaatiota sisältäviä lauseita on yhtä paljon (36,4 %) ja myös enemmän kuin muita rakennetyyppejä sisältäviä. Teksti 29 on aineiston ainoa teksti, jossa komplikaation osuus on evaluaatiota suurempi (56%, evaluaation osuus 32%). Evaluaatiota käsitellään tarkemmin alaluvussa 3.2.

3.1.4 Ratkaisu

Ratkaisu löytyy aineistossa 15 tekstistä. Ratkaisussa narratiivin tapahtumat saavat päätöksensä. Labovin ja Waletzky (1967: 39) mukaan evaluaatio erottaa komplikaation ja ratkaisun toisistaan, mikä tarkoittaa, että evaluaatiojaksoa seuraavat narratiiviset lauseet muodostavat ratkaisuosan. Osassa käännekohtakertomusaineiston teksteistä ratkaisu kuitenkin tulee hieman yllättäen – kun evaluaatio

ei ole hidastamassa kerrontaa – suoraan komplikaatio-osan jälkeen, kuten esimerkissä (15). Tutkimusaineiston ratkaisuosat ovat usein positiivisia, jopa satumaisia ”loppu hyvin, kaikki hyvin” -tyyppisiä päätöksiä tapahtumille. Ratkaisussa on usein paljon evaluaatiota, kuten esimerkit (16a) ja (16b) havainnollistavat.

(15)	29 : 20	Puolitoista vuotta myöhemmin tein gradua, hoidin perhettä ja opetin ykkösluokkaa, jossa oli 27 oppilasta.	ORI
	21	Hommaa oli sen verran paljon, että höyryä päästääkseni kaivoin esille vanhan tekstin ja aloin työstää nuortenkirjaa.	COM
	22	Mieheni sanoi, että voihan sitä kirjoittaa, mutta ei niitä kukaan julkaise.	COM, EVA
	23	Itsetunto oli jo kuitenkin noussut sen verran, että lähetin tekstin isolle kustantajalle, joka ilmoitti kahden viikon päästä ottavansa sen.	RES
(16a)	02 : 26	Nyt vihdoinkin rauhoituin pelkojeni kanssa	EVA, RES
	27	ja rupesin katsomaan tulevaisuutta äitinä silmiin.	RES
	28	Sain apua, tukea, olkapäitä ja ennen kaikkea toivoa tulevast.	RES
	29	16.9.2014 klo 21:13 rakas tyttäreni Ava Kira Adalmina oli vihdoinkin sylissäni ja elämäni oli muuttunut. Paremmaksi, ehjemmäksi, täydelliseksi ja onnelliseksi.	EVA, RES
(16b)	20 : 19	Siinä sitten pikkuhiljaa tutustuttiin	COM
	20	ja seurailtiin pennun kehittymistä ja tolailuja.	COM
	21	Opin tuntemaan tämän otuksen aivan läpikotaisin.	COM
	22	Nyt osaan jo tunnistaa sen äänestä onko kyseessä pissahätä, jokin muu hätä, pelko tai iloinen jälleenäkeminen.	EVA, RES
	23	Olen saanut huomata, että koira voi olla aivan hurmaava persoona, aina iloinen ja uskollinen ystävä sekä perheen ja kodin puolustaja.	EVA
	24	Muita koiria seuraan uudella mielenkiinnolla,	EVA, RES
	25	mutta ei minulla ole edelleenkaan tarvetta niihin tutustua	EVA
	26	ja isoja koiria pelkään vieläkin, mutta en enää niin paljon, koska alan vähitellen tajuta miten niiden ajatusmaailma kulkee.	EVA, RES

Joskus ratkaisu näyttäisi sijoittuvan keskelle narratiivia. Kyseessä on tällöin todennäköisesti kertomus, jossa on useampi narratiivinen sykli. Ratkaisun jälkeen aloitetaan vielä toinen narratiivi, jossa voidaan kertoa kokonaan toinen tarina, jatkaa ensimmäistä tarinaa tai kertoa tapahtumista jostakin muusta näkökulmasta. Seuraavan sivun esimerkissä (17) kerrotaan kaksi erillistä tarinaa, jotka kirjoittaja nimeää elämänsä merkittävimmiksi käännekohtiksi.

(17)	14 :	1	Kaksi elämäni suurinta käännekohtaa liittyvät parisuhteisiin.
		2	Ensimmäinen tapahtui vuonna 1999, kun pitkäaikainen miesystäväni kuoli liikenneonnettomuudessa.
		3	Hänen piti tulla minulle kuolinpäivänsä iltana,
		4	mutta häntä ei näkynyt,
		5	ei kuulunut mitään, mikä oli äärettömän outoa.
		6	Koska emme olleet pari vielä julkisesti, minulle ei kukaan tiennyt ilmoittaa tapahtuneesta.
		7	Pahojen aavistelujen myötä luin onnettomuudesta sanomalehdestä seuraavana päivänä
		8	ja tiesin heti, että kyseessä oli hän.
		9	Hänen kuolemastaan toipuminen oli äärettömän rankkaa,
		10	olimme suunnitelleet yhteistä tulevaisuutta.
		11	Meni lähes 10 vuotta ennen kuin tunnelin päässä alkoi näkymään valoa.
		12	Toinen käännekohta olikin kun tapasin nykyisen mieheni 2009.
		13	Se muutti elämääni erityisesti siksi, että mieheni ei ole suomalainen.
		14	Tapasimme ulkomailla,
		15	ja muutin asumaan hänen asuinmaahansa,
		16	menimme naimisiin,
		17	ja parin kolmen vuoden kuluttua muutimme Suomeen.
		18	Elämme kahden kulttuurin ja kahden uskonnon elämää,
		19	mutta koemme ne elämäämme rikastuttavina tekijöinä.
		20	Menneistä vaikeista kokemuksista huolimatta olen nyt onnellinen.

ABS
ABS, ORI
EVA
EVA
EVA
EVA
COM
COM
EVA
EVA
RES
ABS
EVA
COM
COM
COM
COM
CODA
EVA
RES,
CODA

3.1.5 Lopuke

Narratiivissa voi ratkaisun jälkeen olla vielä lopuke, joka palauttaa kerronnan tapahtumista kerrontahetkeen. Labov ja Waletzky (1967: 40) nostavat esiin kolme erilaista tapaa rakentaa lopuke. Ensimmäinen on deiksis: kerrottuihin tapahtumiin viitataan jollakin pronomiinilla ja näin ilmaistaan tapahtumien ajallinen etäisyys ja osoitetaan ero kerrontahetken ja tapahtuma-ajan välillä. Tapahtumiin viitataan lopukkeessa Labovin ja Waletzky (mp.) aineistossa usein pronomiinilla *that*, *there* tai *those*, kun taas narratiiviosuudessa vastaaviin tapahtumiin viitataan pronomineilla *this*, *here* ja *these*. Toinen tapa muodostaa lopuke on kertoa jonkun narratiivin henkilön tilanteesta kerrontahetkellä. Kerrontahetken tilanne voi olla täysin merkityksetön narratiivissa kerrottujen tapahtumien kannalta. Kolmas tapa muodostaa lopuke on ilmaista kerrottujen tapahtumien vaikutuksia kerrontahetkessä.

Lopuke on aineistoin harvinaisin rakennetyyppi: se löytyy vain 7 tekstistä. Niin kuin Labovilla ja Waletzkyllä (1967), myös tämän tutkimuksen aineistotekstien lopukkeissa on selkeitä kielellisiä markkereita osoittamassa kerrottujen tapahtumien ja kerrontahetken taitetta. Lopukkeessa kerronta muuttuu imperfektimuotoisesta preesens- tai perfektimuotoiseksi, ja siirtymää kerrontahet-

keen merkitään sanallisesti sellaisilla ilmauksilla kuin ”tänään”, ”edelleen” tai ”nyt”, kuten esimerkiksi (18). Lopukkeella näyttäisi aineistossa olevan selkeitä leksikaalisia indikaattoreita siinä missä muita rakenneosia on hankalampi tunnistaa.

(18)	07 : 31	Edelleen olemme satunnaisesti yhteydessä kyseisen miehen kanssa.	CODA
	32	Hänenkin elämänsä on tahollaan kulkenut uusia polkuja.	CODA
	33	Hänen ystävyytensä kantoi vaikeina aikoina, antoi elämäniloa ja uskalustakin.	EVA
	34	Tästä olen hänelle ikuisesti kiitollinen, nytkin kun olen uudelleen naimisissa ja erittäin onnellinen.	EVA, CODA

3.2 Käännekohtakertomusten kokonaisrakenne

Labovin ja Waletzky (1967) esittämä narratiivin perusrakenne on selkeä: Narratiivin alussa on orientoiva osa, jota edeltää mahdollisesti abstrakti. Orientaation jälkeen siirrytään komplikaatioon. Komplikaation lomassa voi olla muutamia evaluoivia lauseita, mutta selkein evaluaatiokohta tulee komplikaation jälkeen, juuri ennen loppuratkaisua. Evaluaatio määritellään rakenteellisesti siksi osaksi, joka jää komplikaation ja ratkaisun väliin. Samoin resoluutio määritellään yksinomaan rakenteellisesti siksi osaksi, joka tulee evaluaation jälkeen tai samanaikaisesti sen kanssa. Lopussa voi vielä olla coda, joka palauttaa kertomuksen kerrontahetkeen.

Aineistoni tekstit eivät asetu tähän muottiin. 25 tekstistä 8 noudattaa suurin piirtein Labovin ja Waletzky (1967) rakennemallia. 9 tekstin rakenne on horjuva, eli se poikkeaa mallista esimerkiksi poikkeuksellisella rakenneosien järjestyksellä tai osien runsaalla sekoittuvuudella. 8 tekstiä ei noudata mallia lainkaan. Tekstistä voi puuttua kokonaan esimerkiksi orientaatio- tai komplikaatio-osa.

Tekstien rakenteita tarkastelemalla hahmottuu kaksi suurta rakenneluokkaa: evaluaatiopainotteiset ja rakenteeltaan tasapainoiset tekstit. Evaluaatiopainotteisia tekstejä hallitsee evaluaatio, ja tapahtumien referointi saa hyvin vähän tilaa. Evaluaatiopainotteisia tekstejä voisikin luonnehtia pohtiviksi tai eritteleviksi teksteiksi. Niitä on aineistossa 13. Rakenteeltaan tasapainoisissa teksteissä on komplikaatiota hieman enemmän tai suunnilleen saman verran kuin evaluaatiota. Rakenteeltaan tasapainoisia tekstejä on 12. Aineisto jakautuu siis koko lailla puoliksi evaluaatiopainotteisiin ja rakenteeltaan tasapainoisiin teksteihin.

Tekstien evaluaatiopainotteisuus ja rakenteellinen tasapainoisuus suhteutuvat kokonaisrakennemallijakoon siten, että kaikki 8 Labovin ja Waletzky (1967) mallia noudattamatonta

tekstiä ovat evaluaatiopainotteisia. Näissä teksteissä evaluaatiolauseita on enemmän kuin komplikaatiolauseita. Osittain narratiivin mallia noudattavissa teksteissä on rakenteeltaan tasapainoisia tekstejä 6 ja evaluaatiopainotteisia tekstejä 3, samoin mallia noudattavissa teksteissä rakenteeltaan tasapainoisia tekstejä on 6 ja evaluaatiopainotteisia 2. Kokonaisrakenne kertoo siis siitä, että mikäli se ei noudata Labovin ja Waletzky (mt.) mallia, evaluaatio on tekstiä hallitseva rakennetyyppi.

Seuraavaksi tarkastelen viiden eri tekstin kokonaisrakennetta (ks. kaavio 1 s. 40). Teksti 20 edustaa kokonaisrakenteeltaan tasapainoista, narratiivin perusrakennetta noudattavaa tekstiä. Siinä on abstrakti, lyhyt orientaatio ja tapahtumista kertova komplikaatio-osa. Komplikaatio-osaa seuraa evaluaatiojakso, jonka jälkeen komplikaatio ja evaluaatio hieman vuorottelevat. Lopussa on evaluaatiojakso, jonka yhteydessä esitetään myös narratiivin ratkaisu.

Tekstit 29 ja 21 noudattavat narratiivin mallia osittain. Teksti 29 on rakenteeltaan tasapainoinen ja teksti 21 evaluaatiopainotteinen. Teksti 29 alkaa mallikkaasti orientaatiolla, jota seuraa komplikaatio. Varsinaista evaluaatiojaksoa ei ole, vaan evaluaatiolauseet katkaisevat komplikaation. Poikkeuksena narratiivin malliin tekstin lopussa on yksi irrallinen orientaatiolause, komplikaatiota, evaluaatiota, ratkaisu ja lopuke. Narratiivin loppuun sijoittuva orientaatio on rakenteellisesti katsottuna erikoinen, mutta kuitenkin sisällöllisesti perusteltu ratkaisu: tekstissä tehdään ajallinen siirtymä seuraavaan, narratiivin kannalta olennaiseen elämänvaiheeseen, joka pitää taustoittaa.

Teksti 21 (esimerkki (19)) poikkeaa narratiivin mallista siinä, että siinä on vain kaksi komplikaatiota ilmaisevaa lausetta, jotka nekin ovat kaukana toisistaan. Suurin osa tekstistä on evaluaatiota – ensimmäinen lause sisältää orientaatiota ja komplikaatiota, ja lopussa on yksi komplikaatiota ja kaksi ratkaisua sisältävää lausetta. Ainoat narratiiviset lauseet ovat lause 1 ”9 kesäkuuta 2006 töiden jälkeen lähdin ajelemaan kotoa perjantai-iltana Kyröskoskelta kohti Parkanoa syystä jota en vielä tiedä.” ja 9 ”Neurologit yrittivät vakuuttaa mulle, että tuo matka on tullut tehtyä lääketokkurassa”. Nämä kaksi narratiivista lausetta ja niiden kuvaamat tapahtumat ovat kaukana toisistaan, ja niiden väliltä puuttuu olennaisia tapahtumia. Nämä puuttuvat olennaiset tapahtumat on narratiivissa kerrottu evaluaation kautta, ja narratiivi rakentuukin evaluaation varaan. Tapahtumia ei referoida niiden itsensä avulla, vaan kerronta tapahtuu muistojen ja muistikuvien kautta. Tajuttomassa tilassa oleminen on yksi syy sille, miksi narratiivisia lauseita ei juuri ole – eihän kertoja voi kertoa sellaista, mistä ei ole ollut tietoinen. Tiedottomuus ei kuitenkaan ole ainoa selitys. Esimerkiksi 2. lauseessa kuvatulla pysähdyksellä kertoja on todennäköisesti ollut vielä täysin tajuissaan. Kyse lienee tyyli-seikoista: 3. lauseessa esitetty muistikuva on yllättävä ja dramaattinen, ja edellinen lause saa samankaltaisen, dramaattisuutta enteilevän muodon: ”Viimeinen muistikuva on kun –.” Narratiiviset lauseet saavat väistyä retoristen keinojen tieltä.

Vaikka tekstistä 21 näyttäisikin puuttuvan useampi avainasemassa oleva komplikaatiolause, se ei haittaa lukijan tehtävää rakentaa kertomuksesta tapahtumien sarja. Evaluaatiolauseista on suhteellisen helppo poimia narratiivinen aines ja liittää se mentaaliseen kertomusmalliin. Tämä narratiivinen aines on sijoitettu evaluaatiolauseille alisteisiin sivulauseisiin: ”Viimeinen muistikuva on, *kun pysähdyin kuselle Alaskylän levähdysalueelle.*” ”Seuraava muistikuva mulla on juhannuksen jälkeisestä maanantaista *kun heräilen TAYSin osastolla 6A.*” Vaikka narratiivinen lause viittaa jo sanana itsessään kertomiseen, on muun muassa tämän tekstin perusteella esitettävä, että myös evaluaatiolla voi olla kertova funktio, joka voi olla tyyllillisesti väritetty. Toisaalta narratiivisen lauseen määrittelmää voisi myös laventaa koskemaan esimerkiksi sivulauseita.

(19)	21 : 1	9 kesäkuuta 2006 töiden jälkeen lähdin ajelemaan kotoa perjantai-iltana Kyröskoskelta kohti Parkanoa syystä jota en vielä tiedä.	ORI, COM
	2	Viimeinen muistikuva on kun pysähdyin kuselle Alaskylän levähdysalueelle.	EVA
	3	Seuraava muistikuva mulla on juhannuksen jälkeisestä maanantaista kun heräilen TAYSin osastolla 6A.	EVA
	4	Olin tuon väliajan ollut tehohoidossa puhjenneen aneurysman takia.	EVA
	5	Tuo kolmen viikon jakso on täysin kadonnut elämästäni ja muistoista.	EVA
	6	Ainoa mitä mulla on tuolta aikaväliltä tiedossa, on maailmanympärimatka Kanadaa ja varsinkin Australiaa myöten.	EVA
	7	Passissa tosin ei ollut minkäänlaista merkintää maahantulosta kumpaankaan maahan,	EVA
	8	mutta muistikuvat ovat hyvin eläviä.	EVA
	9	Neurologit yrittivät vakuuttaa mulle, että tuo matka on tullut tehtyä lääketoiminnassa,	COM, EVA
	10	tiedä häntä.	EVA
	11	Mustan huumorin miehenä, tuolla sattumalla on luonnetta kasvattanut vaikutus;	EVA, RES
	12	tiedän että pikkuvastoinikäymisistä ei kannata lannistua kun isommatkaan vaikeudet ei lannista.	EVA, RES

Tekstit 24 ja 26 eivät noudata narratiivin mallia, ja kumpikin niistä on evaluaatiopainotteinen. Tekstistä 24 puuttuu itse asiassa komplikaatio-osuus kokonaan, joten sitä ei voi edes nimittää narratiiviksi. Se alkaa abstraktilla ja orientaatiojaksolla, jota seuraa evaluaatiojakso. Sen jälkeen orientaatio ja evaluaatio vuorottelevat, ja teksti päättyy evaluaatiojaksoon. Teksti on hyvä esimerkki aineiston kertomuksista, joissa on vain hyvin vähän komplikaatiota. Näissä teksteissä keskitytään elämän käännekohdan vaikutuksiin ja pohditaan, miten elämä on muuttunut tietyn tapahtuman tai ratkaisun jälkeen.

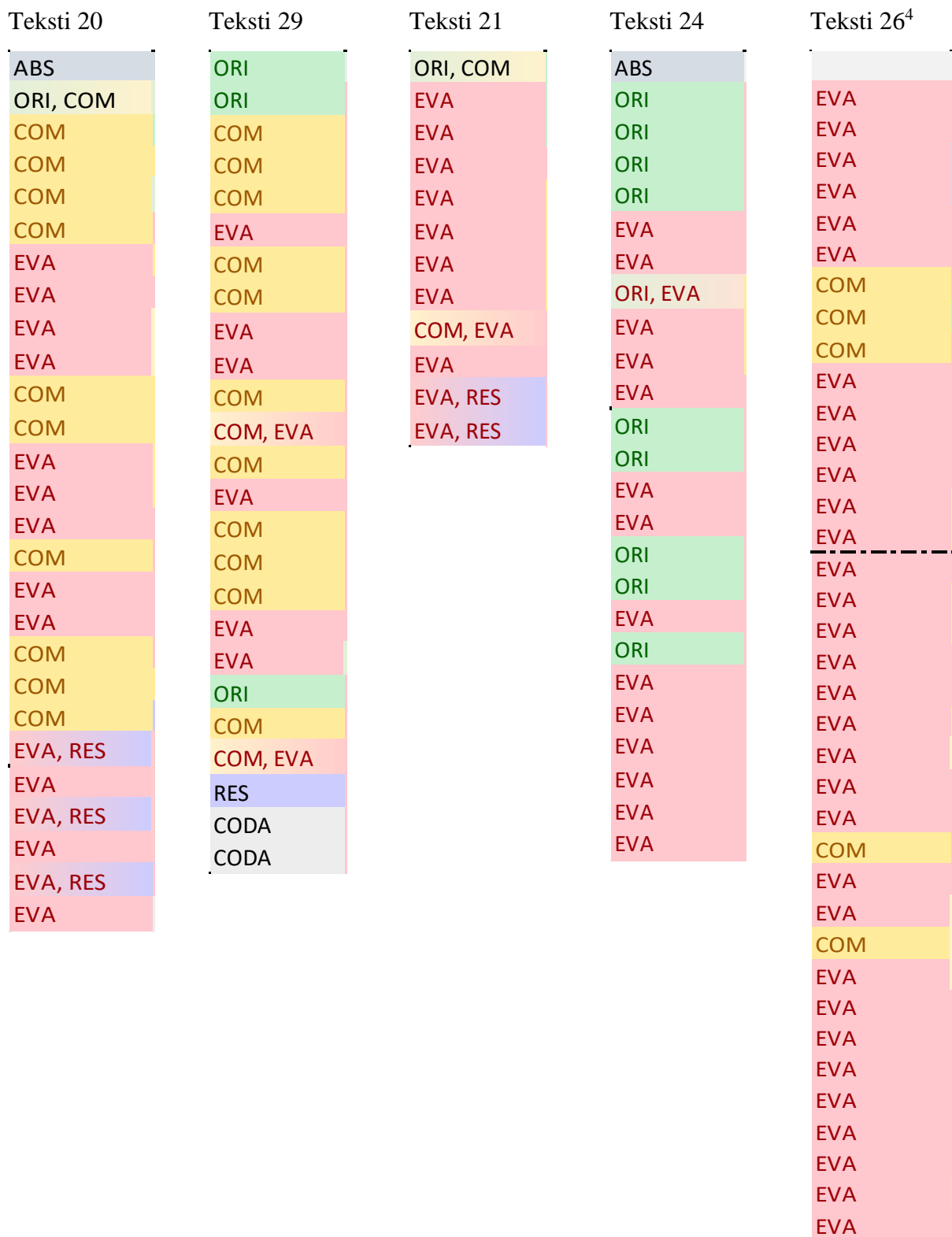
Esimerkissä (20) näkyy tekstin 24 ensimmäiset 11 lauseyksikköä. Alun orientaatiolauseet 2–5 kuvaavat tilannetta ennen abstraktissa esitettyä irtisanoutumista työpaikasta. Seuraavissa

kahdessa orientaatiolauseessa kertoja arvioi lähtemisen vaikeutta ja siihen liittyviä huolia. Orientaatiolauseessa 8, jossa on myös evaluaatiota, kertoja antaa lisää taustatietoja tilanteesta. Seuraavat evaluaatiolauseet kuvaavat kertojan nykytilannetta työelämässä. Myöhemmin tekstissä evaluoidaan työpaikanvaihdoksen ja lyhyemmän työviikon positiivisia vaikutuksia omaan jaksamiseen, lisääntyneeseen vapaa-aikaan ja mahdollisuuksiin tavata lapsenlapsia. Lopuksi kertoja arvioi omia tuntemuksiaan uudesta työpaikastaan: ”Olen ylpeä itsestäni, että olen näinkin vanhalla iällä uskaltanut irrottautua tutusta ja turvallisesta työpaikasta ja hankkia uuden. Vaikka molemmat samalla alalla ovatkin. – – Juuri nyt olen todella onnellinen ja helpottunut.” (Teksti 24:22, 25.)

(20)	24 :	1	Tärkeä päivä minulle on ollut se, kun irtisanouduin silloisesta työstä Suomen lähikaupasta ja lähdin toiseen kaupunkiin Keskolle töihin.	ABS
		2	Olin ollut 20 vuotta samassa myymälässä töissä.	ORI
		3	Osasin työni hyvin,	ORI
		4	asiakkaat olivat minulle tuttuja.	ORI
		5	Olin hyvä työssäni ja lopun ajasta johtotehtävissä.	ORI
		6	Ilman mieheni tukea en olisi uskaltanut lähteä.	EVA
		7	Mietin myös miten rahallisesti pärjäisimme,	EVA
		8	mutta onneksi miehelläni on myös vakityö, asuntolainamme olemme saaneet maksettua ja lapset asuvat omillaan.	ORI, EVA
		9	Minulla on nyt vakityö Keskolla, vaikkakin vajailla tunneilla eli en tee 160-tuntisia työpäiviä.	EVA
		10	Toki tuuraan sairauslomissa	EVA
		11	ja minulla on mahdollisuus tehdä töitä myös muissa Keskon myymälöissä.	EVA

Teksti 26 on rakennekuvioista poiketen 37 lauseyksikön pituinen – keskiosan evaluaatiojaksoa on supistettu kuvioon, jotta se mahtuisi sivulle. Rakennekuvio kuitenkin osoittaa, että teksti keskittyy evaluaatioon. Komplikaatiota on tekstin alun jälkeen ja ennen sen loppua jonkin verran. Teksti 26 on pohdiskeleva teksti, joka käsittelee ajan kulumista ja vanhenemista. Komplikaatiolauseiden tehtävä on tukea pohdintaa, mikä näkyy siinä, että ne eivät itseksään muodosta kovinkaan koherenttia kertomusta, kuten esimerkki (21) osoittaa. Kertoja konkretisoi pohdintaansa narratiivisin esimerkein.

(21)	26 :	8	Kahdeksantoista vuotta sitten syntyi ensimmäinen lapsenlapseni,	COM
		9	minua nauratti se kuinka nuori vaari olen,	COM, EVA
		10	piti siinä peilin edessä pasteerata, että tuollaisiltako vaarit nykyään näyttävät.	COM
		44	Jatkoajalla, koska selvisin vatsakirurgisesta toimenpiteestä silloin 2007.	COM
		45	Hups, onhan siitäkin jo vierähtänyt,	EVA
		46	ei kilahtanut taivaan portti,	EVA
		47	tehtiin uusi vatsanportti.	COM

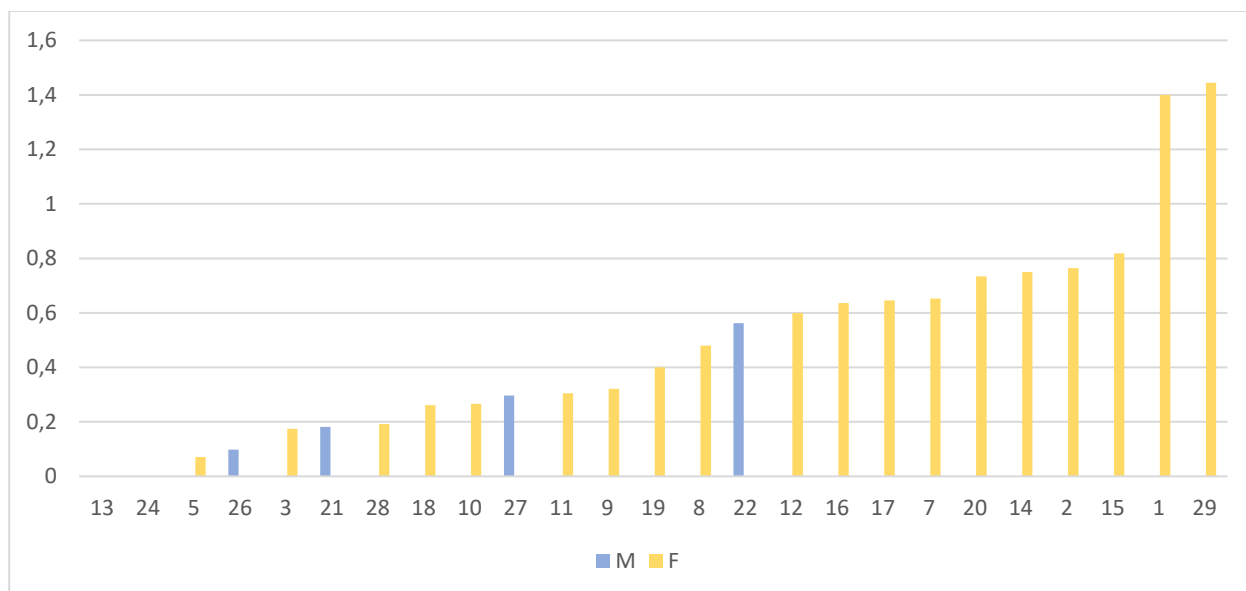
Kaavio 1. Viiden eri tekstin kokonaisrakenne.

⁴ Tekstin 26 rakennemallista on supistettu 18 evaluaatiolausetta katkoviivan osoittamasta kohdasta, jotta se mahtuu havainnollisesti sivulle.

3.3 Taustamuuttujat: Sukupuoli ja komplikaation ja evaluaation suhde

Taustamuuttujilla, kuten koulutustaustalla tai kirjoittamisen määrällä, ei juuri ole vaikutusta kertomusten kokonaisrakenteeseen. Vain sukupuolella vaikuttaa olevan jokin yhteys siihen, millainen komplikaation ja evaluaation määrien suhde on. Narratiivisessa analyysissä yhteydessä on laskettu rakenneosien määrät kunkin tekstin kohdalla. Evaluaatiota on kaikissa teksteissä 36–93 %:ssa lauseita, komplikaatiota 0–77,8 %. Evaluaation määrän osuus tekstin lauseista on keskiarvoltaan koko aineistossa 65 %, komplikaation 27 %. Analyysin yhteydessä on laskettu myös komplikaation ja evaluaation suhdetta (CER): kuinka monessa lauseessa on evaluaatiota suhteessa komplikaatioon. Kun CER on lähellä nollaa, evaluaation määrä on suhteessa suurempi; kun CER on 1, evaluaatiota ja komplikaatiota on saman verran; kun CER on suurempi kuin 1, komplikaation kertaisuus suhteessa evaluaatioon on luvun mukainen – kun CER on 2, komplikaatiota sisältäviä lauseita on tekstissä kaksi kertaa enemmän kuin evaluaatiota sisältäviä.

Miesten teksteissä CER on keskimäärin 0,28, naisten teksteissä 0,52. CER vaihtelee miehillä 0,09–0,56, naisilla 0–1,44. Hyvin vähän tai ei yhtään komplikaatiota on siis sekä miesten että naisten teksteissä, mutta miesten teksteistä korkeat CER:t puuttuvat kokonaan – miesten käännekohtakertomuksissa komplikaatiota on siis varsin vähän suhteessa evaluaatioon (ks. kaavio 2). Ero on mielenkiintoinen, mutta näin pienen aineiston perusteella tästä havainnosta ei kuitenkaan voi tehdä yleistysä yli 40-vuotiaista miehistä kirjoittajina.

Kaavio 2. Naisten ja miesten tekstien CER-arvot ja kompleksisuusindeksi. Vaaka-akselin otsikot ovat kirjoittajien numerotunnuksia.

4 EVALUAATIO AIKUISTEN KÄÄNNEKOHTAKERTOMUKSISSA

Aineistossa esiintyvää evaluaatiota on luokiteltu kahdesta näkökulmasta käsin. Evaluaatiolauseet on luokiteltu sekä semanttisin että rakenteellisin perustein eri kategorioihin. Lisäksi evaluaatiota on analysoitu sen upottamisen asteen mukaan eli sen mukaan, onko evaluaatio ulkoista vai upotettua, joista upotettua evaluaatiota voidaan luokitella eri asteisiin. Evaluaatiota on luokiteltu analyysivaiheessa myös sen faktuaalisuuden mukaan ja edelleen irrealis-tyyppinen evaluaatio on luokiteltu kieltöihin, futurisiin, modaalisiin ja kysymyksiin. Myös evaluaation kerrontaa pysäyttävää vaikutusta on analysoitu. Faktuaalisuutta ja irrealista ja kerronnan pysäyttämistä koskeva analyysi ei kuitenkaan tuo aineistosta esiin mitään mainittavaa, joten jätän tämän analyysin osan käsittelemättä. Irrealiksesta mainittakoon, että vain irrealista edustavia lauseita, joilla ei siis ole muuta evaluoivaa funktiota, on varsin vähän, koko aineistossa vain 15 esiintymää. Muun evaluaation yhteydessä irrealismuotoja löytyy 112 evaluaatiolauseesta. Suurin osa irrealiksesta on kieltomuotoja. Kerrontaa pysäyttävää evaluaatiota puolestaan on runsaasti, mikä on tämän tutkimuksen kohdalla ilmeistä, sillä analyysissä on huomioitu vain rakenteellinen evaluaatio, joka usein on kerrontaa pysäyttävää – lähinnä henkilöiden sanoja referoiva evaluaatio ei keskeytä kerrontaa, sillä puhe on aina osa komplikaatiota.

Seuraavissa alaluvuissa paneudutaan siis evaluaation luokitteluun erilaisiin evaluaatiokategorioihin sekä evaluaation upottamiseen. Lopuksi pohditaan koulutuksen mahdollista vaikutusta valikoituneisiin evaluaatiokategorioihin.

4.1 Evaluaation laatu aikuisten käännekohtakertomuksissa

Evaluaatiokategoriat ovat muotoutuneet analyysin edetessä. Luokittelu on aineistolähtöistä, joskin osa evaluaatiosta, kuten itsensä tai toisen siteeraaminen, on luokiteltu Labovin ja Waletzky (1967) ja Labovin (1972) viitoittamana. Yksi evaluoiva lauseyksikkö on luokiteltu 1–3 kategoriaan. Lause voi olla samaan aikaan esimerkiksi arvioiva ja sisältää emotiota. Eri evaluaatiokategorioihin kuuluvia lauseita (n = 602) on siten enemmän kuin evaluaatiolauseita (n = 529). Evaluaatiokategoriat suurusjärjestyksessä ovat: kuvaus (18,9 %), pohdinta (16,9 %), arvio (12,6 %), emotio (8,8 %), tila (8,1 %), muutos (4,7 %), taustoitus (4,7 %), kognitio (4,3 %), toisen siteeraaminen (3,7 %), irrealis (2,7 %), rakenne (2,5 %), kommentti (2,2 %), sisäinen puhe (2,2 %), toisto (2,0 %), toiminta (2,0 %), selitys (1,8 %), itsensä siteeraaminen (1,8 %) ja ohje (0,2 %) (ks. taulukko 1). Evaluaatio jakautuu

kategoriioihin hyvin epätasaisesti: arvio, kuvaus ja pohdinta yhteensä kattavat melkein puolet evaluaatiosta. Näiden kolmen kategorian lisäksi vain emotio- ja tilakategorioiden kuuluvaa evaluaatiota on yli 5 %:ssa evaluaatiolauseista. Tämä kertoo kategorioiden määritelmien tiukkuuseroista: pohdinta on hyvin laaja kategoria verrattuna esimerkiksi toisen siteeraamiseen. Olenkin eritellyt kuvaus- ja pohdintaevaluaatiota pienempiin alaryhmiin niitä käsittelevissä alaluvuissa.

Taulukko 1. Aikuisten käännekohtakertomusten evaluaatiokategoriat.

Evaluaatiokategoria	<i>f</i>	<i>f</i> %
kuvaus	114	18,9 %
pohdinta	102	16,9 %
arvio	76	12,6 %
emootio	53	8,8 %
tila	49	8,1 %
muutos	28	4,7 %
taustoitus	28	4,7 %
kognitio	26	4,3 %
toisen siteeraaminen	22	3,7 %
irrealis	16	2,7 %
rakenne	15	2,5 %
kommentti	13	2,2 %
sisäinen puhe	13	2,2 %
toisto	12	2,0 %
toiminta	12	2,0 %
selitys	11	1,8 %
itsensä siteeraaminen	11	1,8 %
ohje	1	0,2 %
Yhteensä	602	100 %

4.1.1 Arvio, kuvaus ja pohdinta

Kuvaus, pohdinta ja arvio ovat aineiston yleisimmät evaluaatiokategoriat, ja niiden yhteenlaskettu osuus evaluaatiosta on lähes puolet, 48,4 %. Kuvausta (18,9 %) ja pohdintaa (16,9 %) on aineistossa lähes yhtä paljon, arviota hieman vähemmän (12,6%). Ne ovatkin määritelmiltään laajimpia kategoriota siinä missä melkein kaikki muut kategoriat ovat tarkkarajaisempia ja spesifimpejä. Näiden kolmen kategorian yleisyyttä voi selittää myös niiden luonne. Käännekohtakertomuksissa pohdinta on hyvin luonteva evaluaatiokategoria, sillä kirjoittajat pyrkivät käsittelemään elämänsä käännekohtaa nimenomaan pohdiskellen: erittelemällä sen merkitystä, kertaamalla tapahtumia ja selittämällä tapahtumien syitä ja seurauksia uudelleen.

Arviossa kertoja ilmaisee omaa suhtautumistaan kerrottuun eksplisiittisesti ja usein arvioi jonkin laatua tai määrää, kuten esimerkeissä (22a–c). Arviossa adjektiivi ja adverbi ovat tyypillisiä sanaluokkia. Arvio on varsin helppo ja nopea tapa tuottaa evaluaatiota, koska se ei vaadi monimutkaisia lauserakenteita ja toisaalta koska suhtautumistaan on varsin yksinkertaista ilmaista kertomalla esimerkiksi mielipiteensä. Arviota on aineiston 598 esiintymästä 76:ssä, eli arvion osuus evaluaatiosta on 12,6 %.

(22a)	08 : 31	Minulle uutinen oli musertava .
(22b)	10 : 52	Sanoisin, että tutustumiseni suurkaupunkiin alkoi järisyttävästi .
(22c)	16 : 18	Mieluisan liikuntaharrastuksen löytäminen aikuisena on ollut parasta mitä minulle on tapahtunut aikuisen elämäni aikana perheasioiden ohella.

Muutos on arvion kanssa osittain päällekkäinen evaluaatiokategoria, sillä muutoksen lopputulosta ilmaisevat ilmaukset saattavat olla melko subjektiivisia. Toisaalta muutuskategoriaan kuuluu myös lauseita, joissa muutos on jotakin konkreettista ja siten myös objektiivista. Muutosta edustavat esimerkit (23a) ja (23b), joissa molemmissa tuodaan esille elämän käännekohdan aiheuttamat vaikutukset. Esimerkissä (23a) kirjoittaja arvioi tulleen kovien kokemusten jälkeen herkemmäksi ja yllytyshulluksi, kun taas esimerkissä (23b) kirjoittaja erittelee uuden liikuntaharrastuksen konkreettisia ja näkyviä vaikutuksia elämään. Muutoksen osuus evaluaatiosta on 28 esiintymää eli 4,7 %.

(23a)	15 : 34	Tuon kesä ei tehnyt minusta vahvempaa, vaan herkemmän ja yllytyshullun.
(23b)	16 : 13	Erityisesti tavallisen arjen jaksaminen on parantunut ja vaikuttanut minuun vanhempana ja puolisona.
	14	Harrastuksen myötavaikutuksesta muuhun elämään vaikuttavat asiat olivat mm. uskallus ryhtyä yrittäjäksi, opiskelu töiden ohella, päämäärätietoisuus ja asioiden loppuunvieminen.

Kuvauksesta puuttuu arvottaminen, ja se on sävyltään neutraalimpi ja näkökulmaltaan objektiivisempi arvioon verrattuna. Siinä missä arviossa operoidaan usein adjektiiveilla tai adverbeilla, kuvaukset ovat usein monisanaisempia ja niissä pyritään pikemminkin välittämään kuvaa tilanteesta. Kuvauksen yleisin ilmentymä on toistuvien tapahtumien tai yleiskuvan kuvaaminen, kuten esimerkissä (24a). Tällaiset lauseet ovat hyvin komplikaatiomaisia, mutta kuvattujen tapahtumien toistuvuusaspekti estää niiden luokittelun komplikaatio-osaan, sillä ne eivät nivelly ajallisesti muihin komplikaatiolauseisiin. Muita yleisiä kuvauksen kohteita käännekohtakertomuksissa ovat henkilö –

kertoja itse tai joku muu kertomuksen henkilö – kuten esimerkissä (25), ympäristö (26), itse käänne-kohta tai sen vaikutukset (27) sekä tilanne (28). Kuvaus on aineiston yleisin evaluaatiokategoria. Sitä on 114:ssä lauseessa eli 18,9 %:ssa lauseita.

(24)	27 : 14	Tasaisin väliajoin joku tuttavani, aina mies, alkaa juttelemaan minulle asiasta.
(25)	15 : 38	en millään jaksu kuunnella kitinää ja marinaa esimerkiksi siitä kuinka joku systeemi ei toimi, jos ei edes vaivauduta selvittämään voisiko sille tehdä jotain.
(26)	18 : 11	27 -vuotias nainen muuttaa ensimmäistä kertaa yksin asumaan. Tai ei yksin, vaan mustan kissan kanssa. Ihana oma terapeutti, joka ymmärtää ihan kaiken. Oma koti, joka on kalustettu vanhoilla tutuilla tavaroilla, mutta uudessa järjestyksessä, niin kuin koko elämä.
(27)	16 : 486	Harrastuksen myötävaikutuksesta muuhun elämään vaikuttavat asiat olivat mm. uskallus ryhtyä yrittäjäksi, opiskelu töiden ohella, päämäärätietoisuus ja asioiden loppuunvieminen.
(28)	18 : 12	27 vuotias nainen muutti myös ensimmäisen kerran elämässään kaupungin keskustaan. Ensimmäinen ilta ja sen sekavat tunteet. Helpotusta, pelkoa, ikävääkin, niin monenlaista tunnetta. Tavaroiden asettelua, verhojen laittoa, puuhaamista viinipullon kera.

Pohdintaa ja kuvausta on joskus hankala erottaa toisistaan, ja ne ovatkin osittain päällekkäiset kategoriat. Pohdinta käsittää kuitenkin selkeästi kuvausta useammin kokonaisia jaksoja. Sille on luonteenomaista asioiden suhteiden, syiden ja seurausten pohtiminen ja kertomuksen teemojen nostaminen yleisemmälle tasolle. Kertoja saattaa myös ilmaista mielipiteitään vahvemmin. Pohdintakategoriasta erottuu muutama selkeä pohdintatyyppi. Ensimmäinen on puhdas pohdinta, jossa kirjoittaja prosessoi jotakin asiaa, pohtii vaihtoehtoja, esittää toiveita, perustelee sanomaansa ja käsittelee abstrakteja teemoja. Esimerkissä (29) kirjoittaja katsoo elettyä elämäänsä ja aikaisempaa asioihin suhtautumistaan taaksepäin, ja toivoo, että olisi osannut asennoitua elämään niin kuin nyt. Toinen pohdintatyyppi on toteamus, joka vastaa kuvauskategorian yleiskuvausta. Siinä todetaan jokin asiointi, mutta lause ei kuitenkaan nivelly syystä tai toisesta komplikaatio-osuuteen, kuten esimerkissä (30). Lause sinänsä voisi olla komplikaatiolause, mutta se ei itse asiassa nivelly kertomuksen muihin komplikaatiolauseisiin ajallisesti. Se myös sisältyy osuuteen, jossa kirjoittaja pohtii ikää, ikääntymistä ja ajan kulumista – hän on itse asiassa täyttänyt jo kuusikymmentä.

Esimerkit (31a) ja (31b) ovat pohdintatyyppiltään yleistyksiä. Yleistyksessä pohdinta viedään yleisemmälle tasolle, kun kertomuksen tapahtumista tai oman elämänkokemuksen pohjalta esitetään yleispäteviä, esimerkin (31a) tapaan aforistisiakin elämän säännönmukaisuuksia. Yleistys voi toimia myös tekstin alussa tekstin aiheeseen johdattelevana, kuten esimerkissä (31b). Muut poh-

dintatyypit sisältävät muun muassa aforismeja tai sanontoja, kuten esimerkissä (32), arvelua tai jossittelua, kuten esimerkissä (33) ja kertomuksen ytimen tiivistymistä, kuten esimerkissä (34). Pohdintaa on 102:ssa lauseessa eli 16,9 %:ssa lauseita.

(29)	26 : 54	Olisipa nuoresta pitäen ollut tämä elämäkokemus ja viisaus suhtautua asioihin rakkaudella ja lämmöllä.
(30)	26 : 3	Vastahan täytin viisikymmentä muutama vuosi sitten,
(31a)	26 : 48–50	Elämä on täynnä ylä- ja alamäkiä, kukaan ei pääse ponnistelematta, kaikille on asetettu se oma polku.
(31b)	09 : 28	Joskus kuitenkin ihminen saa niin kovan kolauksen, että pysähtyy miettimään onko elämä sitä, mitä haluaa.
(32)	24 : 24	Onneksi se vanha koirakin oppii uusia temppuja.
(33)	08 : 32	Ystäväni olisi halunnut kertoa uutisen minulle henkilökohtaisesti ja selittää, miksi hänellä oli tuo tartunta, jota kaikki pelkäsivät ja kammoksuivat,
(34)	08 : 35–37	Olin laittanut oman urani ja menestykseni toisen ihmisen edelle, enkä koskaan saanut tilaisuutta korjata tapahtunutta. Ystäväni kuoli luullen, etten halua enää nähdä häntä, koska luuli, että tiesin, enkä siksi tullut.

4.1.2 Tunteet ja ajattelu

Evaluaatiota voi luoda myös tuomalla esiin ja nimeämällä useimmiten omia tunteita tai kognitiivisia prosesseja. Emootio ja kognitio ovat selkeärajaisia evaluaatiokategorioita, jotka on melko vaivatonta tunnistaa tunteisiin tai ajatteluun viittaavien sanojen kautta.

Emootiossa kertomusta evaluoidaan sanallistamalla omia tai muiden tunteita tai tunteenomaisia olotiloja sekä tunteiden osoittamista, kuten itkua. Vahvoja tunteita sanoittamalla kertoja voi helposti alleviivata tapahtumien merkittävyyttä. Tutkimusaineistossa yleisin tunnetila, jota välitetään, on pelko, kauhu tai huoli, kuten esimerkeissä (35a–c). Muita yleisiä tunnetiloja ovat kiitollisuus ja onnellisuus, jonka kirjoittaja tuo huolissaan olemisen vastapainoksi esimerkissä (35c). Muita yleisiä tunnetiloja ovat rohkeus tai ylpeys omasta rohkeudesta, jota edustavat esimerkit (36a–b), sekä suru, joka ilmenee itkemisenä esimerkissä (37). Esimerkissä (38) on esitetty myös muita, hankalammin nimettäviä emootioita, joita kirjoittaja kuvaakin *tuntea*-verbin avulla. Emootio voi yhteen tunnesanaan tiivistetyn tuntemuksen lisäksi olla myös epämääräisempi, sisäinen kokemus.

(35a)	17 : 45–48	Pelkään hänen puolestaan. Pelkään hirvikolaria, vastuuttomia ohittelijoita, luisuun lähteviä rekkojen peräkärryjä. Pelkään pettymystä rakkaudessa, pelkään suurta vastuuta tulevassa ammatissasi.
(35b)	27 : 33	Masentuneelle kontrollin menetyksen tunne on suurimpia kauhun hetkiä,
(35c)	17 : 30	eikä ihme, sillä jatkuva huoli painoi mieltä ja sydäntä, vaikka toisaalta olin sanomattoman onnellinen ja helpottunut.

(36a)	24 : 6	Ilman mieheni tukea en olisi uskaltanut lähteä.
(36b)	28 : 4	Olen niin ylpeä siitä rohkeudesta, että erosin.
(37)	02 : 12	Itkin, surin menetettyä suhdetta,
(38)	22 : 22–25	Tunsin tullessi aikaan jossa saan jakaa siitä elämäkokemuksesta mikä minulla on ja siten siirtää kokemukseni auttamaan ihmisiä eteenpäin elämässään. Tunsin elämän liekin palavan sisälläni voimakkaana. Uskalsin olla rohkea ja sensitiivisen lähelletuleva. Tunsin hallitsevani epäsovinnaisiakin tapoja reagoida ja tulla lähelle kuitenkin olematta uhkaava tai epähieno.

Suurin osa emotioista on yksilön itsessään kokemaa, kun taas muita henkilöitä kohtaan osoitettuja tunteita – rakkautta ja kiitollisuutta – ilmenee vain neljässä 53:sta emotiolauseesta. Käännekohtakertomuksissa käsiteltäviä elämänmuutoksia ja yllättäviä tapahtumia evaluoidaan siis omista sisäisistä tuntemuksista käsin. Kertomuksissa ei juuri näytä olevan tarvetta evaluoida toisten henkilöiden merkitystä emotioiden kautta. Emotio on aineiston neljänneksi yleisin kategoria. Sitä on 53 lauseessa, eli sen osuus evaluaatiolauseista on 8,8 %.

Kognitio on selvästi edellä esiteltyjä evaluaatiokategorioita pienempi kategoria. Sitä on aineistossa 26 lauseessa, eli sen osuus on 4,3 %. Kognitio on läheinen evaluaatiokategoria toisaalta emotiolle, sillä niissä molemmissa kuvataan mielensisäisiä tiloja ja prosesseja, toisaalta sisäiselle puheelle, sillä siinä usein referoidaan kirjoittajan omia ajatuksia. Ero kognition ja sisäisen puheen välillä on se, että kognitiossa fokus on mielensisäisissä prosesseissa ja suhtautumisessa, kun taas sisäinen puhe esitetään ikään kuin referoitaisiin puhetta. Siinä ei aina ole kognitiivisia verbejä sisältäviä johtolauseita, vaan se voi ilmetä myös kommenttimaisina huudahduksina tai toteamuksina.

Kognitioksi luokitelluissa evaluaatiolauseissa käytetään kognitiivisia prosesseja kuvaavia verbejä, kuten *tietää*, *muistaa*, *toivoa* tai *mieltii*, mutta myös spesifimpejä ilmauksia, kuten *menettää suuntavaisto* tai *viimeinen muistikuva*. Kirjoittaja käyttää kognitioevaluaatiota silloin, kun hän haluaa painottaa tapahtumien mieleenpainuvuutta, kuten esimerkeissä (39a) ja (39b). Tällöin kirjoittaja kommentoi tapahtumia kerrontahetkestä käsin eli evaluaatio on ulkoista. Kertomukseen upotettu kognitioevaluaatio ei ole yhtä alleviivaavaa, vaikka sillä luonnollisesti onkin sama evaluoiva tehtävä: korostaa tapahtumien erityislaatuisuutta tai merkittävyyttä. Upotettua kognitioevaluaatiota havainnollistavat esimerkit (40a–c). Esimerkissä (40a) kirjoittaja osoittaa suhtautumistaan pääsykoemenestykseensä ensin emotion (Olin suorastaan järkyttynyt), sitten kognition avulla (Epäilin valitsijoiden ammattitaitoa). Samalla hän osoittaa myös, että hän todella on ollut alisuoriutuja ja hänellä on todella ollut huono itsetunto, niin kuin hän tekstinsä orientaatio-osuudessa kirjoittaa.

(39a)	07 : 9	Muistan miten tuo jo aiemmin merkillä panemani mies esitteli henkilökohtaisemmin elämäänsä.
(39b)	20 : 7	Muistan vieläkin elävästi ne sinisenmustat hampaanjäljet jalassani.
(40a)	29 : 16–19	Sain kutsun pääsykokeisiin. Myöhemmin kuulin, että olin päässyt sisään ykkösenä. Olin suorastaan järkyttynyt. Epäilin valitsijoiden ammattitaitoa.
(40b)	07 : 26	Tuolloin kuitenkin päätin, etten tule viettämään eläkevuosia lasteni isän kanssa.
(40c)	10 : 28	Ikävä unohtui.

4.1.3 Orientaatiomaiset evaluaatiokategoriat

Kun orientaatiomainen lause tulee vastaan kertomuksen keskivaiheilla, sillä on yleensä muukin tarkoitus kuin vain henkilön esittely tai tilanteen kuvailu – sen tarkoitus on evaluoida tapahtumia. Tämäntyyppinen evaluaatio on valittu yleensä silloin, kun kertomuksessa päästään tiettyyn aiheeseen. Esimerkiksi positiivisen raskaustestin aiheuttamaa häkellystä ilmaistaan kertomalla, kuinka oli jo luovuttu toivosta saada lapsi.

Taustoituksessa kertoja antaa taustatietoa, jotta kuulija tai lukija voi ymmärtää, miten erikoisesta tai suuresta asiasta on kyse. Hyvä esimerkki taustoituksesta on esimerkissä (41), jossa ystävän HIV-tartunnan taustoista kerrotaan vasta, kun kertoja saa narratiivissa tietää ystävänsä kuolinsyn. Taustoitusta on 26 evaluaatiolauseessa eli sen osuus evaluaatiolauseista on 4,3 %.

(41)	08 : 26	Tällöin sain myös kuulla, että taudin syy oli vihdoinkin selvitetty.	COM	
	27	Hän kuoli AIDS:iin.	EVA	selitys
	28	Hänet oli raiskattu nuorena tyttönä Ugandassa sodan aikana, jolloin hän oli saanut tartunnan.	EVA	taustoitus
	29	Hän oli paennut Hollantiin kantaen tartuntaa, josta kukaan ei tuolloin vielä ymmärtänyt yhtään mitään.	EVA	taustoitus

Tila-kategoriassa narratiivia evaluoidaan asiaintilojen kuvaamisen kautta. Tila-nimitys tulee Hermanilta (2002), joka argumentoi, että tapahtumat ja staattista tilaa tai tilannetta ilmaisevat lauseet (*state*) pitäisi myös nähdä narratiivia kuljettavina toimintoina ja siis narratiivisina lauseina. Tässä tutkimuksessa tilaa ilmaisevat lauseet eivät kuitenkaan ole narratiivisia, sillä ne eivät kerro tapahtumien kulusta aikajärjestyksessä. Ne voisivat taustoituselauseiden tavoin olla orientoivia lauseita, mutta niiden sijainti narratiivissa ja niiden tuoma lisätieto narratiivin vaikuttavuuden kannalta viittaa selvästi evaluoivaan funktioon. Usein tila-kategoriaan hakeutuvat lauseet ovat omistus-, eksistentiaali- tai kopulalauseita. Niissä saatetaan myös ilmaista toistuvia tai mahdollisia tai muuten modaalisia tapahtumia. Tila-kategorian evaluaatiolle tyypillisintä on kuitenkin staattisuus.

Esimerkissä (42) kirjoittaja arvioi kertomaansa kahden eri tilan kautta: sen, että hän elää yksin ja että hänellä on lapsia ja myös lapsenlapsi. Myös emotiolauseen *olen onnellinen* voisi katsoa olevan tilaa ilmaisevaa arvaatiota, sillä onnellisuus vaikuttaa tässä olevan enemmänkin suhtautumista elämäntilanteeseen kuin iloisuuden kaltaista tunnetta. Vastaavasti kuin yksineläminen, myös esimerkissä (43) lause *Olin naimisissa* on tilaa ilmaisevaa arvaatiota. Esimerkit (44a) ja (44b) edustavat tilaa ilmaisevia omistus- ja eksistentiaalilauseita. Esimerkeissä (45a–b) käytetään kyllä toimintaa ilmaisevia sanoja, mutta ne ovat silti arvaatiota. Esimerkissä (45a) toiminta on yleistetty kuvausmaiseksi luonnehdinnaksi, jossa rupattelu, nauru, itku ja tulevaisuuden pohtiminen ovat jatkuvia, toistuvia ja päällekkäisiä toimintoja. Näin ollen lause on tulkittava pikemminkin staattisena tilana kuin dynaamisena toimintana. Samoin esimerkissä (45b) toiminta – ajan viettäminen ystävien kanssa, matkustelu ja omasta hyvinvoinnista huolehtiminen – on etäännytetty modaalisen *voida*-verbin avulla. Erilaisten toimintojen mahdollisuus on jatkuva, staattinen tila kirjoittajan elämässä, joka ei vielä ole toteutunut. Tila-kategoriaan kuuluu 49 arvaatiolauseita eli 8,2 % kaikista arvaatiolauseista.

(42)	12 : 3	Yksin kun nykyisin olen niin olen onnellinen silti siitä että minulla on ihanat ja rakkaat lapseni sekä tämä pikkuinen tyttären poika.
(43)	07 : 12	Olin naimisissa
(44a)	10 : 21	Minulla oli yksi tuttava Helsingissä.
(44b)	18 : 18	Viiniäkin oli vielä jäljellä kahdelle.
(45a)	18 : 19	Ilta sujui mukavasti rupatellen, nauraen, itkien ja tulevaisuutta pohtien.
(45b)	24 : 14–15	Voin nyt työn ansiosta viettää heidän kanssaan enemmän aikaa. Voin myös matkustella ja pitää huolta omasta kehostani ja hyvinvoinnistani.

4.1.4 Rakenteeseen ja muotoon perustuva arvaatio

Osa arvaatiosta perustuu rakenteelle tai on tunnistettavissa tietyn muodon avulla. Tällaisia arvaatiokategorioita tässä tutkimuksessa ovat toisto, irrealis ja rakenne. Toistoa on aineistossa 12 lauseessa, rakennetta 15:ssä ja irrealis-arvaatiota 16:ssa. Niiden prosenttiosuudet jäävät siis hyvin pieniksi, 2 ja 3 %:n välille.

Toisto on yleisesti tunnettu retorinen keino, jolla pyritään korostamaan asian tärkeyttä. Myös narratiivisessa analyysissä toisto on yksi arvaatiokategoria. Esimerkiksi tekstissä 17 (esimerkki (46)) kirjoittaja toistaa *pelkään*-alkuisia lauseita ja näin vahvistaa äidiksi tuleminen vaikutusta omaan elämäänsä. Myös narratiivin teema – äidin huoli lapsestaan – toistuu. Varsinainen narratiivi käsittelee viimeisillään raskaana olevan äidin suurta huolta lapsestaan, jonka kasvun todetaan lääkärintarkastuksessa hidastuneen, joka syntyy kiireellisellä sektiolla ja joka joutuu vastasyntyneiden

teho-osastolle hoidettavaksi. Kirjoittaja osoittaa, että huolehtiminen jatkuu vieläkin, lapsen vartuttua aikuisikään asti.

- (46) 17 : 45–48 Pelkään hänen puolestaan. Pelkään hirvikolaria, vastuuttomia ohittelijoita, luisuun lähteviä rekkojen peräkärryjä. Pelkään pettymystä rakkaudessa, pelkään suurta vastuuta tulevassa ammatissasi.

Rakenne on kertojan keino viedä kertomustaan eteenpäin ajallisen tai temaattisen juovan yli. Rakennelauseissa ilmaistaan aikaa, sen kulumista tai siirtymistä kertomuksessa eteenpäin. Rakenne-evaluaatiota havainnollistaa esimerkki (47), jossa rivillä 42 on ajallista siirtymää edustava rakennelause. Esimerkissä (48) kirjoittaja puolestaan käyttää rakenne-evaluaatiota uusien aiheiden esittelyyn ja temaattisiin siirtymiin.

(47)	17 : 41	Pieni keskosvauvani, jota kanniskelin yhdellä kädellä olkapäälläni ja jonka koko peppu mahtui kämmenelleni, kun pesin häntä, kasvaisi vielä ikäistensä lailla isoksi pojaksi.	EVA, RES	kuvaus
	42	Noista päivistä on nyt kulunut 18 vuotta.	EVA	rakenne
	43	Välille mahtuu liian paljon unettomia öitä, turhia imetys-harjoituksia (vauvan huijausyrityksiä), laastaroituja polvia ja silmäkulmia, märkiä pusuja ja heliä halauksia, satoja aamuja ja iltoja. Iltasatuja ja -rukouksia, lauluja ja tarinoita. Tuntien ulkoleikkejä pikkusiskon kanssa. Pettymyksen kyyneleitä ja viisaita kysymyksiä. Koulupäiviä, lomareissuja ja metsäretkiä. Aivan tavallista, ihanaa elämää.	EVA	kuvaus
- (48) 27 : 24–25 Suurimpia auttajia parantumisessani on kaksi. Toinen on lapseni.
-
- 27 Toinen iso apu minulle on ollut stand upin teko.

Irrealis on evaluaatiolauseyksikkö, joka on irrealis-muodossa, eli kertoo, mitä ei tapahtunut, mitä olisi voinut tapahtua, mitä tulevaisuudessa tapahtuu. Siinä ei ole muita evaluoivia aineksia, jotka osoittaisivat sen kuuluvan johonkin muuhun evaluaatiokategoriaan. Lause ei voi olla narratiivinenkaan – siis komplikaatiota – koska se ei kerro, mitä tapahtui. Aineiston kaikki irrealislauseet yhtä vaille ovat kieltomuotoisia. Esimerkissä (49) lause 3 on modaalinen, lause 4 kieltomuotoinen.

- (49) 14 : 3 Hänen piti tulla minulle kuolinpäivänsä iltana,
4 mutta häntä ei näkynyt,

4.1.5 Ulkoinen evaluaatio

Ulkoista evaluaatiota edustavat evaluaatiokategorioista kommentti ja selitys. Niitä on aineistossa lähes yhtä paljon, kommentteja 13 ja selitystä 11, ja niiden yhteenlaskettu osuus evaluaatiosta on 4 %.

Myös **ohje** kuuluu tähän ryhmään, mutta jätän sen tässä tutkimuksessa vain maininnan tasolle, sillä sitä edustaa vain yksi lauseyksikkö ”(pilkut jaottelevat riimit, jos rivit lähetettynä menee sekaisin)”, jossa siis annetaan lukuohje tekstin lukijalle varmuuden vuoksi.

Kommentti on leimallisesti ulkoista evaluaatiota, sillä siinä kertoja astuu hyvin selkeästi ulos kertomuksestaan ja kommentoi tapahtumia, tekee yhteenvetoja tai selventää asioita, kuten esimerkissä (50). Joskus kommentin yksi tehtävä on ennakoida tulevia tapahtumia, kuten esimerkissä (51). Kirjoittaja voi myös osoittaa sanansa suoraan lukijalle, kuten esimerkissä (52).

(50)	10 : 42	Tarkoitan tässä sellaista, että osa oli tavattoman muotitietoisesti, kalliisti ja ylvään näköisesti varustautuneita yläluokan arvohenkilöitä.
(51)	07 : 15	Ei tarvitse olla suuria ennustajan lahjoja, kun voi jo yhdistää asiat yhteen.
(52)	26 : 18	usko tai älä.

Selitys on evaluaatiota, jolla perustellaan eksplisiittisesti ja usein ytimekkäästi syitä ja seurauksia, kuten esimerkeissä (53a) ja (53b). Selitys-evaluaatio sisältää yleensä jonkin selittävän sanan, kuten *siksi* tai *koska*.

(53a)	08 : 8	Hän oli ensimmäinen ihminen, johon tutustuin muutettuani Amsterdamiin ja oli siksi minulle tärkeä.
(53b)	20 : 08	Näistä kokemuksistani johtuen olen aina pelännyt koiria.

4.1.6 Siteeraaminen ja toiminta

Omien ajatusten ja sanojen sekä toisten puheen siteeraaminen on syvemmän tason upotettua evaluaatiota. Ajatuksia tai puhetta siteerataan aineistossa yhteensä 46 kertaa eli niiden osuus evaluaatiolauseista on 7,7 %.

Sisäinen puhe on evaluaatiota, jossa referoidaan omia ajatuksia. Joskus sitä ei osoiteta suoraan johtolauseella, kuten esimerkissä (54), vaan esimerkiksi preesensmuoto imperfektikerronnan keskellä, deiktiset sanat tai jopa huutomerkki voivat ohjata lauseen tulkintaa sisäiseksi puheeksi. Esimerkissä (55) lause 14 on tulkittu sisäiseksi puheeksi, koska kirjoittaja tietää jo kerrontahetkellä, kuka oven takana on ollut. Kysymysmuoto ohjaa lukijaa tulkitsemaan kysymyslauseelle myös esittäjän, joka on luonnollisesti asunnossa olijana eli kirjoittajana itse, joka siteeraa omia ajatuksiaan. Esimerkin (56) lause puolestaan tulkkautuu melkein itsestään sisäiseksi puheeksi, sillä siinä viitataan deiktisellä pronomiinilla kirjoittajaan itseensä ja käytetään huutomerkkiä ja toistoa innostuneen tai hämmästyneen ihmettelyn osoittamiseksi.

(54)	15 : 23	ja mietin, jos sairastun kuka minun kanssani on?
(55)	18 : 13	Ovikello soi.
	14	Kuka ihme se voi olla?
(56)	03 : 31	Minä olin kaunis! Kaunis!

Kertoja voi myös **siteerata itseään** tai **toista** henkilöä, kuten esimerkissä (57). Siteeraamista ei välttämättä ole osoitettu lainausmerkein, vaan puheenomaisesti pelkän että-lauseen avulla.

(57)	8 : 20	Hän lähetteli minulle koko ajan viestejä, että tule katsomaan minua tänne.
	22	"En ehdi", vastasin hänelle. Tulen myöhemmin, kun saan nämä hommat tehtyä ja on hieman helpompi aikataulu.

Kaikkein upotetuinta evaluaatiota Labovin (1972: 373–374) mukaan on tunteiden välittäminen toiminnan kautta. **Toiminta** on siis upotettua evaluaatiota, jossa henkilöiden tuntemuksia osoitetaan kertomalla, mitä he tekivät tai miten he reagoivat. Esimerkissä (58) kirjoittaja välittää omaa suhtautumistaan hoitajien uutisiin fyysisen reaktion kautta: *Itkin suorastaan hysteerisenä*. Itkun lisäksi evaluoivaa toimintaa on aineistossa muun muassa mukavuusalueen laajentaminen, rukoileminen ja se, ettei pääse aamuisin ylös sängystä surunsa vuoksi. Evaluoivaa toimintaa on aineistossa vähän, vain 12 lauseessa.

(58)	17 : 22	Itkin suorastaan hysteerisenä, kun hoitajat kertoivat, että vauva on silminnähden kunnossa, mutta laihtunut kohdussa ravinnonpuutteen takia ja näyttää sen takia kuin olisi liian suurissa nahkoissa.

Ajatusten tai sanojen siteeraaminen on melko harvinaista käännekohtakertomusaineistossa. Omien ajatusten siteeraamista eli sisäistä puhetta on aineistossa varsin vähän, 13 lauseessa. Omaa puhetta siteerataan vieläkin vähemmän, 10 lauseessa, joista 8 on varsinaisesti omien sanojen siteeraamista, loput 2 laulua. Toisen puhetta siteerataan omaa useammin – toisen siteeraamista on 22 lauseessa, joista 18 on samoin jonkun toisen sanojen siteeraamista, loput 4 laulun sanojen tai aforismin siteeraamista. Omia sanoja siteerataan siis 8 kertaa, jonkun toisen sanoja 18 kertaa ja lyriikkaa tai aforismeja 6 kertaa.

Toisen sanoja siteerataan useammin kuin omia. Tätä selittää ensinnäkin se, että kirjoittaja voi siteerata myös omia ajatuksiaan – esimerkin (55) kysymys *Kuka ihme se voi olla?* olisi yhtä hyvin voinut olla kirjoittajan omaa puhetta. Omaa puhetta siteerataan aineistossa kuitenkin vain sellaisissa tilanteissa, joissa puheella on joku vastaanottaja. Yksikään kirjoittaja ei tekstien perusteella

ole ajatellut ääneen tai muutenkaan puhunut itsekseen elämänsä käännekohdassa. Mahdollinen itsekseen puhuminen on luultavasti esitetty aineistossa sisäisenä puheena, joka lienee itsekseen puhumiseen sopivin evaluaatiokategoria tässä tutkimuksessa. Toinen selitys sille, että toisen sanoja siteerataan useammin kuin omia, on, että jonkun toisen todistus tilanteen merkittävyydestä on painavampi verrattuna siihen, että kirjoittaja itse toteaisi, että oli elämä rankkaa. Esimerkissä (59) on narratiivisen syklin loppu kertomuksesta, jossa kirjoittaja kertoo uskoontulostaan. Aluksi hän arvioi uskoontuloaan sen kautta, miten hän näki itsensä uusin silmin (lauseet 31–35). Vielä painavampi todistus muutoksen vaikutuksesta ulkoiseen olemukseen tulee isältä (lause 36), jonka sanojen todistusarvoa vielä korostetaan ilmaisemalla, että isä ei muuten ollut järin innostunut tyttärensä elämänmuutoksesta (lauseet 37–38).

(59)	03 : 31	Minä olin kaunis! Kaunis!	arvio	sisäinen puhe
	32	Siis niin ihmeellistä, että olin voinut ohittaa tämän aiemmin.	sisäinen puhe	pohdinta
	33	Ehkä en ollut aiemmin kaunis.	pohdinta	
	34	Ei, kyllä minä olin,	pohdinta	
	35	mutta joku muuttui.	pohdinta	
	36	Isäni sanoi minulle seuraavan kerran nähdes-	toisen	arvio
		sämme, että olin jotenkin puhdas.	siteeraaminen	
	37	(Häneltä se oli paljon sanottu.	arvio	
	38	Hän ei itse arvosta kristinuskoa ollenkaan)	arvio	

Aineistossa on dialogeja varsin vähän – itseä tai toista siteerataan yhteensä 14 tekstissä, mutta dialogia on vain 4 tekstissä. Aineiston dialogit ovat lyhyitä, useimmiten kahden, joskus kolmen puheenvuoron mittaisia. Vuoropuhelua ei siis hyödynnetä yhtä usein arvioimaan kertomusta kuin omia tai toisen sanoja. Kenties puheen siteeraaminen menettäisi arvioivan tehonsa, jos sitä olisi runsaammin. Yksi mieleen jäänyt avainlause on todennäköisesti tehokkaampi kuin aihetta käsittelevä dialogi, jonka voi yhtä hyvin tiivistää muutama sanaan, kuten esimerkin (60) tekstissä on tehty. Dialogin vuoroilla on aineistossa arvioiva merkitys. Esimerkissä (61) on siteerattu luennoitsijan kehotusta pyrkiä opettajankoulutukseen. Siteeraus kertoo tekstin lukijalle, että ammattilainen on havainnut kertojassa jotakin erityistä, minkä takia hän suosittelee koulutukseen hakemista. Tämä määrittelemättömäksi jäävä erityisyys on kertojan tuolloisen huonon itsetunnon vuoksi ja itsensä kehumisen välttämiseksi tehokkainta esittää jonkun toisen, luotettavamman henkilön kautta. Kertojan oma puheenvuoro taas osoittaa, että hän pitää luennoitsijan ehdotusta naurettavana, eli ilmaisee suhtautumista kerrottuun. Lisäksi kirjoittaja vahvistaa käsitystä huonosta itsetunnostaan.

- (60) 15 : 27 Ystäväni kanssa kävimme pitkiä keskusteluja siitä miten perheissämme jaksetaan.
- (61) 29 : 11 Eräänä päivänä sosiologian luennoitsija sanoi minulle luennon jälkeen, että minun kannattaisi pyrkiä opettajien poikkeuskoulutukseen.
- 12 Kun itsetuntoni oli mitä oli, nauroin ja sanoin, ettei minulla ole mitään mahdollisuuksia.

Käännekohtakertomuksissa myös laululla on oma pieni evaluoiva osansa. Laulujen sanojen siteeraaminen ei toimi aivan samoin tavoin evaluaationa kuin henkilön sanojen siteeraaminen, sillä niiden avulla ei voi suoraan esittää omia ajatuksiaan. Laululla pikemminkin välitetään ja luodaan tunnelmaa. Toisaalta laulun sanat itsessään voivat olla hyvin merkityksellisiä kertomuksen kannalta ja niiden siteeraamisella voi olla evaluoiva funktio. Esimerkki (62) on katkelma kertomuksesta, jossa kirjoittaja kertoo esikoislapsensa elämän ensihetkien vaikeuksista – sikiön kasvun hidastumisesta ja sykkeen heikkenemisestä, kiireellisestä sektiosta ja keskosvauvan hoitamisen ja äitiyden haasteista. *Levon hetki nyt lyö* -tuutulaulun sanojen siteeraaminen hidastaa kerrontaa ja toimintaa ja asettuu sanoineen vastapainoksi stressaaville, huolen ja pelon täyttämille päiville.

(62)	17 : 31	Kun pääsin ensimmäistä kertaa vauvani happikaapin vierelle, sain työntää sinne käteni	COM
	32	ja hän puristi sormensa sen ympärille.	COM
	33	Lauloin hänelle kenestäkään välittämättä tuutulaulun, jota olin laulanut joka ilta sen jälkeen, kun sain tietää raskaudestani.	COM
	34	Levon hetki nyt lyö, jo joutuvi yö,	EVA
	35	pieni armaani mun, nuku lauleluhun...	EVA

Laulun sanoja siteerataan myös viittaamalla esittäjään. Esimerkissä (63) Taisto Tammen esittämän kappaleen sanat pysäyttävät kerronnan ja välittävät tunnelmaa nuoren parin onnesta, kenties suoraan häistä, jotka juuri edellisessä lauseessa on mainittu. Niiden voi tulkita olevan myös parin – tai ainakin kirjoittajan itsensä – ajatuksia ja odotuksia parisuhteelle. Seuraavaksi kirjoittaja käy keskustelua laulun sanojen kanssa lainaten suoraan sen sanamuotoja: ”Nyt neljä vuotta myöhemmin olen itse itseni erottanut ja rajatonta rakkautta ei ollutkaan.” (Kursivoinnit ovat omiani.) Laulun sanoista tulee siis tässäkin kohtaa merkitykselliset, kun ne toimivat toisena puolena vastakkainasettelussa erotilanteen kanssa.

- (63) 18 : 4 Onni oli niin suurta ja täydellistä, niin kuin Taisto Tammi lauloi;
”meitä ei kukaan saa koskaan erottaa,
5 ikuinen tämä liittomme on.
6 Vaikka taivas ja maa kerran katoaa, silti rakkaus on rajaton”.
7 Nyt neljä vuotta myöhemmin olen itse itseni erottanut
8 ja rajatonta rakkautta ei ollutkaan.

4.2 Evaluaation upottamisen aste aikuisten käännekohtakertomuksissa

Evaluaation upottamista on analysoitu asteikolla 0–5. Kun upottamisen arvo on 0, evaluaatio on ulkoista (ks. esimerkit (64a–b)). 1-tason evaluaatio on tilanteen kuvailemista tai sen tunnelman välittämistä. Usein siihen liittyy kognitioverbien käyttöä, kuten esimerkeissä (65a–b). Ulkoisen evaluaation ja upotetun ensimmäisen tason evaluaation ero ei ole aina selvä, mutta pääsääntönä on, että ulkoinen evaluaatio on enemmänkin selittävää, upotettu taas kuvailevaa. 2-tason evaluaatio on sisäistä puhetta, joka voidaan osoittaa esimerkiksi toistolla (66a) ja huutomerkeillä tai selkeämmin johtolauseella (66b). 3-tasolla evaluaatio on oman puheen siteeraamista, kuten esimerkissä (67). 4-tasolla taas siteerataan toisen puhetta, kuten esimerkissä (68). 5-tason evaluaatio on henkilöiden tunteiden tai tunteusten kuvausta toiminnan kautta, mistä esimerkkinä toimii esimerkki (69).

(64a)	07 : 15	Ei tarvitse olla suuria ennustajan lahjoja, kun voi jo yhdistää asiat yhteen.
(64b)	08 : 8	Hän oli ensimmäinen ihminen, johon tutustuin muutettuani Amsterdamiin ja oli siksi minulle tärkeä.
(65a)	07 : 25	Tiesin, ettei meistä koskaan tule paria, vaikka joskus sitä toivoin.
(65b)	10 : 46	Maaseudulla koko elämäni olin tottunut, että ihmiset huomioivat toisensa, ja vaihtavat näkemyksiä, missä vain tapaavatkin
(66a)	03 : 31	Minä olin kaunis! Kaunis!
(66b)	02 : 7	ja vaisto sanoi että muutoksia tulee. Eikä vain vauvan muodossa.
(67)	07 : 7	Kierroksen jälkeen totesin ystävälleni, että onneksi ei kysely ko. miehen perään, koska ei tuntunut kovain miellyttävältä kaverilta.
(68)	01 : 7	Hää kysy että mikä on hätänä
(69)	02 : 19–20	Vaniljajugurtti vain maistui ja sekään ei pysynyt alhaalla.

Käännekohtakertomusten evaluaatiosta hieman yli puolet on ulkoista (ks. Taulukko 2). Tilannetta kuvailevaa tai tunnetta välittävää evaluaatiota on noin kolmannes, ja loppuosa jakautuu ajatusten ja puheen siteeraamiselle ja evaluoivalle toiminnalle. Suurin osa evaluaatiosta on siis joko ulkoista tai kevyesti upotettua. Aineiston teksteissä ei juuri ole dialogia eikä liioin yksittäisiä sitaatteja puheesta, vaan evaluaatio on tyypillisesti erittelevää ja pohdiskelevaa: sen avulla esimerkiksi annetaan selityksiä, kuvaillaan tunnelmaa ja pohditaan vaihtoehtoja ja syy-seuraussuhteita.

Taulukko 2. Evaluaation upottamisen aste aikuisten käännekohtakertomuksissa.

Upottamisen aste	<i>f</i>	<i>f</i> %
0: Ulkoinen evaluaatio	277	52,2 %
1: Tilanteen/tunnelman välittäminen	177	33,3 %
2: Sisäinen puhe	19	3,6 %
3: Oman puheen siteeraaminen	9	1,7 %
4: Toisen puheen siteeraaminen	21	4,0 %
5: Toiminta	28	5,3 %
Yhteensä	530	100,00 %

Ulkoista evaluaatiota (0) vaikuttavat hallitsevan pohdinta, kuvaus ja arvio, jotka ovat muutenkin aineiston suurimmat evaluaatiokategoriat (ks. taulukko 3). 1-tason upotetun evaluaation suurimmat kategoriat ovat kuvaus, emootio ja arvio sekä tila. 2-tason evaluaation yleisin kategoria on sisäinen puhe. 3-tason evaluaatio on lähinnä itsensä siteeraamista, 4-tason evaluaatio toisen siteeraamista ja 5-tason evaluaatio toimintaa. Evaluaatiokategoriat ja evaluaation upottamisen aste kulkevat sikäli käsi kädessä, että paitsi 1-tasoa upotusasteita vastaavat tietyt kategoriat: kommentti on aina ulkoista evaluaatiota, sisäinen puhe on aina upotukseltaan 2-tasolla, itsensä siteeraaminen lähes aina tasolla 3, toisen siteeraaminen samoin lähes aina tasolla 4 ja toiminta aina tasolla 5. Kääntäen esitetynä kaikissa lauseissa, jotka saavat upotusarvon 2, on sisäistä puhetta. Sen lisäksi niissä voi olla joitakin muitakin evaluaatiokategorioita. Samoin kaikissa lauseissa, jotka saavat upotusarvon 3, on itsensä siteeraamista, ja sen lisäksi mahdollisesti jotain muutakin. Vastaava tilanne on upotusarvon 4 ja 5 saavissa lauseissa. Näin itsensä ja toisen siteeraamista sisältävät lauseet ovat saaneet upotusarvon 5 silloin, kun samassa lauseessa on myös evaluoivaa toimintaa.

Aineiston evaluaation jakaminen kategorioihin ja niiden upotuksen syvyyden määrittäminen ovat siis hieman päällekkäisiä toimintoja. Esimerkiksi kommentin määritelmään kuuluu, että kertoja astuu hyvin selkeästi ulos kertomuksestaan, jolloin kommentti-evaluaatio on aina määritelmällisesti ulkoista. Sisäisen puheen, puheen referoinnin ja evaluoivan toiminnan alhaiset määrät ovat suoraan yhteydessä ja selittyvät vastaavien kategorioiden pienuudella. Kiinnostavinta onkin tarkastella ulkoista ja 1-tason upotettua evaluaatiota. Joissakin kategorioissa huomattava osa evaluaatiosta on ulkoista, toisissa taas upotettua (ks. taulukko 4). Seuraavaksi erittelen ulkoista ja 1-tason upotettua evaluaatiota ja luon katsauksen muutamaan yksittäiseen evaluaatiokategoriaan evaluaation upottamisen näkökulmasta.

Taulukko 3. Evaluaatiokategorioiden osuus eri upotusasteissa.

Evaluaatiokategoria	0	1	2	3	4	5	Yhteensä
Arvio	15,2 %	12,2 %	7,1 %	0,0 %	4,0 %	8,3 %	12,7 %
Emootio	5,6 %	15,8 %	3,6 %	0,0 %	0,0 %	11,1 %	8,8 %
Irrealis	0,0 %	6,6 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	5,6 %	2,5 %
Itsensä siteeraaminen	0,0 %	0,0 %	0,0 %	81,8 %	0,0 %	2,8 %	1,7 %
Kognitio	3,6 %	5,6 %	14,3 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	4,3 %
Kommentti	4,3 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	2,2 %
Kuvaus	16,2 %	29,1 %	3,6 %	0,0 %	8,0 %	13,9 %	19,0 %
Muutos	6,9 %	3,1 %	0,0 %	9,1 %	0,0 %	0,0 %	4,7 %
Pohdinta	28,7 %	3,1 %	14,3 %	0,0 %	4,0 %	8,3 %	16,9 %
Selitys	2,3 %	1,5 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	2,8 %	1,8 %
Rakenne	3,3 %	3,1 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	2,7 %
Sisäinen puhe	0,0 %	0,0 %	46,4 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	2,2 %
Taustoitus	4,6 %	6,6 %	0,0 %	9,1 %	0,0 %	0,0 %	4,7 %
Tila	8,9 %	10,7 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	2,8 %	8,2 %
Toiminta	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	33,3 %	2,0 %
Toisen siteeraaminen	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	84,0 %	2,8 %	3,7 %
Toisto	0,3 %	2,6 %	10,7 %	0,0 %	0,0 %	8,3 %	2,0 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Taulukko 4. Evaluaation upottaminen eri evaluaatiokategorioissa.

Upotusaste	0	1	2	3	4	5	Yhteensä
Arvio	60,5 %	31,6 %	2,6 %	0,0 %	1,3 %	3,9 %	100,0 %
Emootio	32,1 %	58,5 %	1,9 %	0,0 %	0,0 %	7,5 %	100,0 %
Irrealis	0,0 %	86,7 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	13,3 %	100,0 %
Itsensä siteeraaminen	0,0 %	0,0 %	0,0 %	90,0 %	0,0 %	10,0 %	100,0 %
Kognitio	42,3 %	42,3 %	15,4 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %
Kommentti	100,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %
Kuvaus	43,0 %	50,0 %	0,9 %	0,0 %	1,8 %	4,4 %	100,0 %
Muutos	75,0 %	21,4 %	0,0 %	3,6 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %
Pohdinta	86,1 %	5,9 %	4,0 %	0,0 %	1,0 %	3,0 %	100,0 %
Selitys	63,6 %	27,3 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	9,1 %	100,0 %
Rakenne	62,5 %	37,5 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %
Sisäinen puhe	0,0 %	0,0 %	100,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %
Taustoitus	50,0 %	46,4 %	0,0 %	3,6 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %
Tila	55,1 %	42,9 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	2,0 %	100,0 %
Toiminta	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %	100,0 %
Toisen siteeraaminen	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	95,5 %	4,5 %	100,0 %
Toisto	8,3 %	41,7 %	25,0 %	0,0 %	0,0 %	25,0 %	100,0 %
<i>Keskiarvo</i>	<i>39,9 %</i>	<i>28,9 %</i>	<i>8,8 %</i>	<i>5,7 %</i>	<i>5,9 %</i>	<i>10,8 %</i>	<i>100,0 %</i>

Ulkoinen evaluaatio on aineistossa yleisintä. Eniten kategoriaesiintymiä ulkoisessa evaluaatiossa on pohdinnalla (28,7 %), kuvauksella (16,2 %) ja arviolla (15,2 %). Ulkoisen evaluaation suurta määrää selittääkin osaltaan pohtivien tekstien runsaus: 16,9 % evaluaatiosta on pohdintaa. Pohdinta taas on lähes aina, 86,1 %:ssa tapauksista, ulkoista evaluaatiota. Siinä kertoja tuo eksplisiittisesti esiin tapahtumien ja asiointilojen keskinäisiä suhteita ja merkityksiä. Käännekohtakertomuksissa ulkoisessa evaluaatiossa ei välttämättä käännyä puhuttelevaan tekstin lukijaa, kuten Labov (1972: 371) esittää määritelmässään, vaan ulkoinen evaluaatio ja asioiden selittäminen suuntautuu usein hie-
man sisäänpäin ja syvemmälle. Tyypillistä on, että ulkoisessa evaluaatiossa elaboroidaan tapahtumia ja ajatuksia syvemmin. Esimerkissä (70) on kaksi lausetta tekstin 21 lopusta. Niissä evaluaatio on ulkoista. *Mustan huumorin miehenä* on selittävä ilmaus, ja koko lause 12 selittää edellistä lausetta. Kirjoittaja ei kuitenkaan erityisen selvästi käänny lukijan puoleen, vaan hän selittää asiat myös itsel-
leen. Tämä saattaa johtua osittain siitä, että kertomus kerrotaan välimatkan päästä kirjallisesti tietä-
mättä tarkkaan, kuka tekstiä tulee lukemaan.

(70)	21 : 11	Mustan huumorin miehenä, tuolla sattumalla on luonnetta kasvattanut vaikutus;	EVA, RES	pohdinta, muutos	0
	12	tiedän että pikkuvastoinkäymisistä ei kannata lannis- tua kun isommatkaan vaikeudet ei lannista.	EVA, RES	pohdinta	0

Ulkoisesta evaluaatiosta 16,2 % on kuvausta. Ulkoista evaluaatiota edustava kuvaus on usein toteavaa tai selittävää, jokseenkin ulospäin suuntautuvaa, kuten esimerkissä (71a), kun taas ti-
lanteen tunnelmaa välittävissä kuvauksessa näkökulma on narratiivissa itsessään, kuten esimerkissä
(71b). Sen avulla tekstin lukija pääsee eläytymään paremmin kertomukseen. Kuvauksesta suurin osa
on upotettua evaluaatiota, mutta ulkoisenkin evaluaation osuus on varsin suuri, 43,0 %.

(71a)	03 : 19	Se ei ollut mikään humahdus,	EVA	kuvaus	0
	20	mutta kaiken se käänsi ympäri.	EVA	kuvaus	0
	21	Mikä siinä oli niin käännteentekevää?	EVA	pohdinta	0
	22	Se muutti ihan kaiken.	EVA	kuvaus	0
	23	En enää sen jälkeen ole etsinyt mitään.	EVA	kuvaus	5
(71b)	19 : 6	Ovesta lappasi porukkaa sisälle	EVA	kuvaus	1
	7	ja aina kun joku mies tuli, toivoin, että se ei olisi hän.	EVA	kuvaus	1

Ulkoisen evaluaation kolmanneksi suurin – ja koko aineiston kolmanneksi suurin – eva-
luaatiokategoria on arvio (15,2 % ulkoisesti upotetusta evaluaatiosta). Arvio on myös luonteeltaan

eksplisiittistä – 60,5 % arviosta on ulkoista evaluaatiota, ja prototyyppisesti arviossa annetaan kyseessä olevalle henkilölle, tapahtumalle tms. enemmän tai vähemmän subjektiivinen määrite tai predikatiivi, kuten esimerkeissä (72a–c). Ulkoisen evaluaation määrä selittyy siis paljolti siihen yleensä luokiteltavien evaluaatiotyyppien luonteesta.

(72a)	03 : 37	(Häneltä se oli paljon sanottu .	EVA	arvio	0
	38	Hän ei itse arvosta kristinuskoa ollenkaan)	EVA	arvio	0
(72b)	08 : 38	Tästä tuli käänteentekevä hetki uralleni.	EVA	arvio	0
(72c)	22 : 26	Opiskeluaika oli koko elämäni merkittävin aika .	EVA	arvio	0

Ulkoisen evaluaation suurta määrää selittää ennen kaikkea se, että aineistoa hallitsevat evaluaatiokategoriat, pohdinta, kuvaus ja arvio, ovat enemmän tai vähemmän tyypillisesti ulkoista evaluaatiota. Toinen selitys piilee käännekohtakertomuksen henkilökohtaisella luonteella. Labov (1972: 371) esittää, että ulkoinen evaluaatio on yleistä ja pääosassa terapiahaastatteluissa, ja narratiivi sinänsä antaa vain kehykset evaluaatiolle. Tähän tutkimukseen osallistuneet kirjoittajat ovat saaneet vapaasti kommentoida kirjoittamistaan, ja useampi kuvailee sitä enemmän tai vähemmän terapeutiseksi, kuten esimerkit (73)–(77) kirjoittajien kommenteista osoittavat.

(73)	01	"Itku tuli"
(74)	02	"Tuntui terapeutiselta."
(75)	24	"Tuntui hyvältä, helpottavalta."
(76)	28	"Nämä ajatukset oli mukava purkaa kirjoittamalla. Kirjoittaminen oli mukavaa, asiat eivät tunnu enää pahalta."
(77)	29	"Huomasin liikuttuvani hiukan. Yhdellä yhdellä vieraalla ihmisellä saattaa olla melko iso vaikutus toisen ihmisen elämään."

Käännekohtakertomus voi siis olla kertojalleen terapeutinen kokemus. Terapeuttisuutta saattaa luoda myös kirjoittamistilanne, jossa kertoja todennäköisesti on yksin. Tällöin hän saa vapaasti pohtia koettua ja sen merkitystä ja pitää pitkiäkin taukoja kirjoittamisessa.

Tilanteen tunnelman välittäminen on toiseksi yleisin upotuksen taso aikuisten käännekohtakertomuksissa. 29,1 % tilanteen tunnelmaa välittävästä evaluaatiosta on kuvausta, 15,8 % emootiota, 12,2 % arviota ja 10,7 % tilaa ilmaisevaa evaluaatiota. Kuvaus ja arvio ovat myös ulkoisen evaluaation tyypillisiä evaluaatiokategorioita. Kun evaluaatio on astetta upotetumpaa, kerronnan näkökulma pysyy tarinassa ja sen tunnelmassa itsessään. Esimerkissä (78) kirjoittaja kuvailee vuokra-

emäntäänsä arvion, kuvauksen ja emotion kautta. Evaluointi pysyy kiinni kertomuksessa, eikä kirjoittaja pyri selittämään tai arvelemaan syitä tai asioiden välisiä suhteita, vaan kuvailee tilannetta kertomuksen sisältä käsin – millaista vuokraemännän puhe oli ja miten se vaikutti kertojaan.

(78)	10 : 25	Vuokraemäntäni puhui rauman murretta.	EVA	arvio	1
	26	Se kuulosti korvaani naurattavalta.	EVA	kuvaus	1
	27	Sitä kuunnellessa tuli hauskanen olo.	EVA	emootio	1

Evaluaatiokategoriat eroavat toisistaan siinä, miten ne jakautuvat evaluaation upottamisen mukaan eri upotuksen tasoille (ks. taulukko 4). Toimintaa kuvaavat sekä ajatuksia ja sanoja referoivat kategoriat painottuvat odotettavasti niitä vastaavien upotustasojen mukaisesti, mutta muiden kategorioiden kesken on vaihtelua siinä, painottuvatko ne enemmän ulkoiseen vai ensimmäisen tason upotettuun evaluaatioon. Ulkoiseen evaluaatioon painottuvat kommentin lisäksi arvio, muutos, pohdinta, selitys, rakenne ja tila, jossakin määrin myös taustoitus. 1-tason upotettuun evaluaatioon painottuvat puolestaan emootio, irrealis ja toisto, jossakin määrin myös kuvaus. Kognitio jakautuu tasan näiden kahden upotuksen tason välille. Tarkastelen seuraavaksi eniten painottuneita (yli 30 prosenttiyksikön ero 0- ja 1-tason upotuksessa) evaluaatiokategorioita. Niitä ovat ulkoiseen evaluaatioon painottuneet emootio ja irrealis sekä upotettuun evaluaatioon painottuneet muutos ja selitys. Kommenttia ja pohdintaa on käsitelty edellä.

Emootio-evaluaatiosta yli puolet on upotettua, irrealis-evaluaatiosta kaikki. Emootio-kategoriaan kuuluvassa evaluaatiossa ilmennetään tunteita ja tuntemuksia, joita kertomuksen henkilöt tuntevat ja kokevat. Tällöin evaluaation on yleensä upotettua, sillä sen ilmaisemia tunteita ja tuntemuksia tunnetaan ja koetaan nimenomaan tapahtumahetkessä, kuten esimerkissä (78a). Esimerkin (78b) evaluaatio on ulkoista. Tätä evaluaatiolauseetta edeltää erotilanteen kuvaaminen, ja sen jälkeen kertoja vielä kuvaa yksin uuteen kotiin muuttamistaan: ”27 -vuotias nainen muuttaa ensimmäistä kertaa yksin asumaan. Tai ei yksin, vaan mustan kissan kanssa. Ihana oma terapeutti, joka ymmärtää ihan kaiken. Oma koti, joka on kalustettu vanhoilla tutuilla tavaroilla, mutta uudessa järjestyksessä, niin kuin koko elämä.” Emootio ei siis kiinnity mihinkään narratiiviseen tapahtumaan, varsinkin kun narratiivisia lauseita on tekstissä hyvin vähän, vaan kertoja käyttää sitä myös siirtymänä uuteen aihekokonaisuuteen. Lisäksi emootio esitetään hieman etäämmältä kuin vaikkapa esimerkissä (78a). *Uuden oven aukaisu* on metafora uudenlaisen elämän alulle, joka on ajallisesti häilyvärajainen ilmaus, ja lisäksi emootiot vain luetellaan peräkkäin, mikä myös lisää käsitystä narratiivista etäantymisestä ja hieman jopa lukijan puoleen kääntymisestä, esittelevästä ja selittävästä tyylistä.

(78a)	15 : 18	Tunsin itseni niin järjettömän pieneksi ja osaamattomaksi.	EVA	emootio	1
(78b)	18 : 10	Uuden oven aukaisu tuntui jännältä, hienolta ja pelottavalta.	EVA	emootio	0

Irrealis-evaluaatio on melkein kaikissa tapauksissa upotettua. 2 tapausta 15:stä irrealis-lauseesta edustaa syvintä upotuksen tasoa, loput 13 edustavat 1-tason upotusta. Pienen kokonsa vuoksi irrealis-kategoriasta on hankala sanoa mitään yleistävää, mutta vaikuttaa siltä, että irrealis on tyypillisesti upotettua. Irrealis-evaluaation tehtävänä on kertoa, mitä ei tapahtunut, mitä ehkä tapahtui tai mitä tulee tapahtumaan. Sen lauseet olisivat myöntömuotoisina ja ilman modaalaisia aineksia narratiivisia, kuten esimerkki (79) variaatioineen osoittaa. Siten tyypillinen irrealis-lause vain kieltää tai ehdollistaa tapahtuman, mutta pysyy samalla kerronnan tason upotettuna evaluaationa.

(79)	17 : 21	En saanut poikaa hetkeksikään rinnalleni.	EVA	irrealis	1
(79')		~ Sain pojan rinnalleni.	(COM)		

Pohdinta, muutos, kommentti ja selitys ovat tyypillisesti ulkoista evaluaatiota. Pohdintaa on eritelty laajemmin edellä: siinä kirjoittaja pysäyttää kertomuksensa ja jää selventämään, syventämään tai muuten uudelleen käsittelemään kertomaansa joko yleisellä tasolla, osittain itselleen, tai joskus myös suoraan lukijalle. Näin pohdinta on hyvin usein ulkoista. Samoin kommenttia on käsitelty edellä: sen määritelmään kuuluu kerrotun kommentointi melko suoraan lukijalle, jolloin se on aina ulkoista evaluaatiota.

Muutos on lähes aina ulkoista evaluaatiota. Siinä kuvataan usein elämän käännekohdan vaikutuksia omassa itsessä – millainen kirjoittaja on nyt, miten hän suhtautuu asioihin ja mitä hän on oppinut. Esimerkeissä (80) ja (81) on aineistolle tyypillistä muutos-evaluaatiota. Niissä kirjoittajat luettelevat elämänsä käännekohdan tuomia muutoksia. Niiden avulla painotetaan käännekohdan merkitystä. Esimerkin (82) teksti 16 on ainoa teksti, jossa muutos on upotettua. Se on liitetty yhteen ratsastusharrastuksen tärkeyden kuvaukseen. Muutosluettelo ei ponnahta tekstistä lukijan silmille osoittamaan käännekohdan tärkeyttä, vaan muutos-evaluaatio kuuluu lopun pohdiskelemaan evaluaatiojaksoon.

(80)	03 : 39	Sen jälkeen olen kokenut valtavaa iloa ja täyttymystä, joka ei ole lakannut hetkeksikään, vaikka elämässä on ollut haasteita vaikka muille jakaa.	EVA, RES	muutos	0
(81)	16 : 14	Harrastuksen myötavaikutuksesta muuhun elämään vaikuttavat asiat olivat mm. uskallus ryhtyä yrittäjäksi, opiskelu töiden ohella, päämäärätietoisuus ja asioiden lopunvieminen.	EVA	muutos	0

(82)	16 : 14	Mutta tuon yhdeksän kuukauden aikana mä kasvoin tammalle sopivaksi.	EVA	kuvaus	1
	15	Alettiin vähä kerrallaan luottamaan toisiimme,	EVA	kuvaus	1
	16	se sai munt ylittämään oman mukavuusalueeni rajat lähes joka päivä.	EVA	kuvaus	1
	17	Mä sain itseluottamusta ja rohkeutta,	EVA	muutos	5
	18	opin sietämään epävarmuutta.	EVA	muutos	1
	19	Opin riemuitsemaan pienistä onnistumisista.	EVA	muutos	1
	20	Tamman lopettamisen jälkeen sen opetukset ovat vain kirkastuneet.	EVA, RES	pohdinta	1
	21	Mä olen kiitollinen, että mä sain sellaisen hevosen.	EVA, RES	emootio	1

Selityksen painottumista ulkoiseen evaluaatioon selittävät osin samat tekijät kuin kommentinkin: selitys on kommentin lailla hyvin eksplisiittistä. Siinä syy-seuraussuhteet tuodaan korostetusti esille. Esimerkkejä ulkoisesta selitys-evaluaatiosta ovat esimerkit (83) ja (84). Niissä molemmissa on jokin selittävä sana – *siksi* esimerkissä (83) ja *johtuen* esimerkissä (84) – joka alleviivaa kerrotun merkitystä. Esimerkeissä (85) ja (86) alleviivaavuus on hienovaraisempaa, ja ne edustavatkin upotettua evaluaatiota. Esimerkissä (85) esitetään ystävän sairauden syy, joka vihdoinkin viimein, liian myöhään, selviää. Tästä esimerkistä selittävä sana puuttuu kokonaan. Esimerkissä (86) selittävä sana on itse asiassa liitepartikkeli *-han*. *-han*-liitepartikkelin käyttö selittävän konjunktion sijasta vähentää selityksen alleviivaavuutta siinä määrin, että lause on luokiteltu upotetuksi.

(83)	14 : 13	Se muutti elämäni erityisesti siksi, että mieheni ei ole suomalainen.	EVA	selitys	0
(84)	20 : 8	Näistä kokemuksistani johtuen olen aina pelännyt koiria.	EVA	selitys	0
(85)	08 : 27	Hän kuoli AIDS:iin.	EVA	selitys	1
(86)	14 : 9	Hänen kuolemastaan toipuminen oli äärettömän rankkaa,	EVA	arvio	1
	10	olimmehan suunnitelleet yhteistä tulevaisuutta.	EVA	selitys	1

4.3 Taustamuuttajat: Koulutus ja evaluaatiotyypit

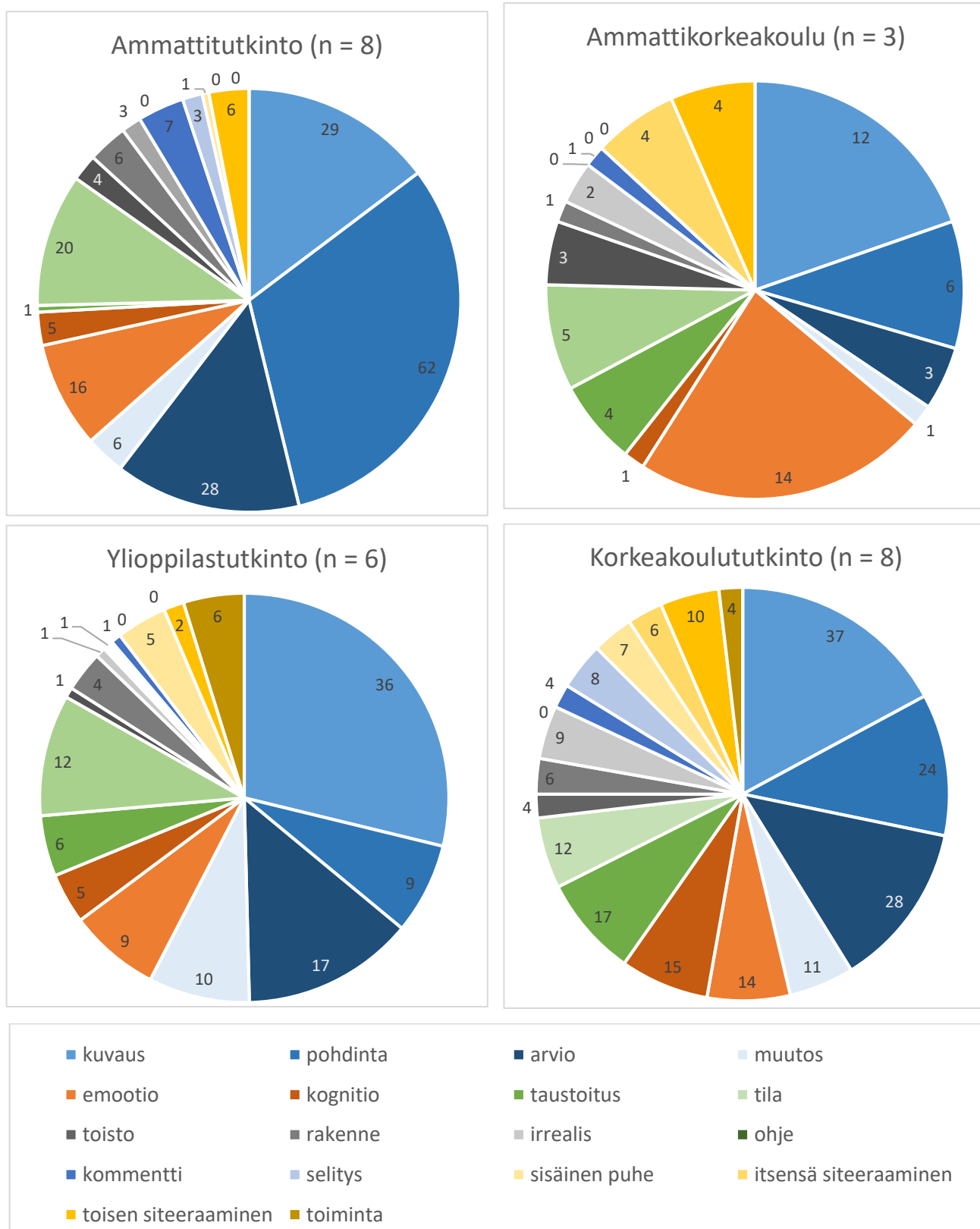
Kuten ei kertomuksen kokonaisrakenteeseenkaan, taustamuuttujilla ei vaikuta juuri olevan yhteyttä evaluaatiotyyppien määriin. Kuitenkin kun tekstit jaetaan ryhmiin kirjoittajan koulutuksen perusteella, syntyy mielenkiintoisia eroja.

Tutkimukseen osallistuneilta henkilöiltä on kysytty, mikä on heidän korkein suorittamansa tutkinto. Vastausvaihtoehtoina on ollut perustutkinto, ammattitutkinto, ylioppilastutkinto, ammattikorkeakoulututkinto ja korkeakoulututkinto. Kaikki ovat suorittaneet vähintään toisen asteen tutkinnon – perustutkinto ei ole kenenkään korkein suoritettu tutkinto. Ammattitutkinnon suorittaneita on 8, ylioppilastutkinnon suorittaneita 6, ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita 3 ja korkeakoulututkinnon suorittaneita 8. Luvut ovat jälleen aineiston koon vuoksi pieniä, eikä koulustaustalla yksin voi perustella evaluaatiotyypipreferenssejä. Luon kuitenkin pikaisen katsauksen koulustaustajaottelun avulla näkyviin tuleviin eroihin (ks. kaavio 3).

Ammattitutkinnon korkeimpana koulutuksenaan suorittaneilla kirjoittajilla suurin evaluaatiokategoria on pohdinta. Ammattikorkeakoulun korkeimpana koulutuksenaan suorittaneet kirjoittajat suosivat emotioita, ja myös kuvausta käytetään paljon. Ylioppilastutkinnon korkeimpana tutkintonaan suorittaneiden kirjoittajien teksteissä on eniten kuvausta. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden kirjoittajilla evaluaatio jakautuu kategorioihin kaikkein tasaisimmin, ja suurimmat evaluaatiokategoriat ovat kuvaus, pohdinta ja arvio, jotka ovat myös koko aineiston suurimmat evaluaatiokategoriat.

Ammattitutkinnon korkeimpana tutkintonaan suorittaneet kirjoittajat eivät juuri käytä taustoitusta, toisin kuin muiden koulutusmuotojen suorittaneet. Taustoitus ammattikoulun suorittaneiden kirjoittajien teksteissä tehdäänkin orientaatiossa, eikä sillä ole evaluoivaa funktiota. Ammattitai ammattikorkeakoulututkinnon korkeimpana tutkintonaan suorittaneet kirjoittajat eivät käytä teksteissään lainkaan evaluoivaa toimintaa. Ylioppilas- ja korkeakoulututkinnon suorittaneilla evaluoivaa toimintaa on jonkin verran. Labovin (1972: 374) evaluoiva toiminta on kaikkein taitavimpien tarinankertojien evaluaatiokeinoja, mutta epäselvää on, onko juuri koulutus antanut kirjoittajille tällaisen syvällisen evaluoinnin taidon tai onko evaluoivan toiminnan vähäisyyden syynä ammatti- ja ammatikorkeatutkinnon suorittaneilla ylipäättään vain aineiston suppeus.

Ylioppilas- ja korkeakoulututkinnon suorittaneilla on teksteissään muutos-tyypin evaluaatiota enemmän kuin ammatti- tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneilla. On mielenkiintoista, että ero piiryy nimenomaan ylioppilastutkinnon ja sen jälkeen suoritettavien korkeakoulututkintojen ja ammattitutkinnon (ja AMK-tutkinnon) välille. Laajemman aineiston avulla voisi selvittää, onko koulustaustalla todella vaikutusta evaluaation laatuun, vai johtuvatko tässä tehdyt huomiot vain sattumasta.

Kaavio 3. Evaluaatiotyyppien jakautuminen korkeimman suoritettun koulutustason mukaan.

5 AIKUISTEN KÄÄNNEKOHTAKERTOMUSTEN KOMPLEKSI- SUUS

Tässä luvussa käsittelen kompleksisuusanalyysiä ja sen tuloksia. Ensiksi esitän lyhyen yleiskatsauksen aikuisten käännekohtakertomusten kompleksisiin ominaisuuksiin: T-yksikön keskipituuteen (MLTU) ja kompleksisuusindeksiin (CI). Lisäksi tarkastelen T-yksiköiden määrää, jonka on todettu olevan yhteydessä kompleksisuuteen (Pajunen & Vainio, tulossa a). Alaluvussa 5.1 analysoin tekstien kompleksisuustekijöitä eli sitä, millaisia kompleksisuutta lisääviä rakenteita teksteissä on. Lopuksi alaluvussa 5.2 vertailen aikuisten tekstien kompleksisuutta lasten, nuorten ja nuorten aikuisten tekstien kompleksisuuteen. Vertailuluvut on saatu Pajuselta ja Vainiolta (mt).

Koska tutkimusaineistoni tekstimäärä on varsin pieni ($n = 25$), sen pohjalta voi tehdä vain varovaisia johtopäätöksiä. Erityisesti miesten ($n = 4$) ja yli 60-vuotiaiden ($n = 5$, joista 2 miestä ja 3 naisia) osuus kirjoittajista on pieni. Tuloksia voi kuitenkin verrata aikaisempiin vastaaviin lasten, nuorten ja nuorten aikuisten kirjoittamista käsitteleviin tutkimuksiin (Pajunen & Vainio, tulossa a). Niissä sukupuolten väliset erot ovat tulleet esiin, joten tämän tutkimuksen lukujen voi todeta joko olevan aikaisempien tutkimustulosten mukaisia tai jostakin syystä asettuvan niiden kanssa ristiriitaan. Samoin kun vertaillaan tämän tutkimuksen aineiston kompleksisuutta edeltävien tutkimusten tuloksiin (mt.), voidaan mahdollisesti todeta, että tämä tutkimus vahvistaa käsitystä kompleksisuuden lisääntymisestä iän myötä aivan aikuisuuteen asti.

Aineiston tekstit eroavat kompleksisuusarvoiltaan toisistaan paljon (ks. taulukko 5): T-yksikköjä on teksteissä vähimmillään 5 ja enimmillään 61. Myös tekstien T-yksiköiden keskipituus vaihtelee paljon: MLTU on vähimmillään 4,2, enimmillään 11,6. Myös kompleksisuusindeksi vaihtelee 1,2:n ja 2,8:n välillä. Yksinkertaisimmissa teksteissä on siis keskimäärin yksi kompleksinen rakenne joka viidennessä lauseessa. Kompleksisimmissa teksteissä taas yhdessä lauseessa on ainakin yksi kompleksistava rakenne, mutta useimmiten kaksi.

Taulukko 5. Aikuisten käännekohtakertomusten kompleksisuusarvoja.

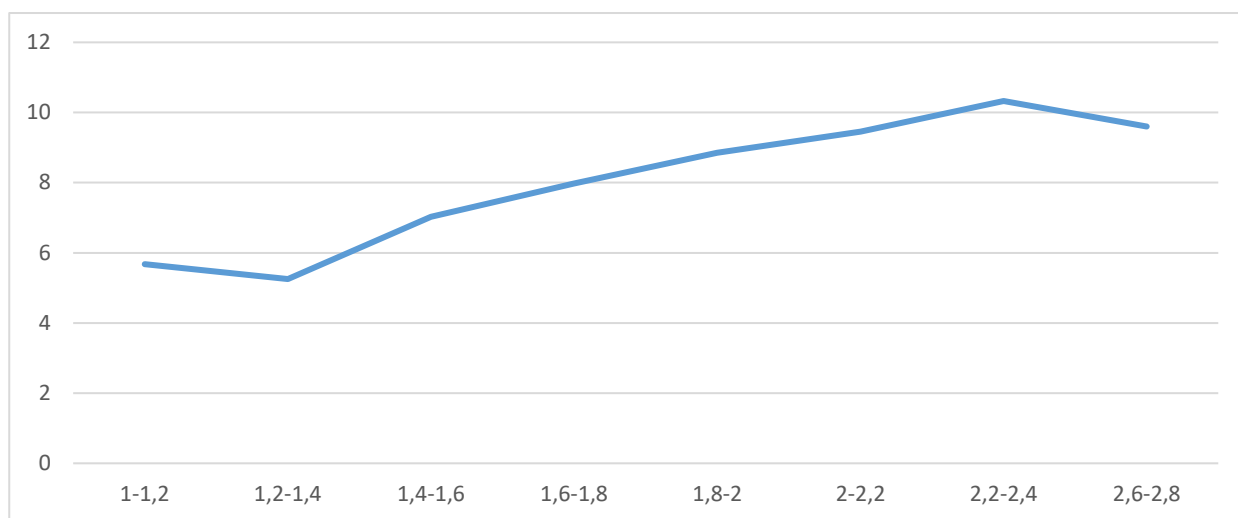
	T-yksiköt	MLTU	CI
keskiarvo	31,6	8,2	1,8
mediaani	29,0	7,9	1,8
keskihajonta	15,9	1,8	0,4
pienin	5	4,2	1,2
suurin	61	11,6	2,8

Tässä aineistossa miesten teksteissä on enemmän T-yksiköitä, suurempi MLTU ja suurempi CI kuin naisten teksteissä (ks. taulukko 6). Tätä selittää ennen muuta aineiston pienuus. Vastaavanlaisia tuloksia kompleksisuusindekseissä näkyy nuorten aikuisten teksteissä (ks. Pajunen & Vainio, tulossa a): nuoret miehet kirjoittavat kompleksisemmin kuin naiset. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, etteivätkö naiset hallitsisi monimutkaisia lauserakenteita, vaan enemmänkin siitä, että naiset suosivat miehiä enemmän päälausetyyliä ja kenties hieman niukkasanaisempaa kuvailua. Miehiä on osallistunut tutkimukseen vain vähän, ja todennäköisesti osallistujiksi ovat valikoituneet sellaiset miehet, jotka osaavat kirjoittaa, pitävät kirjoittamisesta ja jopa harrastavat sitä – eräs mieskirjoittaja kertoo antamissaan lisätiedoissa kirjoittaneensa runokirjan ja lyhyitä humoristisia tarinoita.

Taulukko 6. Aikuisten käännekohtakertomusten kompleksisuus miehillä (M) (n = 4) ja naisilla (F) (n = 21).

	T-yksiköt		MLTU		CI	
	F	M	F	M	F	M
keskiarvo	31,2	33,8	7,9	9,3	1,8	2,1
mediaani	29,0	32,5	7,7	9,5	1,7	2,1
keskihajonta	16,1	17,4	1,9	1,1	0,4	0,2
pienin	5	14	4,22	7,88	1,15	1,80
suurin	61	56	11,60	10,50	2,80	2,31

Kuten lasten, nuorten ja nuorten aikuisten teksteissä (Pajunen & Vainio, tulossa a), myös tämän tutkimusaineiston teksteissä MLTU ja kompleksisuusindeksi korreloivat: mitä pidempiä T-yksiköt keskimäärin ovat, sitä suurempi kompleksisuusindeksi tekstillä on. (Ks. kaavio 4.) MLTU:n ja kompleksisuusindeksin yhteys ei ole automaattinen, sillä T-yksikön pituutta lisäävät myös muun muassa pitkät substantiivi- ja adjektiivilausekkeet (*Olen nykyään onnellinen, tasapainoinen ja iloinen ja ennenkaikkea hyvässä fyysisessä kunnossa*) ja runsas adverbien käyttö, jotka lienevät tyypillisiä kertomuksen piirteitä. Toisaalta aikuisten käännekohtakertomukset ovat hyvin eritteleviä ja pohdiskelevia, mikä usein lisää lauseiden kompleksisuutta. Nippold ym. (2005) osoittavat, että erittelevässä tai selittävässä (*expository*) puheessa on arkipäiväiseen keskusteluun verrattuna enemmän kompleksisia lauseita. Lauseiden yhdisteleminen ja lauserakenteen kompleksistuminen lienee ominaista myös kirjoitetuissa erittelevissä teksteissä.

Kaavio 4. T-yksikön keskipituus ja kompleksisuusindeksi aikuisten käännelähtömuksissa.

5.1 Kompleksisuutta lisäävät rakenteet

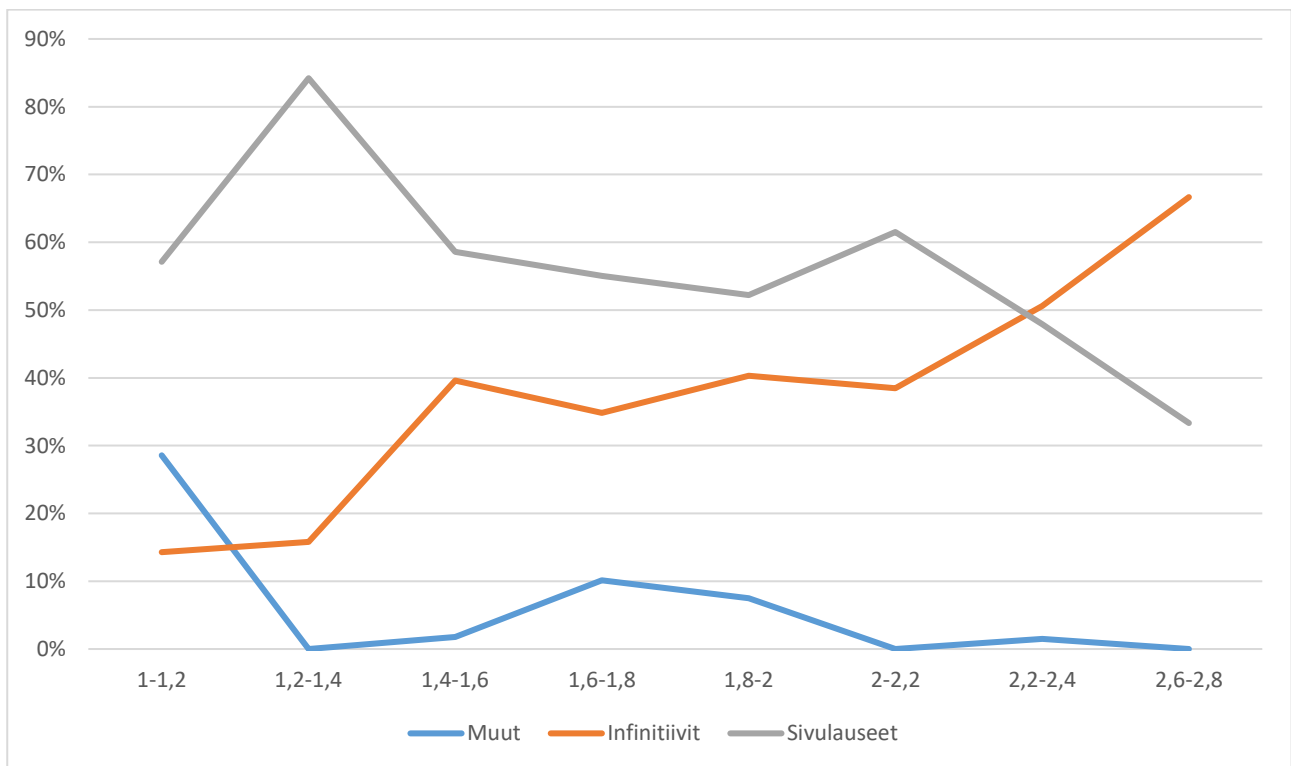
Kompleksisuutta lisääviä rakenteita ovat kaikki sivulauseet ja verbien infinitiivi- ja jotkin partisiippi- muodot: konjunktiosivulauseet, relatiivisivulauseet, kysyvät sivulauseet, lauseenvastikkeet, moniosaiset predikaatit ja muut infinitiivit. Lisäksi sitaatit ja tietyn tyyppiset rinnasteiset lauseet lasketaan komplekseiksi rakenteiksi. Luokittelua on avattu teorialuvussa 2.4.

Kompleksisuutta lisääviä rakenteita on aineistossa yhteensä 594 (ks. taulukko 7). Kompleksistavia sitaatteja on hyvin vähän, vain 9 koko aineistossa. Sitaatteihin on laskettu vain lainausmerkein tai muulla vastaavalla tavalla osoitettu suora referointi; *että*-sivulauseissa esiintyvä epäsuora lainaus on luokiteltu sivulauseisiin. Kompleksisten rinnastuslauseiden määrä jää myös hyvin vähäiseksi: niitä on koko aineistossa 25. Sen sijaan sivulauseita (307 kpl) ja erilaisia verbinmuotoja (kpl) on runsaasti. Erityisesti konjunktiosivulauseita (205) ja moniverbisiä predikaatteja (166) käytetään paljon – muut sivulauseet, lauseenvastikkeet ja muut infinitiivit jäävät edustukseltaan 30:n ja 70:n välille.

Taulukko 7. Kompleksisuutta lisäävät rakenteet aikuisten käännelähtömuksissa.

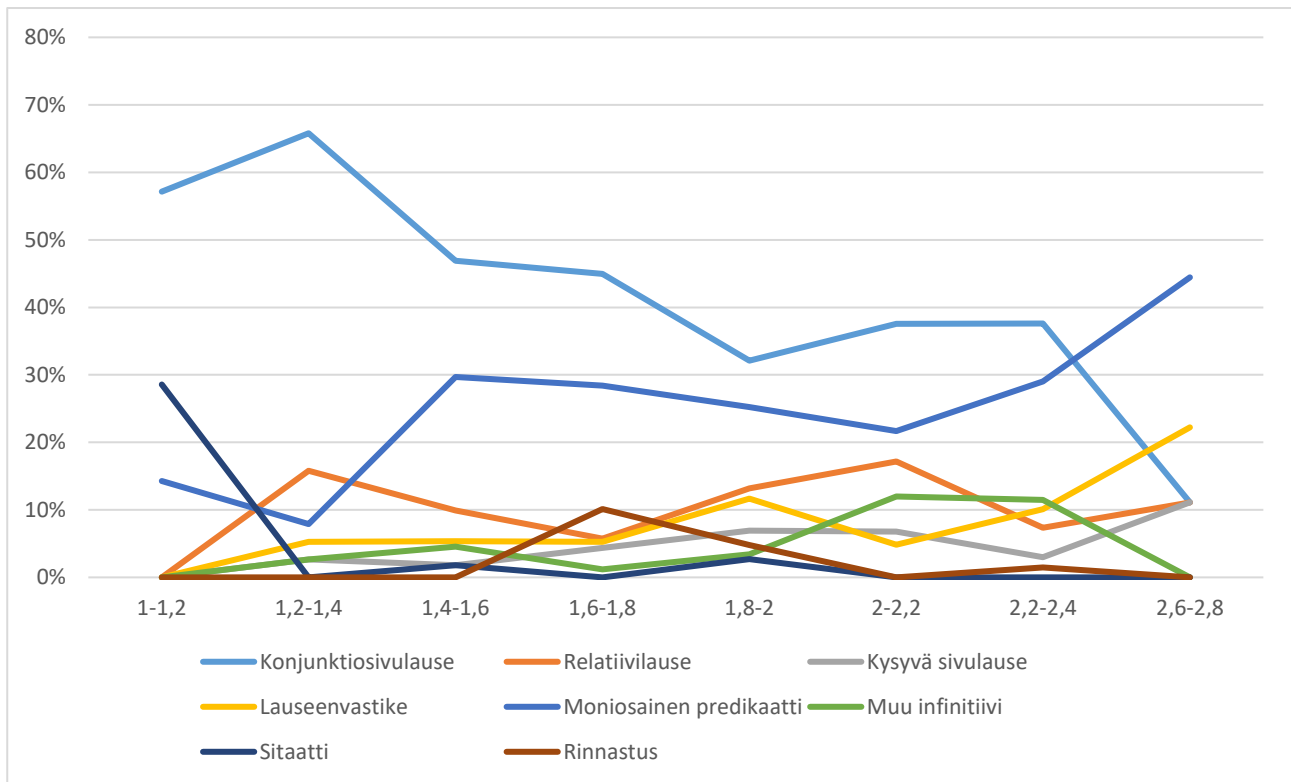
KOMPLEKSISUUTTA LISÄÄVÄT RAKENTEET YHT. 594					
SIVULAUSEET	307	VERBINMUODOT	253	MUUT	34
konjunktiosivulause	205	lauseenvastike	56	sitaatti	9
relatiivisivulause	69	moniverbinen predikaatti	166	rinnastus	25
kysyvä sivulause	33	muu infinitiivi	31		

Kun kompleksisuutta ja kompleksisuutta lisääviä rakenteita tarkastellaan yhdessä, huomataan, että mitä pienempi kompleksisuusindeksi tekstillä on, sitä enemmän siinä on sivulauseista johtuvaa kompleksisuutta suhteessa muihin kompleksisuutta lisääviin rakenteisiin (ks. kaavio 5). Mitä korkeammaksi kompleksisuusindeksi kasvaa, sitä pienemmäksi sivulauseiden osuus käy ja vastaavasti infiniittisten verbinmuotojen määrä kasvaa. Tarkemmassa analyysissä selviää, että sivulauseista nimenomaan konjunktiolauseiden määrä vähenee, kun kompleksisuusindeksi kasvaa, ja verbinmuodoista erityisesti moniosaisten predikaattien mutta jonkin verran myös lauseenvastikkeiden määrässä on nähtävissä yhteyttä korkeamman kompleksisuuden teksteihin (ks. kaavio 6). On tietysti huomioitava, että konjunktiolisivulauseiden osuus sivulauseista ja moniverbisten predikaattien osuus verbinmuodoista on niin suuri, että ne pakostikin näyttäytyvät päätekijöinä, kun tarkastellaan kompleksisuuden ja kompleksisuutta lisääviä rakenteita.

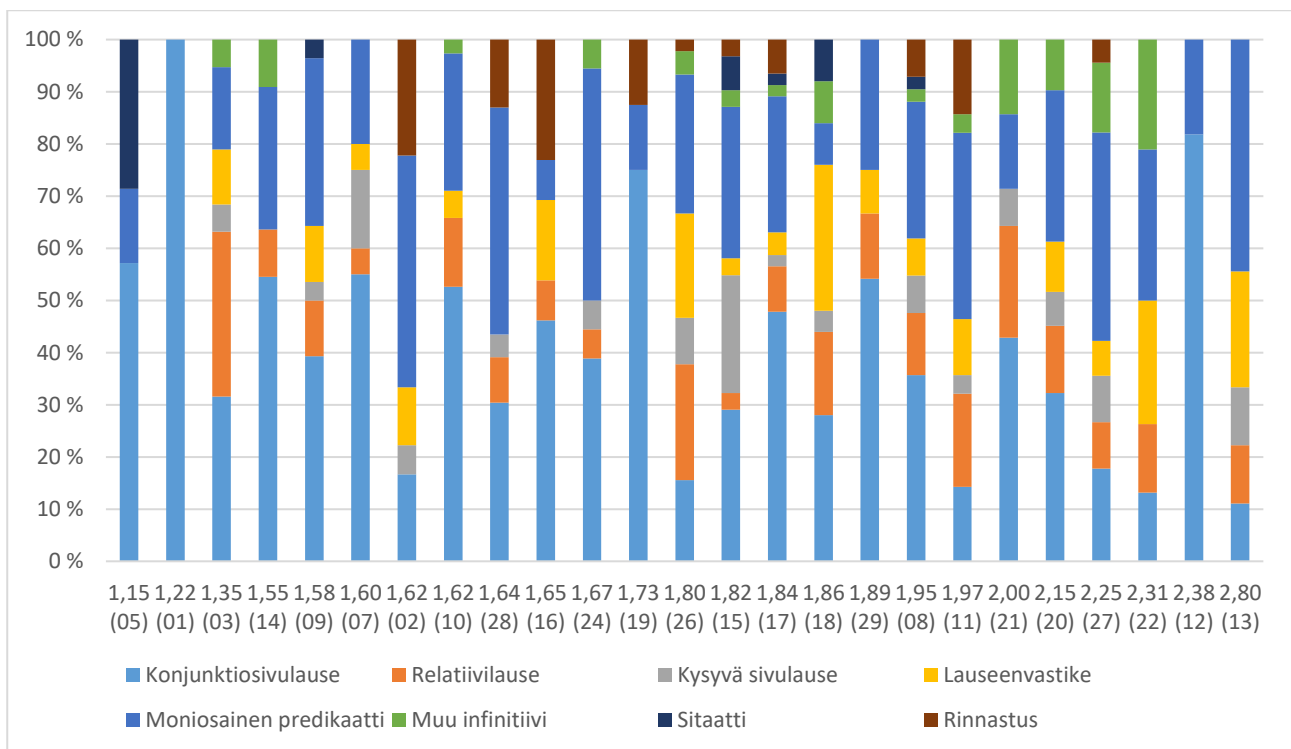

Kaavio 5. Kompleksisuutta lisäävien rakenteiden pääkategorioiden suhteellinen osuus suhteessa kompleksisuusindeksiin.

Kaavio 6. Kompleksisuutta lisäävien rakenteiden suhteellinen osuus suhteessa kompleksisuusindeksiin.

Kaavio 7. Kompleksisuutta lisäävät rakenteet teksteittäin kompleksisuusjärjestyksessä. Pylvään kohdalla suluissa on ilmoitettu tekstin numero.

Vaikka konjunktiosivulauseiden määrä keskimäärin laskee, kun kompleksisuusindeksi kasvaa, kompleksisuusindeksiltään suuremmakin tekstissä voi olla pääasiassa konjunktiosivulauseita (ks. kaavio 7). Myöskään moniosaisen predikaatin suhteellisen määrän kasvu ei näy tekstikohtaisessa tarkastelussa kovin selvästi. Laajempi aineisto voisi osoittaa, onko kompleksisuuden sivulause-infi-nitiivirakennesuhde todella yhteydessä kompleksisuusindeksiin ja yksittäiset poikkeamat vain poik-keuksia, kuten tämän tutkimuksen perusteella voisi olettaa.

Kompleksistavia rakenteita käytetään toisissa teksteissä yksipuolisemmin, toisissa mo-nipuolisemmin (ks. kaavio 7). Yksipuolisuus ei ole yhteydessä kompleksisuusindeksiin: tekstissä 01 (CI = 1,22) on käytetty vain yhtä, tekstissä 05 (CI = 1,15) kolmea kompleksista rakennetta, mutta myös tekstit 12 (CI = 2,38) ja 19 (CI = 1,73) sisältävät vain kahta tai kolmea eri kompleksistavaa rakennetta. Teksti 05 on runomuotoinen kirjoitelma ja muita pidempi, mutta tekstejä 01, 12 ja 19 yhdistää lyhyys: kaikki kolme ovat alle sadan sanan mittaisia ja ne koostuvat vain muutamasta T-yksiköstä (01: 38 sanaa, 9 T-yksikköä; 12: 88 sanaa, 8 T-yksikköä; 19: 82 sanaa, 11 T-yksikköä.). Tekstit, joissa on käytetty monipuolisesti erilaisia kompleksisia rakenteita ja joissa minkään komp-leksisen rakennetyypin osuus ei ole yli 40 %, ovat vastaavasti melko pitkiä: niissä on 253–442 sanaa ja 27–56 T-yksikköä. Tällaisia tekstejä ovat tekstit 03, 08, 09, 11, 15, 18, 20, 22 ja 26. Tekstin lyhyys mahdollisesti selittää kompleksisten rakenteiden samankaltaisuutta. Pidempään tekstiin puolestaan on helpompi mahdollistaa erilaisia kompleksisia rakenteita.

Kun tekstejä tarkastellaan yksilötasolla, neljä teksteistä osoittautuu hyvin lauseenvasti-kepainotteisiksi: tekstit 26 (CI = 1,80), 18 (CI = 1,86), 22 (CI = 2,31) ja 13 (CI = 2,80). Niissä lau-seenvastikkeiden osuus kaikista kompleksisuutta lisäävistä rakenteista on teksteissä 20–28 %, kun lauseenvastikkeiden osuuden keskiarvo kaikissa teksteissä on 8,1 % ja mediaani 6,7 %. Näillä teks-teillä on korkea CI, ja niissä myös MLTU on varsin korkea, 7,88–10,66, mikä on odotettavaa, sillä edellä on todettu kompleksisuusindeksin ja MLTU:n korreloivan. Lauseenvastikkeita runsaasti käyt-tävät tekstit ovat siis muutenkin kompleksisia, ja vähemmän kompleksisissa teksteissä lauseenvastik-keiden suhteellinen osuus on varsin pieni. Taustatiedoista ei löydy mitään selittävää tekijää: 2 tekstin kirjoittajista on naisia, 2 miehiä; 2 40–59-vuotiaista, 2 yli 60 vuotiaista; 2 kirjoittaa tekstejä arjessaan päivittäin, 1 kerran viikossa, 1 harvemmin kuin kerran kuussa; myös arjessa kirjoittaminen vaihtelee. Yhdellä kirjoittajista on korkeakoulututkinto ja kolmella ammattitutkinto. Ammattitutkinnon ylim-pänä koulutuksenaan suorittaneiden määrä lauseenvastikkeita runsaasti sisältävissä teksteissä on yl-lättävää, sillä ammattikoulutuksen tavoitteet ja sisällöt lienevät kautta aikain suuntautuneet kielenul-koisiin asioihin verrattuna muihin toisen ja kolmannen asteen oppilaitoksiin. Todennäköistä on, että

lauseenvastikkeiden runsaampi käyttö johtuu muista taustatekijöistä, kuten lukeneisuudesta (rakenteen hallinta) ja tyylivalinnoista (omat mieltymykset).

5.2 Kompleksisuuden kehitys lapsuudesta aikuisuuteen

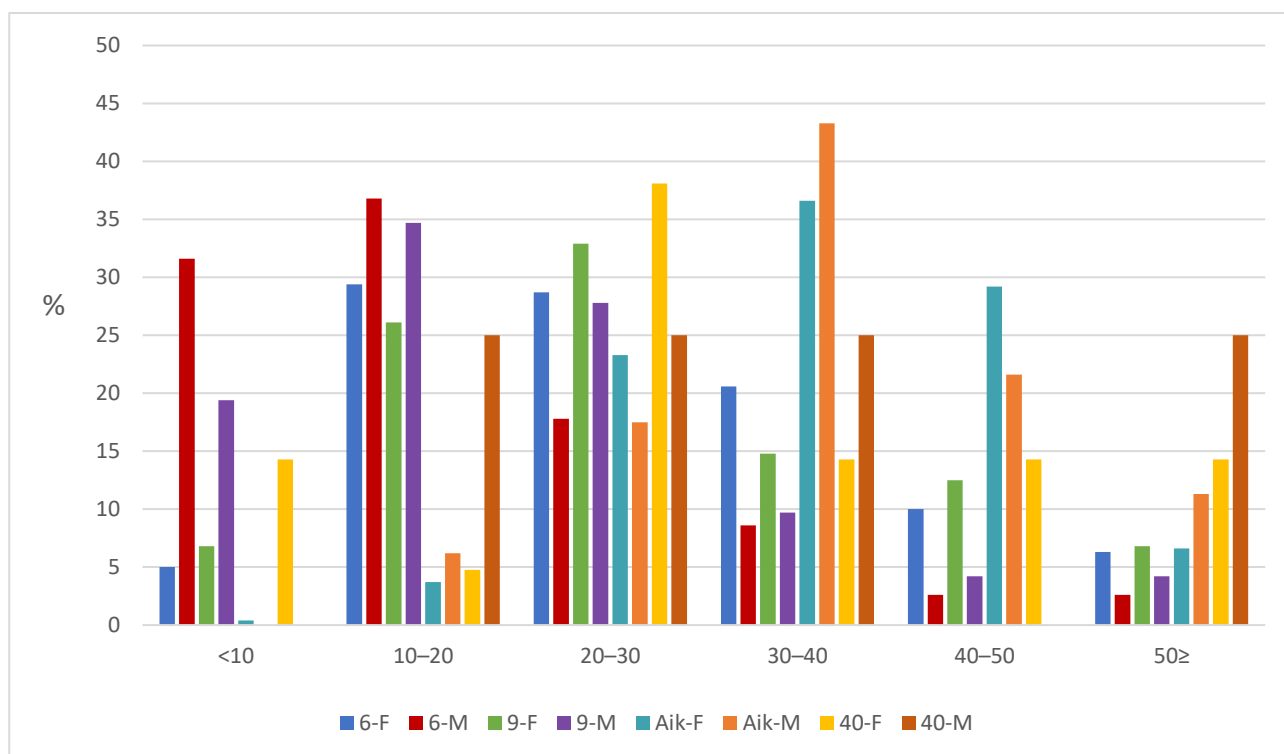
Kompleksisuus on hyvin selkeästi yhteydessä kielelliseen kehitykseen (Pajunen & Vainio, tulossa a, b; ks. myös Pajunen 2012, Nippold ym. 2005). Aikuisten käännekohtakertomusten kompleksisuusarvot asettuvat Pajusen ja Vainion (mt.) esittämän kehityksellisen linjan jatkeeksi: yli 40-vuotiaiden tekstit ovat kompleksisempia kuin nuorten aikuisten tekstit. Osa tutkimukseen osallistuneista henkilöistä ilmoittaa kirjoittavansa tekstejä harvemmin kuin muutaman kerran kuukaudessa niin töissään kuin vapaa-ajallaan, joten kirjoittamisharrastuneisuus ei ole syynä kompleksisten rakenteiden verrattain runsaalle käytölle. Lukuharrastus, aiempikin, sen sijaan voisi olla, mutta lukemistottumuksista ei tämän tutkimuksen yhteydessä ole kysytty. Kirjoittaminen lienee joka tapauksessa tutkimukseen osallistuneille mielekästä ja he ovat todennäköisesti keskimääräistä parempia kirjoittajia. Mikäli tekstejä saataisiin kerättyä myös aikuisilta, jotka eivät kirjoita mielellään, olisi mahdollista hahmottaa kielellistä kehitystä aikuisuudessa tarkemmin ja laajemmin, jolloin tulokset olisivat yleistettävissä kaikkiin suomalaisiin aikuisiin.

Tässä alaluvussa tarkastelen kompleksisuusarvojen määriä kehityksellisestä näkökulmasta. Vertailuluvut on saatu Pajuselta ja Vainiolta (tulossa, a). Alaluvuissa käsitellään T-yksiköiden määrää, MLTU- ja CI-arvoja kussakin iän ja sukupuolen mukaan määritellyssä ryhmässä niiden suhteellisten määrien mukaan. Ikäryhmiä ovat 6-luokkalaiset eli n. 12-vuotiaat lapset (6-F ja 6-M), 9-luokkalaiset eli n. 15-vuotiaat nuoret (9-F ja 9-M), nuoret naiset ja miehet (Aik-F ja Aik-M) sekä yli 40-vuotiaat aikuiset (40-F ja 40-M). Nuorten aikuisten tekstit on kerätty yliopiston suomen kielen pääsykokeisiin osallistuvilta henkilöiltä sekä ammattikorkeakouluopiskelijoilta (Pajunen & Vainio, tulossa a). Pääsykokeeseen osallistuneiden kirjoittajien mediaani-ikä on 20 vuotta, AMK-opiskelijoiden 23 vuotta. Kuten tämänkään tutkimuksen aikuiskirjoittajat eivät ole missään määrin kattava kuvaus ikäryhmästä, nuorten aikuisten ryhmä ei edusta kattavasti koko ikäluokkaa, sillä kaikkein heikoimpien kirjoittajien edustus puuttuu kokonaan. Lasten ja nuorten aineisto sitä vastoin edustaa koko ikäluokkaa. Suomen kielen pääsykokeeseen osallistuneista henkilöistä 80 % oli naisia, kun taas ammattikorkeakouluun pyrkivien henkilöiden sukupuolijakauma on tasaisempi, ja näin on myös lasten ja nuorten kohdalla. (Mt.) Yli 40-vuotiaiden aikuisten ryhmä on siis verrattavissa suomen kielen pääsykoeryhmään – naispuolisten kirjoittajien osuus tässä tutkimuksessa on 84 %.

Vertailtaessa tämän tutkimuksen aineistoa ja vertailuaineistoa on huomattava, että tekstimassan erot tämän tutkimuksen ja vertailututkimuksen välillä ovat huimat. Pajusen ja Vainion (tulossa, a) kompleksisuusarvot on laskettu yhteensä 818 kirjoittajalta, kun taas tähän tutkimukseen tekstejä saatiin kerättyä 25. Erityisesti yli 40-vuotiaiden miesten tekstien jakauma on joitakin kompleksisuusominaisuuksia mitattaessa hieman erikoinen, sillä niitä on aineistossa vain 4. Tulosten avulla voi kuitenkin arvella, kuinka myöhemmän aikuisuuden kielellinen kehittyminen voi näkyä kompleksisuuden avulla.

T-yksiköiden määrä tekstissä kasvaa lapsuudesta ainakin varhaisaikuisuuteen kehityksellisesti. 6-luokkalaisten tekstin keskipituus on 20 T-yksikköä, 9-luokkalaisilla T-yksiköitä on keskimäärin 22. Nuorten aikuisten teksteissä T-yksiköitä on 30–40. (Pajunen & Vainio, tulossa a.) Yli 40-vuotiailla aikuisilla T-yksiköiden määrä tekstissä on keskimäärin 32, ja suurin osa teksteistä on 20–45 T-yksikön mittaisia. Aikuisten käännekohtakertomukset eivät siis ole merkittävästi pidempiä kuin nuorten aikuisten unelmakirjoitelmat, mikä onkin odotuksenmukaista.

T-yksiköiden määrä luonnollisesti vaihtelee kunkin ryhmän sisällä (ks. kaavio 8). Kaikkein lyhyimmät tekstit, joiden pituus on 10 T-yksikköä tai vähemmän, ovat kirjoittaneet 6.- ja 9-luokkalaiset pojat, mutta myös yli 40-vuotiailla naisilla on prosentuaalisesti paljon – 14 % – näinkin lyhyitä tekstejä. Lyhyiden tekstien määrä on kuitenkin vain 3, joten tulosta voi pitää pienen aineiston vuoksi vääristyneenä. Seuraavassa ryhmässä, 10–20 T-yksikön mittaisissa teksteissä, yli 40-vuotiaiden naisten tekstien osuus onkin lyhyimpien tekstien osuutta pienempi, 5 %, ja suurin osa, 38 %, yli 40-vuotiaista naisista kirjoittaa 20–30 T-yksikön pituisia tekstejä. Yli 40-vuotiaat naiset kirjoittavat keskimäärin hieman lyhyempiä tekstejä kuin nuoret naiset: suurin osa yli 40-vuotiaiden naisten teksteistä on 20–30 T-yksikön mittaisia, nuoremmilla naisilla suurin osa on 30–40 T-yksikön mittaisia. Yli 40-vuotiaiden miesten tekstit ovat keskenään hyvin eri pituisia, ja ne sijoittuvat kukin eri pituusryhmään. Siinä missä nuoret miehet, yli 40-vuotiaatkaan aikuiset miehet eivät ole tuottaneet 10:n T-yksikön mittaisia tai lyhyempiä tekstejä.

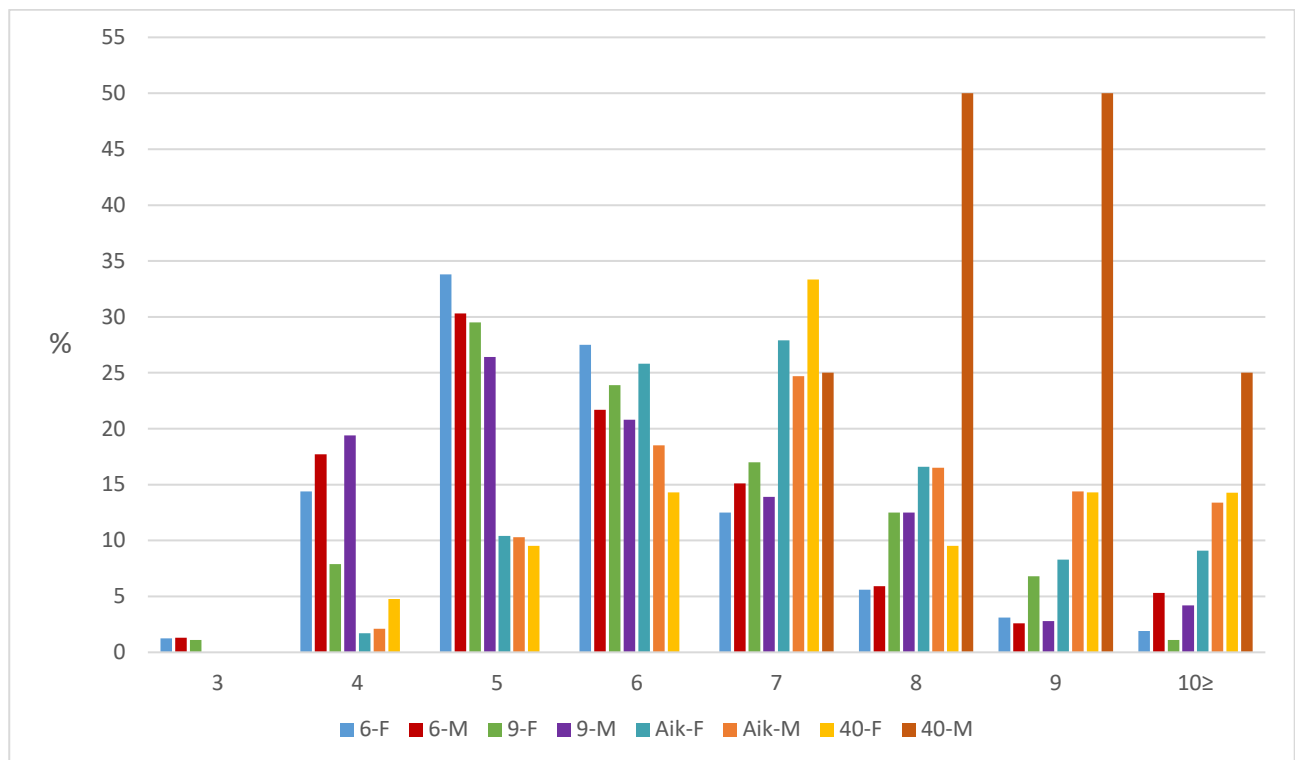
Kaavio 8. T-yksiköiden määrät ikäryhmittäin ja sukupuolittain.

Sekä T-yksikön keskipituuden (MLTU:n) keskiarvo että mediaani nousevat iän myötä (ks. taulukko 8). Myös keskihajonta kasvaa – lasten ja nuorten teksteissä MLTU:n pituus ei vaihtelee yhtä paljon kuin nuorten ja vanhempien aikuisten teksteissä. Saattaa olla, että aikuisten erilaiset tyyllivalinnat esimerkiksi kuvailevuuden, lausekkeen sanamäärän ja alisteisten rakenteiden suhteen alkavat poiketa toisistaan melkoisesti, jolloin keskihajonta kasvaa. Pajunen ja Vainio (tulossa a) esittävät esimerkkejä nuorten aikuisten teksteistä, joista ilmenee, että tyylejä on monia: toiset ilmaisevat itseään lähes pelkin päälausein, toiset kirjoittavat kompleksisempia tekstejä. Tyyli ei kuitenkaan määrittele kertomuksen onnistuneisuutta.

Taulukko 8. MLTU:n keskipituudet naisilla ja miehillä eri ikäryhmissä.

Naiset	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta	Miehet	Keskiarvo	Mediaani	Keskihajonta
6-F	6,2	6	1,4	6-M	6,4	6	1,9
9-F	6,7	6,3	1,5	9-M	6,5	6	1,6
Aik-F	7,5	7,3	1,8	Aik-M	7,7	7,5	2,1
40-F	7,9	7,7	1,9	40-M	9,3	9,5	1,1

Kun verrataan nuorten ja vanhempien aikuisten MLTU-arvoja (ks. kaavio 9.), huomataan, että yli 40-vuotiaiden naisten MLTU-arvot sijoittuvat kutakuinkin normaalijakaumalle, jonka huippu on samassa kohtaa kuin nuorempien naisten: sekä nuorten että vanhempien naisten teksteistä suurimman osan MLTU on 7. Yli 40-vuotiailla naisilla on kuitenkin enemmän tekstejä, joiden MLTU on yli 7. Yli 40-vuotiaiden miesten MLTU:t ovat selkeästi suurempia kuin nuorempien miesten, mutta todennäköisesti suppea aineisto vaikuttaa tässäkin jokseenkin vääristävästi – todennäköistä on, että laajemmassa aineistossa on myös lyhyemmin T-yksiköin kirjoittavia miehiä.

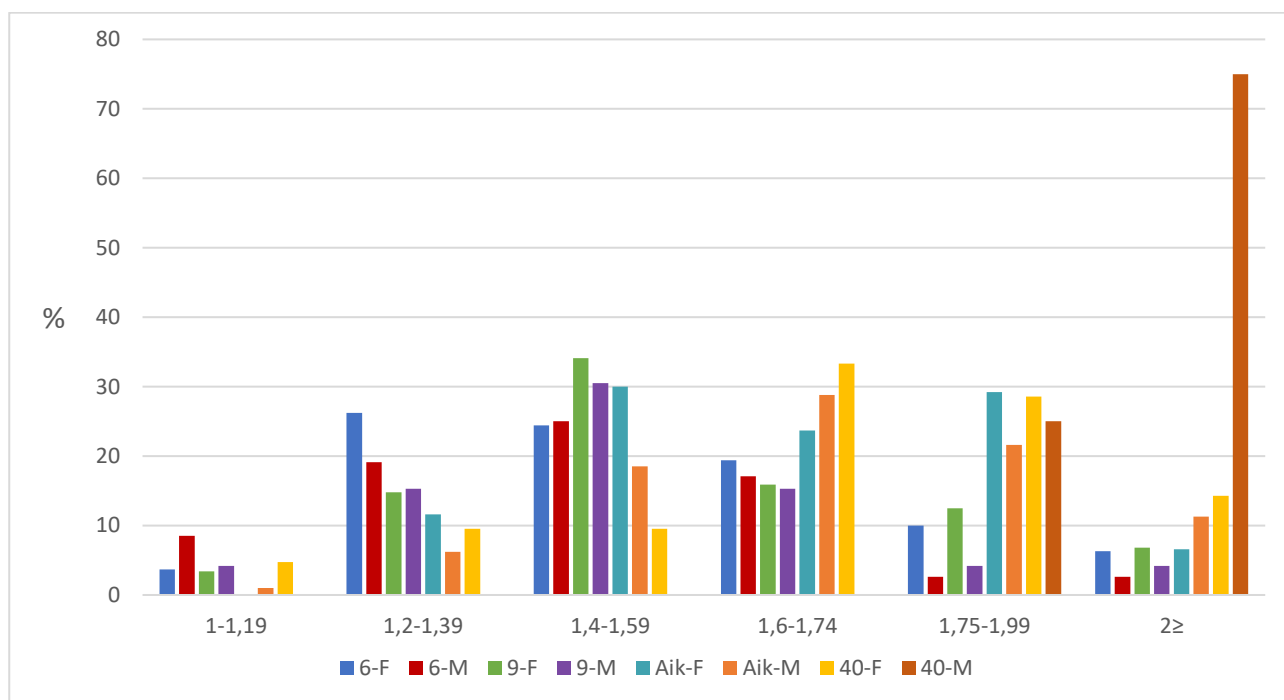
Kaavio 9. T-yksiköiden keskipituudet ikäryhmittäin ja sukupuolittain.

Kompleksisuusindeksi kasvaa iän myötä. Hajonta ei ole samalla tavalla runsaampaa aikuisten ryhmässä verrattuna lapsikirjoittajiin kuin MLTU-arvoja vertailtaessa. Vanhempien aikuis-kirjoittajien ääriarvot ovat lähempänä toisiaan kuin muilla kirjoittajaryhmillä. (Ks. taulukko 9.) Tämä saattaa johtua vain pienestä aineistosta tai tekstilajista. Olisikin mielenkiintoista nähdä, kasvaisivatko kompleksisuuserot yli 40-vuotiaiden aikuisten unelmakirjoitelmissa, kun tehtävänanto olisi erilainen.

Taulukko 9. Kompleksisuusindeksit naisilla ja miehillä eri ikäryhmissä.

	6. lk	9. lk	Pääsykoe	AMK	40-v.
Keskiarvo	1,59	1,64	1,67	1,75	1,82
Mediaani	1,53	1,58	1,65	1,7	1,80
Keskihajonta	0,39	0,33	0,41	0,3	0,37
Ääriarvot	1–3,5	1–3,3	1–3,3	1,2–3,3	1,2–2,8

Kun tarkastellaan kunkin tutkittavan kirjoittajaryhmän tekstien kompleksisuusindeksien jakauma ryhmän sisällä, huomataan, että yli 40-vuotiaiden aikuisten tekstit asettuvat kaavioon odotuksenmukaisesti: kompleksisuusindeksit ovat vanhemmilla aikuisilla suurempia kuin nuoremmilla ja miehillä suurempia kuin naisilla (ks. kaavio 10). Yli 40-vuotiailla naisilla suurimman osan teksteistä (33%) kompleksisuusindeksi on 1,6–1,74, toiseksi suurin osa (29 %) on hieman kompleksempia: CI on 1,75–1,99. Yli 40-vuotiaiden miesten tekstit ovat yhtä lukuun ottamatta kompleksisuusindeksiltään yli 2, ja neljäskin teksti sijoittuu CI-arvovälille 1,75–1,99.

Kaavio 10. Kompleksisuusindeksit ikäryhmittäin ja sukupuolittain.

Aineiston analyysi antaa viitteitä siihen suuntaan, että kieli ja erityisesti kompleksisten lauserakenteiden soveltaminen teksteissä kehittyy myös aikuisuudessa – ainakin hyvillä kirjoittajilla. Kuten nuoremmatkin aikuisilla, yli 40-vuotiailla aikuisilla on näkyvissä sukupuolten välisiä eroja kompleksisuudessa. Jostakin syystä miehet suosivat naisia enemmän kompleksista tyyliä.

6 PÄÄTÄNTÖ

6.1 Tutkimustulosten yhteenvetoa

Tässä opinnäytetyössä on tarkasteltu yli 40-vuotiaiden aikuisten kirjoittamistaitoja heidän käännekohtakertomustensa kautta sekä kertomuksen rakenteen ja evaluaation että lauseen kompleksisuuden näkökulmasta. Käännekohtakertomukset ovat hyvin eritteleviä. Niissä keskitytään tapahtumien tarkan referoimisen sijaan käännekohdan merkitykseen. Kirjoittajat pohtivat, miten elämän käännekohdat ovat vaikuttaneet heidän luonteeseensa, asenteisiinsa, minäkuvaansa ja ajattelutapoihinsa.

Pohdintakeskeisyytensä vuoksi kertomuksista vain harva vastaa rakenteeltaan Labovin ja Waletzky (1967) muotoilemaa narratiivin rakennetta, jossa kuulija (tai lukija) johdatetaan narratiiviin tiivistävän abstraktin kautta, hänelle esitellään tapahtuman henkilöt, aika, paikka jne., kerrotaan tapahtumien kulusta, arvioidaan kerrottua ja päätetään narratiivi ratkaisuun. Lopuksi kertomuksessa voi vielä olla kerrontahetkeen narratiivin palauttava lopuke. Käännekohtakertomuksissa evaluaatio on hyvin hallitsevaa, ja se on ainoa rakenneosia, joka löytyy kaikista teksteistä – osasta puuttuu jopa komplikaatio-osuus kokonaan. Vain yhdessä tekstissä komplikaatiota on yhtä paljon tai saman verran kuin evaluaatiota, ja vain yhdessä tekstissä komplikaatiota on evaluaatiota enemmän. Narratiivin mallirakennetta noudattaa aineiston teksteistä yhteensä 8. 9 tekstissä rakenne on horjuva eli niissä esimerkiksi rakenneosien järjestys poikkeaa mallista tai jotkin osat ovat pirstaloituneet moneen eri paikkaan. 8 tekstiä ei noudata mallia lainkaan. Niistä puuttuu yleensä jokin olennainen tekstin osa, orientaatio tai komplikaatio – evaluaatioton teksti kuuluisi myös tähän rakenneryhmään, mutta tällaisia tekstejä aineistossa ei ole.

Tekstit jakautuvat rakennetyypeiltään evaluaatiopainotteisiin ja rakenteeltaan tasapainoisiin teksteihin. Evaluaatiopainotteisissa teksteissä evaluaatio on pääosassa ja tapahtumia referoidaan hyvin vähän. Evaluaatiopainotteiset tekstit ovat luonteeltaan pohdiskelevia ja eritteleviä. Rakenteeltaan tasapainoisemmissa teksteissä komplikaatiota on runsaammin kuin evaluaatiopainotteisissa teksteissä: sitä on suunnilleen saman verran tai hieman enemmän kuin evaluaatiota. 25 tekstistä 13 on evaluaatiopainotteisia ja 12 rakenteeltaan tasapainoisia, eli tekstit jakautuvat tasan näihin kahteen ryhmään. Ne ovat yhteydessä mallirakenteen noudattamiseen siten, että kaikki mallia noudattamattomat tekstit ovat evaluaatiopainotteisia. Horjuvarakenteisista ja mallia noudattavista teksteistä suurin osa on rakenteeltaan tasapainoisia – horjuvarakenteisissa on 3 evaluaatiopainotteista tekstiä, mallia noudattavissa 2.

Tekstien evaluaatiota on kuvailtu tekstin pohjalta syntyneiden evaluaatiokategorioiden ja evaluaation upottamisen kautta. Suurimmiksi evaluaatiokategorioiksi ovat muodostuneet kuvaus (19 %), pohdinta (17 %) ja arvio (13 %). Pohdintakategoria jakautuu alakategorioihin: puhtaaseen pohdintaan, toteamukseen, yleistykseen, aforismeihin ja sanontoihin, arveluun ja kertomuksen ytimen tiivistämiseen. Seuraavaksi yleisimmät evaluaatiokategoriat ovat emotio (9 %) ja tila (8 %), joka ilmaisee jonkinlaista staattista olotilaa kuten omistamista tai siviilisäätystä. Pienempiä evaluaatiokategorioita ovat muutos (5 %), joka itse asiassa on arvion alakategoria, orientaatiomainen taustoitus (5 %) ja kognitio (4 %). Muita pieniä evaluaatiokategorioita ovat toisen siteeraaminen, irrealis, rakenne, jolla osoitetaan siirtymiä aiheesta tai tapahtuma-ajasta toiseen, kommentti, sisäinen puhe, toisto, toiminta, selitys, itsensä siteeraaminen ja ohje, jota on vain yksi esiintymä koko aineistossa.

Tekstien evaluaatio on useimmiten ulkoista (52 %). Tätä selittää pohdinnan suuri määrä – pohdinta on lähestulkoon aina ulkoista, ja yhtenä aineiston suurimmista kategorioista sen vaikutus upotustilastoihin on merkittävä. Pohdinnan lisäksi myös arvio on melko usein ulkoista, ja arvio on jälleen yksi aineiston suurimmista evaluaatiokategorioista. Teksteissä on varsin paljon myös ensimmäisen asteen upotettua evaluaatiota (33 %), joka välittää tilannetta tai tunnelmaa. Sen sijaan sisäistä puhetta, oman puheen siteeraamista, toisen puheen siteeraamista ja evaluaation ilmaisemista toiminnan kautta on aineistossa melko vähän – yhteensä 15 %. Käännekohtakertomuksissa ei juuri hyödynnetä omia tai muiden sanojen referointia, vaan elämän käännekohdan merkitystä osoitetaan pohdinnan ja erittelyn avulla ja kuvaamalla esimerkiksi tilanteen tunnelmaa ja omia tunteita. Evaluaatiokategoriat eroavat toisistaan upotuksen määrän perusteella. Ulkoiseen evaluaatioon painottuvia evaluaatiokategorioita ovat arvio, kommentti, muutos, pohdinta, selitys, rakenne ja tila sekä jossakin määrin myös taustoitus. 1-tason upotettuun evaluaatioon painottuvat puolestaan emotio, irrealis ja toisto sekä jossakin määrin myös kuvaus. Kognitio jakautuu tasan näiden kahden upotuksen tason välille.

Aineistonkeruun yhteydessä kerättyjä taustatietoja on verrattu analyysissa saatuihin tuloksiin. Pienessä aineistossa erot eivät juuri näyttäyty, mutta joitakin mielenkiintoisia – joskin yleistämättömiksi kelpaamattomia – huomioita on tehty. Sukupuolella saattaa olla jotakin tekemistä sen kanssa, mikä evaluaation ja komplikaation suhde (CER) on: tekstit, joissa komplikaatiota on paljon suhteessa evaluaatioon, ovat naisten kirjoittamia. Miesten tekstit sijoittuvat CER-asteikon ensimmäiselle puoliskolle eli teksteihin, joissa komplikaation suhde evaluaatioon on pieni eli sitä on teksteissä hyvin vähän suhteessa evaluaatioon, naisten tekstit jakautuvat asteikolle tasaisemmin. Evaluaatiokategoriat puolestaan jakautuvat hieman eri tavalla eri koulutustaustaisten kirjoittajien kesken. Ammatitutkimuksen korkeimpana koulutuksenaan suorittaneet kirjoittajat suosivat pohdintaa, ja heidän teks-

teissään tila-evaluaation osuus on hieman suurempi kuin muilla koulutusryhmillä. Ammattikorkeakoulututkinnon korkeimpana koulutuksenaan suorittaneilla kirjoittajilla emotio ja kuvaus ovat suosituimmat evaluaatiokategoriat. Ylioppilastutkinnon korkeimpana koulutuksenaan suorittaneilla kirjoittajilla suurin evaluaatiokategoria on kuvaus, ja korkeakoulututkinnon suorittaneilla evaluaatiokategorioiden koot ovat kaikkein tasaisimmat.

Aikuisten teksteissä yhdessä T-yksikössä on keskimäärin 8,2 sanaa. Kompleksisuusindeksien keskiarvo on 1,8, mikä tarkoittaa, että teksteissä neljässä viidestä T-yksiköstä on yksi kompleksinen rakenne. Tekstit poikkeavat toisistaan melko paljon: pienin MLTU-arvo aineistossa on 4,2, suurin 11,6; pienin CI on 1,2, suurin 2,8. Miesten tekstit ovat sekä MLTU- että CI-arvoiltaan kompleksisempia kuin naisten. MLTU on naisten teksteissä keskimäärin 7,9, miesten teksteissä 9,3; CI on naisilla keskimäärin 1,8, miehillä 2,1.

Kompleksistavat rakenteet ovat suurimmaksi osaksi konjunktiosivulauseita (35 %) ja monesta verbistä koostuvia predikaatteja (28 %). Muut sivulausetyypit ja infinitiivirakenteet ovat harvinaisempia, samoin erilaiset rinnastavat rakenteet. Kompleksistavia sitaatteja on hyvin vähän. Sivulauseet ovat tyypillisin kompleksisuutta lisäävä rakennetyyppi teksteissä, joiden kompleksisuusindeksi on pieni. Kompleksisuuden kasvaessa sivulauseiden määrä vähenee ja infinitiivien määrä kasvaa. Myös lauseenvastikkeiden määrällä näyttäisi olevan jonkinlainen yhteys kompleksisuusindeksiin. Tekstikohtainen tarkastelu osoittaa, että lauseenvastikkeita runsaasti käyttäviä tekstejä yhdistää suhteellisen korkea kompleksisuus, mutta yhteyttä sukupuoleen tai koulutukseen tai muihin taustatekijöihin ei ole havaittavissa. Lauseenvastikkeiden käyttö lienee henkilökohtaisiin preferensseihin liittyvä tyylivalintakysymys – toiset kirjoittajat suosivat niitä enemmän kuin toisia, ja kirjoittajien kirjoittamistyyli on usein melko kompleksinen. Tekstikohtaisessa tarkastelussa näkyy myös, että mitä lyhyempi teksti on, sitä vähemmän eri kompleksisuustekijät vaihtelevat. Pidemmässä tekstissä on luonnollisesti enemmän mahdollisuuksia käyttää erilaisia sivulausetyyppejä ja infinitiivirakenteita.

Kun aikuisten tekstejä verrataan lasten, nuorten ja nuorten aikuisten teksteihin, on tämän aineiston perusteella nähtävissä, että kielen kehitys jatkuu pitkälle aikuisuuteen: kompleksisuusindeksi ja MLTU ovat yleisesti ottaen suurempia kuin nuoremmilla kirjoittajilla. Nuorten aikuisten teksteissä näkyvät sukupuoltenväliset kompleksisuusindeksierot näkyvät myös yli 40-vuotiaiden aikuisten aineistossa. Miehet suosivat monimutkaisempia lauserakenteita kuin naiskirjoittajat.

Tutkimustulokset vastaavat osittain hypoteeseja. Komplikaatiota on oletettua vähemmän, eikä komplikaatio-osa ole läheskään kaikissa teksteissä ehyt tai keskeinen, sillä suurin osa kertomuksista keskittyy evaluaatioon. Evaluaatiota teksteissä oletettiin olevan, ja sitä olikin runsaasti.

Ulkoista evaluaatiota on oletettua enemmän, eikä evaluoivaa toimintaa tai puheen referointia ole kovin paljoa. Kompleksisuutta koskevat hypoteesit vahvistuivat: kompleksisuusindeksi ja T-yksikön keskipituus ovat yli 40-vuotiailla keskimäärin korkeampia kuin nuoremmilla kirjoittajilla. Mitä kompleksisempi teksti on, sitä vähemmän siinä on sivulauseita ja enemmän infinitiivirakenteita. Nuorten aikuisten teksteissä esiin tulleet sukupuolten väliset erot kompleksisuudessa näkyivät myös tässä tutkimuksessa.

6.2 Pohdintaa

Aikuisten tekstien evaluaatiota on analysoitu Labovin ja Waletzky (1967) ja Labovin (1972; 1997) mallien mukaisesti. Käännepohdintakertomusten analyysissä olen jäännyt monessa kohtaa pohtimaan narratiivin ja narratiivisen lauseen määritelmän ja intuitiivisen narratiivin ristiriitaa – jotkut lauseet vaikuttavat selvästikin kertovan, ”mitä seuraavaksi tapahtui”, vaikka ne eivät muotonsa vuoksi ole narratiivisia; narratiivinen osa on esimerkiksi sivulauseessa. Narratiivisen lauseen määritelmää voisi olla joissakin yhteyksissä hyödyllistä laajentaa, jotta kerrontarakenteen analyysi kuvaisi aineistoa tarkemmin. Tässä yhteydessä olen kuitenkin nähnyt parhaaksi noudattaa Labovin ja Waletzky (mt.) määritelmää, jotta vertailu aineiston tekstien rakenteen ja mallirakenteen välillä olisi relevanttia.

Aikuisten käännepohdintakertomukset ovat hyvin pohdiskelevia tekstejä. Kyselylomakkeen tehtävänanto olisi toisen muotoisena saattanut tuottaa tekstejä, joissa komplikaatiota olisi enemmän. Labovin ja Waletzky (1967) aineiston keräämisessä kysymys ”What happened”, ”Mitä tapahtui”, ohjannee kertomuksen kertojaa narratiivisia lauseita runsaasti sisältävään kerrontaan. Toisaalta tämän tutkimuksen aineiston keruussa käytetty ohje ”Kirjoita jostakin tärkeästä päivästä tai ajanjaksoista, jolla on ollut merkitystä juuri sinulle” jättää tekstityypin avoimeksi ja on siinä mielessä vähemmän ohjaileva, mikä onkin ollut aineistonkeruussa yksi huomioitavista seikoista.

Tämä tutkielma antaa kuvaa aikuisten kirjoittamistaidoista ja myöhemmän iän kielellisestä kehityksestä ja pyrkii siten täyttämään tätä tutkimuksellista aukkoa suomen kielen alalla. Tutkimusaineisto on valitettavan pieni, eikä sen perusteella voi tehdä yleistäviä, koko ikäluokkaa koskevia päätelmiä. Esimerkiksi sukupuolten välisistä ja koulutaustaan liittyvistä eroista yli 40-vuotiaiden aikuisten teksteissä saatiin tässä tutkimuksessa viitteitä, mutta tulosten luotettavuus pitäisi testata suuremmassa aineistossa. Lisää ja laajempaa tutkimusta aikuisten kirjoittamistaidoista siis tarvitaan. Sen avulla voidaan paitsi hahmottaa erityisesti kirjoittamistaitojen kehitystä aikuisuudessa myös pohtia

kouluopetuksen vaikutusta aikuisen kirjoittamistaitoihin. Aikuisten kirjoittamisen tutkimisessa haastavinta on kokemukseni mukaan ehdottomasti aineiston hankkiminen, ja hyvän tutkimuksen edellytyksenä on hyvä aineistonkeruusuunnitelma.

Pienestäkin aineistosta on kuitenkin mahdollista tehdä hyvää laadullista tutkimusta, jota tutkielmani rakenne- ja evaluaatioanalyysi edustaa. Kertomusrakenne on käännekohtakertomuksissa vaihteleva ja osittain hajanainen, mutta olisi mielenkiintoista nähdä, millaisia rakenteita aikuisten suullisissa tai toisesta aiheesta tehdyissä teksteissä on. Olisi myös mielenkiintoista sovittaa Labovin (1972) lausesyntaksiin ja sen poikkeamiin perustuva evaluaation analyysimalli suomenkieliseen aineistoon sopivaksi ja tutkia, millaisia tuloksia se antaa käännekohtakertomuksista tai muista kertomuksista ja miten lauseet kompleksistuvat tästä näkökulmasta eri-ikäisillä kirjoittajilla tai puhujilla.

Tähän tutkimukseen osallistuneet aikuiset ovat hyviä tai keskimääräistä parempia kirjoittajia. Heidän kirjoitustaitonsa eivät anna syytä huoleen, joka PIAAC-raporteissa nousee: pohjoismaista lukutaidon tasa-arvoa edustavassa Suomessa on melko paljon myös heikosti lukutaidon testeissä pärjääviä aikuisia (Malin ym. 2013). Heidän luku- ja kirjoitustaitojensa tutkiminen antaisi arvokasta tietoa sosiaali- ja koulutuspoliittisille toimijoille ja laajentaisi myös käsitystä aikuisen kielen kehittämisestä. Kehittykö kielitaito aikuisena? Jos kyllä, kehittykö se vain niillä, jotka käyttävät sitä aktiivisesti haasteellisissakin tilanteissa ja käyttävät sitä esimerkiksi uuden tiedon hankkimisessa? Miten heikoimpia kirjoittajia voisi motivoida ja auttaa kielitaidon parantamisessa? Nämä ja monet muut mielenkiintoiset kysymykset jätän tulevien tutkimusten käsiteltäviksi.

LÄHTEET

- FLUDERNIK, MONICA 1996: *Towards a 'natural' narratology*. London: Routledge.
- 2003: *Natural narratology and cognitive parameters*. – David Herman (toim.): *Narrative theory and the cognitive sciences*. Stanford: CLSI Publications, s. 243–267.
- GIVÓN, THOMAS 2009: *The genesis of syntactic complexity*. Amsterdam: John Benjamins.
- HABERMAS, TILMANN – DE SILVEIRA, CYBÈLE 2008: The development of global coherence in life narratives across adolescence: temporal, causal and thematic aspects. *Developmental Psychology* 44/2008 s. 707–721.
- HATAVARA, MARI – LEHTIMÄKI, MARKKU – TAMMI, PEKKA (toim.) 2010: *Luonnottomat ja luonnolliset kertomukset. Jälkiklassisen narratologian suuntia*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- HEISKANEN, TUIJA 2013: *Yksilöllinen kieli arvoyhteisössä: Tunteiden ja arvottamisen ilmaiseminen henkilökohtaisissa kirjoituksissa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- HERMAN, DAVID 2002: *Story logic. Problems and possibilities of narrative*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- HÄNNINEN, VILMA 2000: *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.
- LAPPALAINEN, HANNU-PEKKA 2011: *Sen edestään löytää. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2010*. Opetushallitus. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.
- LABOV, WILLIAM 1972: *Language in the inner city. Studies in the black English vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- LABOV, WILLIAM 1997: Some Further Steps in Narrative Analysis.
<http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/sfs.html> (10.2.2016)
- LABOV, WILLIAM – WALETZKY, JOSHUA 1967: Narrative analysis. Oral versions of personal experiences. – June Helm (toim.), *Essays on the verbal and the visual arts* s. 12–44. Seattle: University of Washington Press.
- MALIN, ANTERO – SULKUNEN, SARI – LAINE, KATI 2013: *PIAAC 2012. Kansainvälisen aikuistutkimuksen ensituloksia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:19.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75272/okm19.pdf> (18.12.2015)
- MARTIN, JAMES R. – WHITE, PETER R. R. 2005: *The Language of Evaluation. Appraisal in English*. New York: Palgrave Macmillan.
- MIKKONEN, INKA 2010: *”Olen sitä mieltä että...” Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi*. Jyväskylä Studies in Humanities 135. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- MURTORINNE, ANNAMARI 2005: *Tuskan hauskaa! Tavoitteena tiedostava kirjoittaminen. Kirjoittamisprosessi peruskoulun yhdeksännellä luokalla*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- MÄKINEN, LEENA – KUNNARI, SARI 2009: Lasten kerrontataitojen arvioiminen. – *Puhe ja kieli* 3/2009 s. 103–119.

- NIPPOLD, MARILYN A. – HESKETH, LINDA J. – DUTHIE, JILL K. – MANSFIELD, TRACY C. 2005: Conversational versus expository discourse: A study of syntactic development in children, adolescents, and adults. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 48 s. 1048–1064.
- Opetushallitus (2014): Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- PAJUNEN, ANNELI 2012: Kirjoittamistaitojen kehitys 8–12-vuotiailla. Alakoululaisten unelmakirjoitelmat. *Virittäjä* 1/12 s. 4–23.
- PAJUNEN, ANNELI – VAINIO, SEPPO, tulossa a: Peruskoululaiset kirjoittajina nuoriin aikuisiin verrattuna: yksinkertaisesta kompleksiin. Teoksessa Pajunen & Honko (tulossa): Myöhemmän kielenkehityksen loppuraportti.
- tulossa b: Kirjoitetun kielen syntaktisen rakenteen tiivistyminen: lapset, nuoret ja nuoret aikuiset. Teoksessa Pajunen & Honko (tulossa): Myöhemmän kielenkehityksen loppuraportti.
- PASURI, KATARIINA 2012: *Kriitikon roolit sanomalehtien elokuva-arvosteluissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- RANTA, TUULA 2007: *Kirjoittamisprosessi teksteinä. Tekstilingvistinen näkökulma abiturienttien tekstintuottamismenettelyihin*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 50. Joensuu: Joensuun yliopisto, humanistinen tiedekunta.
- RAVID, DORIT 2004: Derivational morphology revisited. Later lexical development in Hebrew. – Berman, Ruth (toim.), *Language development across childhood and adolescence* s. 9–34. Amsterdam: John Benjamins.
- RIESSMAN, KATHERINE KOHLER 1993: *Narrative analysis*. Qualitative research methods volume 30. XX, London, New Delhi: Sage Publications.
- ROMPPANEN, KATI 2015: *Erimielisyys yleisönosastokirjoituksissa: kirjoittajien suhtautumisen ja argumentaation tarkastelua*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisen ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- SAARENPÄÄ, KATJA 2015: *"Ihan periaatteellisesti vastustan Applen kaltaisia täysin suljettuja ympäristöjä."* Älypuheliin asennoituminen verkkouutisten kommentoissa. Pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopiston filosofinen tiedekunta.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoaversio. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7 (31.3.2018)
- VESALA, SANNA 2012: *Kerronnan keinot alakoululaisten teksteissä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.

LIITE 1: KYSELYLOMAKE

Kyselylomake julkaistiin SurveyMonkey-sivustolla helmikuussa 2016. Vaakaviivat osoittavat sivunvaihtoa.

8. kysymyksen (”Kuinka usein kirjoitat pitkähköjä tekstejä vapaa-ajalla?”) vastausvaihtoehtoja muokattiin viiden vastauksen jälkeen 23.2.2016. Alun perin ne olivat virheelliset (”Päivittäin. – Muutaman kerran kuukaudessa. – Muutaman kerran vuodessa. – Harvemmin.”), muutoksen jälkeen ne vastasivat 7. kysymyksen (”Kuinka usein kirjoitat/kirjoitit pitkähköjä tekstejä työssäsi?”) vaihtoehtoja: ”Päivittäin. – Muutaman kerran *viikossa*. – Muutaman kerran *kuukaudessa*. – Harvemmin.” Muutos on otettu huomioon analyysissä niin, että vastausvaihtoehto ”Muutaman kerran vuodessa.” on yhdistetty ”Harvemmin.”-vaihtoehdon kanssa. Tällaisia vastauksia oli kahdessa lomakkeessa.

Aikuisten käännekohtakertomukset

Tervetuloa kyselytutkimukseen!

Kerään aineistoa suomen kielen pro gradu -tutkielmaani, jossa tutkin pääasiassa noin 40-vuotiaiden ja sitä vanhempien aikuisten kirjoittamia kertomuksia elämänsä käännekohtadista.

Varsinaisten kertomusten keräämisen lisäksi tässä kyselylomakkeessa kysytään muutamia taustatietoja, joiden avulla voin ryhmitellä ja selittää aineistoa.

Kertomuksia ja muita tietoja käsitellään luottamuksellisesti ja nimettöminä, eikä niitä voi yhdistää kirjoittajaan. Kaikki teksteissä esiintyvät nimet ja paikat muutetaan yksityisyyden suojaamiseksi. Kyselyssä ei kysytä vastaajan nimeä, paikkakuntaa tai muita yhteystietoja. Sähköpostiosoitteen voi halutessaan jättää viimeisellä sivulla. Tiedot hävitetään tutkimusprosessin päätyttyä eli kun tutkimus on hyväksytty Tampereen yliopistossa.

Kysely vie aikaa puolesta tunnista tuntiin.

Kiitos osallistumisestasi ja ajastasi!

Kertomus

Kirjoita jostakin tärkeästä päivästä tai ajanjaksosta, jolla on ollut merkitystä juuri sinulle.

Varaa aikaa kirjoittamiselle 30–45 minuuttia. Suunnitteluun ei tarvitse käyttää paljoa aikaa.

Olennaista ei ole tekstin pituus, vaan että se muodostaa jonkinlaisen kokonaisuuden. Ohjeellinen pituus on noin puoli sivua tekstiä eli noin 300 sanaa.

* 1. Kirjoita kertomus tähän.

Voit suurentaa tekstiruutua vetämällä sen oikeasta alareunasta.

Kirjoittamisen ja kertomuksen arviointia

* 2. Kuinka paljon aikaa käytit kertomuksen suunnitteluun ennen kirjoittamisen alkamista?

- ☐ En lainkaan. Aloitin kirjoittamisen heti.
- ☐ Alle 5 minuuttia
- ☐ 5–10 minuuttia
- ☐ 10–15 minuuttia
- ☐ Yli 15 minuuttia

Mitä suunnittelit ja miten?

3. Tähän voit kirjoittaa kommentteja kertomuksen kirjoittamisesta tai valmiista kertomuksestasi.

Esim. miltä kirjoittaminen tuntui, oletko tuotokseesi tyytyväinen, mihin asioihin kiinnitit huomiota kirjoittaessasi?

Taustatiedot

* 4. Ikä

- ☐ 20–39 vuotta
- ☐ 40–59 vuotta
- ☐ yli 60 vuotta

* 5. Sukupuoli

- ☐ mies
- ☐ nainen

* 6. Koulutus

Valitse korkein suorittamasi koulutusaste.

- ☐ Peruskoulutus
- ☐ Ammattitutkinto
- ☐ Ylioppilastutkinto
- ☐ Ammattikorkeakoulututkinto
- ☐ Korkeakoulututkinto

* 7. Kuinka usein kirjoitat/kirjoitit pitkäköjä tekstejä työssäsi?

Esim. raportti, asiakaskirje, kertomus, blogiteksti jne.

- ☐ Päivittäin.
- ☐ Muutaman kerran viikossa.
- ☐ Muutaman kerran kuukaudessa.
- ☐ Harvemmin.

Mainitse muutama tyypillinen teksti.

* 8. Kuinka usein kirjoitat pitkähköjä tekstejä vapaa-ajalla?

- ☐ Päivittäin.
- ☐ Muutaman kerran viikossa.
- ☐ Muutaman kerran kuukaudessa.
- ☐ Harvemmin.

Mainitse muutama tyypillinen teksti.

Valmista!

Kiitos ajastasi ja panoksestasi suomen kielen tutkimustyöhön!

9. Voit antaa palautetta tai kysyä kyselystä. Jos haluat vastauksen kysymykseesi, kirjoita kommentin loppuun sähköpostiosoitteesi.

LIITE 2: TAULUKOIDEN LUKUOHJE

Taulukko 10. Esimerkkitaulukko lukujen 3 ja 4 taulukoista.

ID	ALUE	TEKSTI	AJALL.	RAKENT.	KATEGORIA	UPOTUS
01	0 1 0	38 vuotiaana tein elämäni ensimmäisen raskaustestin.	B	ORI, COM		
01	0 2 0	Ja se oli positiivinen.	B	COM		
01	3	Olin jo luopunut toivosta omiin lapsiin!	F	EVA	taustoitus	0
01	0 4 0	Itku kurkussa soitin miehelle!	B	COM, EVA	toiminta	5
01	0 5 0	Kävelin vanhempieni luo	B	COM		
01	0 6 0	ja halusin isää.	B	COM		
01	0 7 0	Hää kysy että mikä on hätänä	B	COM, EVA	toisen siteeraaminen	4
01	0 8 0	sanoin että ei mikään	B	COM, EVA	itsensä siteeraaminen	3
01	0 9 0	susta tuloo pappa	B	EVA	itsensä siteeraaminen	3

Esimerkkitaulukoissa (ks. taulukko 10) ensimmäinen sarake vasemmalta ("ID") osoittaa kertomuksen numeron. Toinen sarake ("ALUE") osoittaa kunkin narratiivisen yksikön (päälause sivulauseineen) järjestysnumeron. Vasemmalla ja oikealla olevat luvut kertovat yksikön liikkuma-alan eli sen, kuinka monta narratiivista yksikköä aikaisemmin (vasemmanpuoleinen luku) tai myöhemmin (oikeanpuoleinen luku) yksikkö voisi esiintyä ilman, että käsitys tapahtumien järjestyksestä muuttuu. Vapaille yksiköille ei ole merkitty liikkuma-aluetta, sillä ne voivat määritelmänsä mukaan sijaita aina missä tahansa kohtaa tekstiä.

Kolmannessa sarakkeessa ("TEKSTI") kulkee itse teksti, josta henkilökohtaiset tiedot, kuten nimet ja tarkat paikannimet on muutettu informanttien anonymiteetin takaamiseksi. Neljännessä sarakkeessa ("AJALL.") on ilmoitettu narratiivisen yksikön ajallinen luokittelu: sidottu (B), rajoitettu (R), vapaa (F). Viidennessä sarakkeessa ("RAKENT.") on ilmoitettu narratiivisen yksikön rakenteellinen luokittelu tai luokittelut: orientaatio (ORI), komplikaatio (COM), evaluaatio (EVA), ratkaisu (RES) ja coda (CODA). Rakenteellisen luokittelun arvot on värikoodattu rakenteen hahmotamisen helpottamiseksi.

Seuraavissa kahdessa – tai kolmessa – sarakkeessa (”KATEGORIA”) on ilmaistu evaluaatiolauseen kategoria. Viimeisessä sarakkeessa (”UPOTUS”) on ilmaistu evaluaatiolauseen upotuksen aste asteikolla 0–5, jossa 0 on ulkoista evaluaatiota, 1 tilanteen tunnelman siteeraamista, 2 sisäistä puhetta, 3 omaan puheen siteeraamista, 4 toisen puheen siteeraamista ja 5 evaluoivaa toimintaa. Analyysivaiheessa on analysoitu myös evaluaatiolauseen irrealisuutta ja toiminnan viivästyttämistä, mutta koska niitä ei käsitellä tässä työssä lainkaan, ne on jätetty pois myös esimerkkitaulukosta.

Kaikissa taulukoissa ei ole näkyvillä ajallista rakennetta koskevaa tietoa silloin, kun se ei ole tarpeellista. Yleensä liikkuma-ala ja narratiivisen yksikön ajallinen luokittelu on jätetty pois.